

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ÖZEL HUKUK
ÖZEL HUKUK**

**TAHKİMDE YARGILAMA GİDERLERİ VE BU GİDERLERİ
AZALTMANIN YOLLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENEZ ORTACALAR

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi İLYAS ARSLAN

**YALOVA
AĞUSTOS 2022**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÖZEL HUKUK
ÖZEL HUKUK

TAHKİMDE YARGILAMA GİDERLERİ VE BU GİDERLERİ AZALTMANIN
YOLLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENEZ ORTACALAR
197229008

DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi İLYAS ARSLAN

YALOVA
AĞUSTOS 2022

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Enez ORTACALAR

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İlyas ARSLAN'a teşekkür ederim. Her daim dualarında bize yer veren anama ve bu süreçte beni destekleyen eşime de teşekkür ederim.

Ağustos – 2022

Enez ORTACALAR

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	ix
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xv
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	7
TAHKİM YARGILAMASINDA GİDERLER	7
1.1. Genel Olarak.....	7
1.2. Yargılama Giderleri	8
1.2.1. Hakem Ücreti.....	11
1.2.1.1. Hakem ücretinin hukuki temeli (kaynağı).....	13
1.2.1.2. Hakem ücretinin belirlenmesi	18
1.2.1.3. Tarafların hakem ücretinden sorumluluğu	29
1.2.2. Hakem Sekreterliği Ücreti	31
1.2.3. Hakemlerin Masrafları.....	34
1.2.4. Bilirkişi ve Yardımına Başvurulan Kişilerin Ücreti ile Keşif Giderleri.....	36
1.2.5. Tanık Masrafları	38
1.2.6. Vekalet Ücreti	39
1.2.7. Yargı Harçları	41
1.2.8. Tebligat Giderleri	43
1.3. Taraf Masrafları	46
1.3.1. Avukatlık ve Hukuki Danışmanlık Ücreti.....	46
1.3.2. Uzman Ücretleri.....	48
1.4. Avans	51
1.5. Hakemlerin Yargılama Giderleri Hakkında Karar Verme Yetkisi ve Sınırları.....	56
1.6. Tahkim Giderlerinden Sorumluluk.....	58
1.6.1. Yargılama Giderlerinden Sorumluluk	58
1.6.1.1. Yargılamanın nihai hakem kararı ile sona ermesi durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk	59

1.6.1.2.	Davanın geri alınması, davadan feragat veya davanın kabulü durumlarında yargılama giderlerinden sorumluluk.....	62
1.6.1.3.	Sulh halinde yargılama giderlerinden sorumluluk.....	65
1.6.1.4.	Yargılamanın konusuz kalması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk	69
1.6.1.5.	Tahkim süresinin uzatılmaması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk	71
1.6.2.	Taraf Masraflarından Sorumluluk	76
1.6.3.	Tahkimde Yargılama Giderlerinin İspatı	77
BÖLÜM II		79
TAHKİM GİDERLERİNİ AZALTMANIN YOLLARI		79
2.1.	Genel Olarak.....	79
2.2.	Diğer Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Tahkim Giderlerine Olan Etkisi	85
2.3.	Tahkim Giderlerini Azaltıcı Bir Yöntem Olarak Dava Yönetim Teknikleri (Case Management Techniques)	91
2.3.1.	Tahkim Sözleşmesi Hazırlama Aşaması	94
2.3.2.	Tahkim Yargılamasının Başlangıcı Aşaması.....	94
2.3.3.	Tahkim Yargılamasının Çerçevesinin Oluşturulması.....	96
2.3.4.	Tahkim Yargılamasının Devamı Aşaması	100
2.3.5.	Tahkim Yargılamasında Özel Durumlar	106
2.4.	Seri Tahkim Usulünün Tercih Edilmesinin Tahkim Giderlerine Etkisi.....	108
2.4.1.	Seri Tahkim Usulü ve Temel Özellikleri.....	108
2.4.2.	MTO Seri Tahkim Usulü	110
2.4.3.	ISTAC Seri Tahkim Usulü	113
2.4.4.	Seri Tahkim Usulünün Tahkim Giderlerine Etkisi	115
2.5.	Elektronik (Çevrimiçi) Tahkim ve Tahkim Giderleri Arasındaki İlişki	118
2.5.1.	Genel Olarak	118
2.5.2.	Çeşitli Kurumsal Tahkim Merkezleri Kurallarının Işığında Elektronik Tahkim Usulünün İşleyişi	121
2.5.2.1.	Amerikan Tahkim Birliği (American Arbitration Association - AAA) Uyarınca Elektronik Tahkim.....	121
2.5.2.1.	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization - WIPO) Uyarınca Elektronik Tahkim	122
2.5.2.1.	İstanbul Tahkim Merkezi Uyarınca Elektronik Tahkim	123
2.5.3.	Elektronik Tahkim Usulünün Tahkim Giderlerine Etkisi	127

2.6.	Tahkimde Üçüncü Kişinin Finansmanı	129
2.6.1.	Genel Olarak Üçüncü Kişi Finansmanı ve Özellikleri	129
2.6.2.	Üçüncü Kişi Finansmanının Tahkim Giderlerine Etkisi	132
SONUÇ.....		135
KAYNAKLAR.....		147
ÖZGEÇMİŞ.....		157

KISALTMALAR

AAA	: American Arbitration Association (Amerikan Tahkim Birliği)
ADR	: Alternative Dispute Resolution (Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri)
a.g.e.	: Adı geçen eser
A.ř.	: Anonim şirketi
AU	: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü
AUY	: Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri
Av. K.	: Avukatlık Kanunu
a.yer	: aynı yer
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CAS	: Court of Arbitration for Sport (Spor Tahkim Mahkemesi)
CIArb	: Chartered Institute of Arbitrators (Birleşik Hakemler Kurumu)
CIETAC	: China International Economic and Trade Arbitration Commission (Çin Uluslararası İktisadi ve Ticari Tahkim Komisyonu)
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
DAB	: Dispute Adjudication Board (Uyuşmazlık Çözüm Kurulu)
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
e-posta	: elektronik posta
FIDIC	: Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils (Müşavir Mühendisler Uluslararası Federasyonu)
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
IBA	: International Bar Association) (Uluslararası Barolar Birliği)

ICC	: International Chamber of Commerce (Milletlerarası Ticaret Odası)
ICDR	: International Centre for Dispute Resolution (Uluslararası Uyuşmazlık Çözüm Merkezi)
ICSID	: International Center for Settlement of Investment Disputes (Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi)
ISTAC	: Istanbul Arbitration Center
İTM	: İstanbul Tahkim Merkezi
İTOTAM	: İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi
K.	: Karar
KLRC	: Kuala Lumpur Regional Centre For Arbitration (Kuala Lumpur Bölgesel Tahkim Merkezi)
LCIA	: London Court of International Arbitration
LMTM	: Londra Milletlerarası Tahkim Mahkemesi
m.	: Madde
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MTK	: Milletlerarası Tahkim Kanunu
MTO	: Milletlerarası Ticaret Odası
ODR	: Online Dispute Resolution (Çevrimiçi Uyuşmazlık Çözümü)
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü
RG.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SEGBİS	: Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TL	: Türk Lirası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UDRP	: The Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy (Alan Adı Uyuşmazlıklarının Çözümünde Yeknesak Politika)
UNCITRAL	: United Nations Commission on International Trade Law

	(Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu)
UTİKAD	:Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Portalı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı
Yarg.	: Yargıtay
WIPO	: World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)
www	: World Wide Web (Dünya Çapında Ağ)

TAHKİMDE YARGILAMA GİDERLERİ VE BU GİDERLERİ AZALTMANIN YOLLARI

ÖZET

Bu çalışmanın birinci bölümünde tahkim yargılamasının başlangıcından sona erdirilmesine kadar olan süreçte ortaya çıkan veya çıkabilecek giderler ele alınmıştır. Bu çerçevede giderleri oluşturan yargılama giderleri ve taraf masrafları incelenmiştir. Sonrasında yargılama esnasında yapılan yargılama giderlerinden ve taraf masraflarından kimlerin hangi oranda sorumlu olacağı konusu çeşitli ihtimallere göre değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise yapılan anketler ekseninde tahkim giderlerinin yüksekliği ve dezavantajı ele alınmıştır. Bu çerçevede tahkim giderlerini azaltabilecek alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ve dava yönetim teknikleri incelenmiştir. Sonrasında ise tahkimde zaman ve maliyet tasarrufu sağlayan elektronik tahkim ve seri tahkim kısaca açıklanarak tahkim giderlerine etkisi irdelenmiştir. İkinci bölümün son kısmında ise tahkim sürecinde gider/masraf yapılmamasının bir yolu olan üçüncü kişi finansmanı ele alınmış ve tahkim giderleri ile ilişkisi incelenmiştir. Böylece tahkimde giderler konusu ve giderleri azaltmaya yönelik yolların giderler ile ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmamızın konusu tahkim yargılamasının başlaması ile sona ermesi arasındaki giderlerle ilgili olduğu için tahkimle bağlantılı davalardan (iptal davası, tenfiz davası, ihtiyati haciz ve ihtiyati tedbir talepleri vs. davalardan) kaynaklanan giderler ve bu giderlerden sorumluluk çalışmamızın kapsamı dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tahkim Giderleri, Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri, Elektronik Tahkim, Seri Tahkim, Üçüncü Kişi Finansmanı

COSTS OF ARBITRATION AND METHODS TO REDUCE COSTS OF ARBITRATION

ABSTRACT

In the first part of this study, the expenses that may arise during the period from the beginning of the arbitration proceedings to its termination are discussed. In this context, litigation expenses and party expenses, which constitute the costs of arbitrations as a whole are examined. Afterwards, the issue of the responsibility of the parties for the litigation expenses and the costs of the parties during the arbitral proceedings has been evaluated according to various possibilities. In the second part of the study, the advantages and disadvantages of arbitration expenses are discussed in the axis of the questionnaires. In this context, alternative dispute resolution methods and litigation management techniques that can reduce arbitration costs are examined. Afterwards, online arbitration and fast-track arbitration, which save time and cost in arbitration, are briefly explained and their effects on arbitration expenses are examined. In the last part of the second part, third party funding, which is a way of avoiding expenses in the arbitration process, is discussed and its relationship with arbitration expenses is examined. Thus, the subject of expenses in arbitration and the relationship between expenses and ways to reduce expenses are discussed.

Keywords : Costs of Arbitration, Alternative Dispute Resolution Methods, Online Arbitration, Fast-Track Arbitration, Third Party Funding.

GİRİŞ

Yargılama giderleri gerek tahkim yargılamasında gerek mahkemelerde söz konusu olmaktadır. Ancak tahkim yargılamasının aksine mahkemelerde tarafların adli yardımdan yararlanabilmeleri ve başlangıçta herhangi bir harcama yapmamaları mümkündür. Tahkimde ise adli yardım müessesesi bulunmadığı için tarafların yargılama giderlerinde kullanılmak üzere avans yatırmaksızın süreci başlatabilmesi mümkün değildir. Ayrıca tarafların davada haklılığını ileri sürebilmesi ve ispat edebilmesi için avukata ve uzmana ihtiyaç duyabilir. Bu durumda da ilgili kişinin ücret ve masraflarının ödenmesi gerekmektedir. Bu açıdan tahkimde yargılama giderleri adalete erişim hakkı, adil yargılanma hakkı ve silahların eşitliği ilkeleri ile bağlantılıdır.

Çalışmamızda giderler kavramı Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)¹ ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK)² tahkim hükümleri göz önünde bulundurularak 'yargılama giderleri' ve 'taraf masrafları' olarak iki ayrı şekilde incelenecektir. Yargılama giderleri ile davanın kazanılması durumunda karşı tarafa yükletilebilen giderler kastedilirken, taraf masrafları ile kazanılsa dahi karşı tarafa yükletilmeyen giderler kastedilmiştir.

Çalışmamızda yargılama giderleri, taraf masrafları, avans ve giderlerden sorumluluk konuları MTK ve HMK'daki tahkim hükümleri çerçevesinde açıklanacaktır. Ayrıca giderler uygun düştüğü ölçüde kurumsal tahkim kuralları çerçevesinde de ele alınacaktır.

Yargılama giderlerinden ilki ve en önemlisi diyebileceğimiz hakem ücreti çalışmamızın birinci bölümünün ilk kısmında detaylıca anlatılacaktır. Bu çerçevede öncelikle hakemlerin tahkim yargılamasındaki görevleri nedeniyle ücrete hak kazanıp kazanamayacakları, hak kazandıkları takdirde bu ücreti ne zaman isteyebilecekleri konusu 'Hakem Ücretinin Hukuki Temeli' başlığı altında incelenecektir. Hakemlerin

¹ RG. 8/12/2001 S. : 24607

² RG. 4/2/2011 S. 27836

ücrete hak kazandığının tespitinden sonra hakemlerin ücretinin nasıl ve hangi yöntemlerle belirleneceği konusu ele alınacaktır. Hakem ücretinin belirlenmesi konusu Türk tahkim mevzuatı ve kurumsal tahkim kuralları çerçevesinde doktrindeki görüşler ve yargı kararları ile açıklanacaktır. Devamında ise tarafların hakem ücretinden ne şekilde sorumlu olduğu hususu irdelenecektir.

HMK ve MTK'da yer alan diğer yargılama giderleri (hakem sekreterliği ücreti, hakem masrafları, bilirkişi ve yardımına başvurulmuş kişilerin ücret ve masrafları, tanık masrafları, vekâlet ücreti, yargı harçları ile tebligat giderleri) çalışmamızın birinci bölümünün ikinci kısmında incelenecektir. Bu kısımda öncelikle hakem sekreterinin kim olduğu ve ücretinin nasıl belirlendiği anlatılacaktır. Sonrasında hakem masraflarının neler olduğu ve yargılama gideri olmasının dayanağı ele alınacaktır. Devamında tahkim yargılamalarında sıklıkla kullanılan bilirkişi ile uzman arasındaki farka değindikten sonra bilirkişi ve yardımına başvurulmuş üçüncü kişilerin ücretleri ile keşif giderleri açıklanacaktır. Akabinde önemli ispat araçlarından biri olan tanığın masrafları irdelenecektir. Yargılama gideri olarak karşı tarafa yükletilen vekalet ücreti ile taraf masrafı olarak adlandırdığımız karşı tarafa yükletilmeyen avukatlık ücreti arasındaki farka değinildikten sonra vekalet ücretinin nasıl belirlendiği ve kime ödeneceği anlatılacaktır. Ardından tahkim yargılamasında hangi durumlarda mahkemelere başvurulduğu ve bu başvurularda alınan harçların yargılama giderlerindeki yeri incelenecektir. Son olarak da tahkim yargılamasında yapılan tebligatlara ilişkin giderler ele alınacaktır. Bahse konu yargılama giderleri uygun düştüğü ölçüde kurumsal tahkim kuralları, yargı kararları ve doktrindeki görüşler ışığında anlatılacaktır.

Birinci bölümün üçüncü kısmında ise taraf masrafları olarak adlandırdığımız davanın kazanılması durumunda dahi taraf üzerine bırakılan tahkim giderlerine değinilecektir. Taraf masrafları genel olarak üçüncü kişi finansmanı masrafları, avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti ile uzman ücretleridir. Üçüncü kişi finansmanı ikinci bölümün son kısmında detaylıca anlatılacağı için bu kısımda incelenmeyecektir. Üçüncü kısımda öncelikle avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti kısmı ele alınarak yargılama gideri

olan vekalet ücretinden farkı açıklanacaktır. Devamında ise avukatlık ücretinin milletlerarası tahkimdeki uygulaması irdelenecektir. Sonrasında taraf masrafı olan uzman ücreti anlatılarak bilirkişi ile arasındaki fark ve milletlerarası tahkimdeki uygulaması incelenecektir.

Tahkim yargılamasının başlatılıp, devam ettirilebilmesi için yargılama giderlerini temin amacıyla taraflardan biri veya her ikisi tarafından avans yatırılması gerekir. Avans yatırılmadığı takdirde tahkim yargılaması durur. Durma kararına rağmen avansın yatırılmaması durumunda ise tahkim yargılaması sonlandırılacaktır. Dördüncü kısımda ele alınacak avans, Türk tahkim mevzuatı ve kurumsal tahkim kuralları çerçevesinde açıklanacaktır.

Tahkim yargılamasının sona ermesi ile yargılama giderlerinden sorumluluk gündeme gelmektedir. Kural olarak hakem veya hakem heyeti kararında yargılama giderlerini ve bu giderlerden kimin sorumlu olduğunu gösterir. Birinci bölümün beşinci kısmında hakemlerin yargılama giderleri konusunda karar verme yetkilerinin kaynağı, bu konudaki hakemlerin ve taraf iradelerinin sınırları ile yargılama giderlerinin paylaşımı konusunda benimsenen usuller irdelenecektir.

Tahkim yargılaması kural olarak nihai kararla sona erer. Ancak tahkim yargılamasının taraf işlemleri, konusuz kalma ve sürenin uzatılmaması gibi nedenlerle de sona ermesi mümkündür. Bu durumlarda da hakem veya hakem heyetinin yargılama giderlerinin neler olduğu ile söz konusu giderlerden hangi tarafın ne oranda sorumlu olduğuna karar vermesi gerekir. Çalışmamızın ilk bölümünün son kısmında tahkim yargılamasının nihai kararı ve tahkim yargılamasını sona erdiren diğer hallere göre sona eren tahkim yargılamasında yargılama giderlerinden sorumluluk konusu ele alınacaktır.

Tahkimdeki yargılama giderlerinin mi yoksa mahkemedeki yargılama giderlerinin mi daha az olduğuna doğrudan cevap verebilmek mümkün değildir. Zira tahkimde uyuşmazlık miktarı ile karmaşıklığına bağlı olarak hakemlerin harcayacağı mesai, başvuru tahkim türü veya hangi kurumsal tahkim merkezinin seçildiği gibi hususlar

tahkimde yargılama giderlerini ciddi oranda etkilemektedir. Her ne kadar ticari uyuşmazlıkların çözümünde sıkça tercih edilen bir yol olsa da tahkim prosedürünün taraflara getirdiği maddi külfetler tahkim uygulayıcılarını memnun etmemektedir. Bu çerçevede ikinci bölümün ilk kısmında dünya çapında yapılmış olan anketler çerçevesinde uygulayıcıların tahkim giderlerine bakışı ele alınacaktır.

Dünya çapında yapılan araştırmalar göstermiştir ki tahkim yargılamasında giderler oldukça yüksektir. Yine tahkimin devlet yargısına nazaran daha ucuz olduğu durumlarda dahi tahkim giderleri tarafları memnun etmemektedir. Bu nedenle taraflar ve kurumsal tahkim merkezleri tahkim giderlerini azaltmak amacıyla çözümler üretmeye ve geliştirmeye başlamışlardır. Bu sebeple tahkim uygulayıcıları özellikle kurumsal tahkim merkezleri uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümünde maliyetleri azaltmak amacıyla çeşitli yollara başvurmakta veya yöntemler geliştirmektedir. Bu yollardan ilki tarafların tahkim dışındaki alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurusudur. Taraflar sözleşmelerine tahkim öncesi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurmayla ilişkin hükümler ekleyebilecekleri gibi herhangi bir uyuşmazlık çıktığında doğrudan tahkime başvurmak yerine diğer alternatif çözüm yöntemlerine de başvurabilirler. Böylece taraflar uyuşmazlığı diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile daha kısa sürede ve uygun maliyetle çözmektedir. Bu yöntemle taraflar arasındaki ticari ilişkilerin korunmasına ve geliştirilmesine de imkan sağlanmaktadır.

Tahkim giderlerini azaltmak amacıyla kurumsal tahkim merkezleri de çözümler üretmektedirler. Bu çözümlerden biri de Milletlerarası Ticaret Odası'nın (MTO) hazırladığı dava yönetim teknikleridir. MTO'nun tahkim yargılamalarında süreyi ve giderleri azaltmak amacıyla hazırladığı bu teknikler taraflara ve hakemlere tavsiye niteliğindedir. Bahse konu tekniklerin bir kısmı doğrudan yargılama giderlerini azaltmaya yardımcı olurken bir kısmı ise tahkim süresini azaltmaya yöneliktir. Yargılama giderlerini ve tahkim süresini azaltmaya yönelik tekniklerin yer aldığı dava yönetim teknikleri çalışmamızın ikinci bölümünün üçüncü kısmında açıklanacaktır.

Kurumsal tahkim merkezlerinin tahkim yargılamalarında süreyi ve giderleri azaltmak için geliştirdiği yollardan bir diğeri de seri tahkim³ (fast-track arbitration) usulüdür. Çalışmamızın ikinci bölümünün dördüncü kısmında seri tahkim kısaca açıklanıp, standart tahkimle arasındaki farklardan bahsedilecektir. Kurumsal tahkim merkezlerindeki seri tahkim uygulamalarından bahsedildikten sonra seri tahkimin yargılama giderlerini azaltıp azaltmayacağı ve azaltacağı durumlarda hangi yargılama giderlerinde azalma olacağı hususları incelenecektir.

Teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler tahkim yargılamalarını da etkilemiştir. İnternet ortamında gerçekleştirilen tahkim yargılamaları elektronik tahkim⁴ (online arbitration) adını almıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünün beşinci kısmında klasik tahkimin teknolojik gelişmelerle evrildiği elektronik tahkim kısaca açıklandıktan sonra kurumsal tahkim merkezlerindeki uygulamaları açıklanacaktır. Kısım sonunda ise elektronik tahkimin yargılama giderlerini azaltıp azaltmayacağı ve azaltmakta ise hangi yargılama giderlerinde azalma olacağı konuları ele alınacaktır.

Tahkim yargılamasında adli yardım müessesesinin olmaması ekonomik olarak zor durumda olan kişileri tahkim giderlerini karşılayacak finansörleri aramaya sevk etmiştir. İvazlı veya ivazsız olarak tarafların tahkim giderlerinin karşılanması üçüncü kişi finansmanı ile ifade edilmektedir.

³ Seri tahkim usulü hakkında detaylı bilgi için bkz.: Fatih Serbest, “Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?” (King’s College London, 2013); Ayşe Yasemin Aydoğmuş, “Seri Tahkim Yargılaması ve Güncel Uygulamaları”, *Public and Private International Law Bulletin* 41, sayı 1 (2021): 287–327; Candan Yasan, “İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)”, içinde *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar*, ed. Bilgin Tiryakioğlu vd. (Eskişehir: Yetkin Yayınları, 2016), 355–73.

⁴ Elektronik tahkim hakkında detaylı bilgi için bkz.: Ziya Akıncı, “Elektronik Tahkim”, içinde *Uluslararası İnternet Hukuku Sempozyumu* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001), 429–37; Ceren Vurgun, “Elektronik Tahkim”, içinde *15. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (Antalya, 2013), 808–12; Süheyla Balkar, “Online Tahkim”, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2004): 463–97; Seda Özmumcu, “Dünyada ve Ülkemizde Online Uyuşmazlık Çözümleri Bağlamında Online Tahkim ve Uygulamaları”, *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78, sayı 2 (2020): 431–54.

Çalışmamızın son kısmında üçüncü kişi finansmanı⁵ (third party funding) genel olarak açıklandıktan sonra yargılama giderlerini etkileyip etkilemeyeceği hususu incelenecektir.

⁵ Üçüncü kişi finansmanı hakkında detaylı bilgi için bkz.: Yusuf Çalışkan, “Uluslararası Yatırım Tahkiminin Üçüncü Kişiler Tarafından Finansmanı”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, sayı 3 (2016); Ceyda Süral Efeçinar, “Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanının Masraflar İçin Teminat Gösterilmesi Kararının Verilmesine Etkileri”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sayı 2 (2018); Didem Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 8, sayı 1 (2019).

BÖLÜM I

TAHKİM YARGILAMASINDA GİDERLER

1.1. Genel Olarak

Tahkim yargılamasında giderler, tahkim yargılamasının yürütülebilmesi için yapılması gerekli tüm harcamaları ifade eder⁶. Çalışmamızdaki “giderler” kavramı ile tahkim yargılamasında kaybeden tarafa yükletilebilen ‘yargılama giderleri’ ile kaybeden tarafa yükletilemeyen ‘taraf masraflarını’ kapsayan geniş bir kavram kastedilmektedir.

Tahkim giderleri için doktrinde farklı bir ayrım daha yapılmıştır. Bu ayrıma göre giderler “gerçek yargılama giderleri” ile “savunma giderlerinden” oluşur⁷. Hakem ücret ve masrafları, bilirkişi ücret ve masrafları ile idari giderler gerçek yargılama giderleri kavramının içerisinde⁸. Bu çerçevede hakem sekreterliği ücreti ve masraflarının da gerçek yargılama giderleri kapsamında olduğunu söyleyebiliriz. Savunma giderleri ise avukatlık ücreti ve tanık masraflarından oluşur⁹. Bu bakımdan uzman ücretlerinin de savunma giderleri kapsamında olduğunu söyleyebiliriz.

MTK ve HMK’nın tahkime ilişkin hükümleri ile kurumsal tahkim merkezlerinin kuralları uyarınca hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerinin temini amacıyla

⁶ Turgut Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim* (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007), 132.

⁷ Leyla Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999, s. 139; Claudia Salomon, Shreya Ramesh, Latham & Watkins, “A Primer on International Arbitration Costs”, *Bloomberg Law*, 2019, s. 2, <https://www.lw.com/thoughtLeadership/byline-primer-international-arbitration-costs> (Erişim Tarihi 06/12/2021).

⁸ Bu kategorideki giderler tahkim yargılamasındaki giderlerin aslan payı olduğu ifade edilmektedir. Hakem sekreterinin ücreti de bu kategori içerisinde yer almaktadır. Bkz. : Salomon, Ramesh, ve Latham & Watkins, “A Primer on International Arbitration Costs”, 2.

⁹ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, s. 140; Doktrindeki benzer bir ayrım olan ‘Genel Masraflar - Taraf Masrafları’ ayrımı için bkz.: Ayşe Yasemin Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, *Tahkim Yargılaması Birinci Bölüm Tahkim Okulu Panelleri Serisi Cilt 2*, ed. Mustafa Erkan, Candan Yasan Tepetaş, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 466,467; Begüm Hande Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 19, S. 2 (2013).

tarafardan avans ister. İstenen avans yargılama giderlerinin yüksek olması nedeniyle tarafça karşılanamayabilir. Avans belirli bir süre içinde yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti tahkim yargılamasını durdurabilir. Durdurma kararına rağmen avans ödenmediği takdirde hakem veya hakem heyeti yargılamayı sonlandıracaktır. Tahkim yargılamasının sona ermesiyle ilgili tarafın hakkını arayabilmesi bir başka deyişle adalete erişim hakkı sonlanmış olacaktır. Bu açıdan tahkimde yargılama giderlerinin yüksekliği adalete erişimi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle tahkimde yargılama giderleri tarafların adalete erişim hakkı ile bağlantılıdır.

Tahkim yargılamasında taraflar kendilerini profesyonel bir şekilde savunmak için avukat tutabilir ya da yargılamadaki bazı iddialarını ispatlamak için uzman görüşüne veya tanık deliline başvurabilir. Bu durumlarda bu kişilerin ücret ve masraflarının taraflarca karşılanması gerekmektedir. Bu giderlerin yüksekliği nedeniyle taraflar bu imkanlardan yararlanamayabilir. Bu durumda iddialarını ispat edemeyecek ve davayı kaybedecektir. Taraflardan birinin maddi imkanlarının daha fazla olması nedeniyle her türlü delile ve profesyonel hizmete rahatça ulaşabilmesi, diğer tarafın da giderlerin yüksekliği nedeniyle iddialarını ispat edememesi veya savunamaması durumunda silahların eşitliği ilkesi ve adil yargılanma hakkından bahsedilemeyecektir. Bu nedenle tahkimde yargılama giderleri silahların eşitliği ilkesi ve adil yargılanma hakkı ile bağlantılıdır.

1.2. Yargılama Giderleri

Yargılama giderleri, herhangi bir yargısal koruma faaliyetinin yürütülebilmesi için gerekli olan giderlerdir¹⁰. Çalışmamızda yargılama giderleri ile karşı tarafa yükletilebilen tahkim giderleri kastedilmektedir. Genellikle tahkim kanunlarında ve tahkim kurallarında yargılama giderlerinin neler olduğu açıkça düzenlenmiştir. Bu kısımda Türk tahkim mevzuatında ve bazı tahkim kurallarında yer alan yargılama giderlerinin neler olduğu kısaca açıklanacaktır.

¹⁰ Hakan Pekcanıtez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 15. Bası (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017), 2385.

MTK ve HMK'nın tahkim ile ilgili hükümleri 1985 tarihli UNCITRAL Model Kanunu¹¹ esas alınarak düzenlenmiştir. Ancak UNCITRAL Model Kanunu'nda tahkim giderlerine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. MTK'nın yargılama giderlerine ilişkin kısmı 15 Aralık 1976 tarihli UNCITRAL Tahkim Kurallarının¹² 38 ila 43. Maddelerinde yer alan hükümlerden alınmıştır¹³.

Hakem ücreti, hakemlerin seyahat giderleri ve yaptığı diğer masraflar, hakem mahkemesi tarafından atanan bilirkişi veya yardımına başvuru alan kişilere ödenen ücretler ve keşif giderleri, hakem mahkemesinin onayladığı ölçüde tanıkların seyahat giderleri ve yaptığı diğer masraflar, kazanan tarafın varsa vekili için avukatlık asgari ücret tarifesine göre takdir edilen avukatlık ücreti, mahkemelerden yardım talebi başvurularında alınan yargı harçları ile tebligat/bildirim giderleri HMK m.441 ve MTK m.16 çerçevesinde yargılama giderleri arasında yer almaktadır. HMK'da MTK'dan farklı olarak hakemlerce belirlenen hakem sekreteri ücreti de yargılama gideri arasında açıkça düzenlenmiştir (HMK m.441/a).

UNCITRAL Tahkim Kurallarında tahkim yargılama giderleri m.40'ta açıklanmıştır. Bu çerçevede hakem ücretleri, hakemlerin makul seyahat giderleri ve diğer masrafları, hakem heyeti tarafından atanan bilirkişi görüşü veya diğer yardımlar için makul masraflar, hakem heyeti tarafından onaylanmak şartıyla tanıkların makul seyahat ve diğer masrafları, hakem heyeti tarafından miktarların makul olduğunun kabul edilmesi şartıyla davayı kazanan tarafın tahkimle ilgili temsil masrafları ve diğer masraflar ile atama makamının ve Sürekli Tahkim Divanı Genel Sekreterinin ücret ve masrafları UNCITRAL Tahkim Kuralları'na göre yargılama gideridir. Yargılama giderlerine ilişkin bu hükümde dikkat çeken husus "makul (reasonable)" ibaresidir. Bu kavramı

¹¹ 21 Haziran 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler Komisyonu tarafından kabul edilen Model Kanunun bazı maddelerinde 07 Temmuz 2006 tarihinde değişiklikler yapılmıştır. Kanun'un İngilizce metni için bkz.: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (Erişim Tarihi 08/03/2022)

¹² 1976 yılında kabul edilen UNCITRAL Tahkim Kuralları 2010 yılında yenilenmiştir. 2013 yılında ise UNCITRAL Tahkim Kuralları m.1'e bir anlaşmaya dayanan yatırımcı-Devlet tahkiminde şeffaflıkla ilgili yeni bir bent eklenmiştir. Kurallar'a ilişkin güncel metne ulaşmak için bkz.: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration> (Erişim Tarihi 10/10/2021).

¹³ Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 5.Baskı (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020), 432,433.

‘orta derecede, uygun, kabul edilebilir’ olarak da tanımlayabiliriz¹⁴. Bir başka deyişle UNCITRAL Tahkim Kuralları uyarınca hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerini makul olduğu ölçüde nihai kararında veya ek kararında gösterecektir. Yargılama giderlerinin makullüğü ölçüsü hakem veya hakem heyeti tarafından durum ve şartlara göre takdir edilecektir.

MTO Tahkim Kuralları¹⁵ uyarınca tahkim yargılama giderlerine; tarife uyarınca belirlenen hakem ücreti ve masrafları, Divan tarafından belirlenen MTO idari masrafları ve hakem heyeti tarafından atanan bilirkişilerin ücret ve masrafları ile tarafların yargılama için yapmış olduğu makul derecedeki hukuki ve diğer masraflar dahildir (m.38/1).

İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları¹⁶ uyarınca ISTAC Masraflar ve Ücretler Tarifesi Hakkında Kurallara göre Divan tarafından belirlenen ISTAC idari masrafları ile hakem veya hakem kurulu üyelerinin ücreti, bu üye/üyelerin yaptığı harcamalar, hakem veya hakem heyeti tarafından atanan bilirkişi ve yardımına başvuru diğer kişilerin ücret ve masrafları ile keşif giderleri, vekalet ücreti, uzmanların ücret ve masrafları ile tarafların tahkim yargılaması sırasında yaptıkları diğer masraflar yargılama giderleri arasındadır (m.41). ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca belirlenen yargılama giderleri HMK ve MTK’da düzenlenen yargılama giderleri ile benzerlik göstermektedir. Doktrinde ISTAC yargılama gider kalemlerinin daha az sayıda ancak daha geniş anlamda kullanıldığı ifade edildiği edilmiştir. Bu farklılığın ise makul ve faydalı olduğu ifade edilmiştir¹⁷.

Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkındaki Sözleşme (ICSID)¹⁸ uyarınca kurulan ve merkezi

¹⁴ <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/reasonable> (Erişim Tarihi 10/11/2020).

¹⁵ 01 Ocak 2021 tarihinde yürürlüğe giren MTO Tahkim Kuralları’nın İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/publication/arbitration-rules-and-mediation-rules/> (Erişim Tarihi 09/03/2022).

¹⁶ İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim ve Arbuluculuk Kuralları 26 Ekim 2015 tarihinde yürürlüğe giren Kurallar için bkz.: <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/tahkim-kurallari/> (Erişim Tarihi 29/05/2022).

¹⁷ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 466.

¹⁸ RG. 06/12/1988 S. 19830

Washington’da bulunan Yatırım ve Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Uluslararası Merkez (ICSID) Tahkim Kuralları¹⁹ uyarınca hakem veya hakem heyetinin ücret ve masrafları, sekretarya harç ve masrafları ile tarafların yargılama için yaptığı masraflar yargılama giderleri arasındadır (m.58). Hakemlerin ücret ve masrafları ise ICSID Hakemlerinin Ücret ve Masrafları Hakkında Bildiri²⁰ uyarınca belirlenmektedir.

Tahkimde yargılama giderleri genel olarak hakem ve hakem sekreterliği ücreti ile bu kişilerin masrafları, bilirkişi ve yardımına başvurulmuş kişilerin ücretleri, keşif giderleri, tanık masrafları, vekalet ücreti, yargı harçları ve tebligat giderleridir. Çalışmamızın ilk kısmında bu giderler incelenecek olup, ardından taraf masrafı olarak adlandırdığımız giderler anlatılacaktır. Öncelikle tahkimde yargılama giderleri arasında en önemlisi olan ve kanunlarda yargılama giderleri arasında ilk sırada zikredilen hakem ücreti ele alınacaktır.

1.2.1. Hakem Ücreti

Tahkim yargılamasını gerçekleştiren ve sonuçlandıran kişiler hakemlerdir²¹. Hakemler, devlet mahkemelerindeki hakimlerden farklı olarak yapmış oldukları yargısal faaliyetin karşılığı olarak belirli bir ücrete hak kazanmaktadır. Taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümü amacıyla hakemlerin harcayacakları zaman ve emeğin karşılığı olan ödemeye hakem ücreti denilmektedir²². Başka bir deyişle hakemin yargılama faaliyetinin karşılığı olarak kazandığı ücret hakem ücretidir.

Hakem ücreti gerek ulusal tahkim kanunlarında gerekse kurumsal tahkim kurallarında üzerinde sıkça durulan ve özel olarak hükme bağlanan bir yargılama gideridir. MTK ve HMK’nın tahkime ilişkin hükümleri ile kurumsal tahkim merkezlerinin kuralları incelendiğinde hakem ücretinin yargılama gideri olduğu konusunda tereddüt olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta MTK m.16/B ile HMK m.441’de ilk zikredilen yargılama gideri

¹⁹ ICSID Tahkim Kurallarının İngilizce metni için bkz.: <https://icsid.worldbank.org/resources/rules-and-regulations/convention/arbitration-rules> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

²⁰ ICSID Hakemlerinin Ücret ve Masrafları Hakkında Bildirinin İngilizce metni için bkz.: <https://icsid.worldbank.org/services/content/memorandum-fees-expenses> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

²¹ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 4. Baskı (İstanbul: Beta Basım Yayın, 2020), 169.

²² Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 132.

hakem ücretidir. Yine hakemin nihai kararında veya sulhü tespit eden kararında yargılama gideri olarak hakem ücretini göstereceği açıkça öngörülmüştür. Bu açıdan tahkim yargılamasının en önemli yargılama giderinin hakem ücreti olduğu söylenebilir. Bir yargılama gideri olarak hakem ücretine HMK ve MTK'nın yanı sıra UNCITRAL, ISTAC, MTO, Londra Milletlerarası Tahkim Mahkemesi (LCIA), ICSID Tahkim Kurallarında da yer verilmiştir²³.

Uyuşmazlığın tahkim ile çözümlenmesi durumunda taraflar ile hakem veya hakem heyeti arasında hakem sözleşmesi gündeme gelmektedir. Hakem sözleşmesi, tahkim şartı içeren ana sözleşmeden veya salt tahkim usulünün taraflarca detaylı olarak düzenlenebildiği tahkim sözleşmesinden farklıdır. Hakem sözleşmesi, tahkime konu uyuşmazlığın tarafları ile bu uyuşmazlığı çözecek hakem denilen üçüncü kişi veya kişilerin arasında yapılan, maddi hukuka ve usul hukukuna ilişkin sonuçlar doğuran²⁴ bir borçlar hukuku sözleşmesidir²⁵. Hakem sözleşmesinin kurulması, tahkim sözleşmesinin kurulmasından farklı olarak herhangi bir şekle tabi değildir²⁶ ve açık veya zımni olarak kurulabilir²⁷. İspat açısından sözleşmenin yazılı olması faydalı olacaktır²⁸.

²³ Bkz. : UNCITRAL Tahkim Kuralları m.41, ISTAC Tahkim Kuralları m.4, MTO Tahkim Kuralları EK III Tahkim Giderleri ve Ücretler m.2, LCIA Tahkim Kuralları m.2.

²⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 31,433; Alim Taşkın, *Hakem Sözleşmesi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2005), 8,9.

²⁵ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 4. Bası (Ankara: Yetkin Yayınları, 2016), 651; İzzet Karadağ, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2013), 101,106; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 152; Baki Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku* (İstanbul: Legal Yayınevi, 2016), 938; Rasih Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)* (İstanbul: Cezaevi Matbaası, 1974), 221,273; Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982), 367; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4. Baskı (Ankara: Sevinç Matbaası, 1984), 4027; Vahit Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2020), 1152; Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2690.

²⁶ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 32; Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, 938; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4027; Nuray Ekşi, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim (6100 Sayılı HMK md. 407-444)* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2019), 139; Necip Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri* (Ankara: Sevinç Matbaası, 1967), 650.; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Esas: 2003/15-142 Karar: 2003 / 182 Karar Tarihi: 19.03.2003.

²⁷ Saim Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim* (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1968), 80; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1152.

²⁸ Muharrem Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim* (İstanbul: Danışman Yayınları, 1999), 146; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 51-53; Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 222.

Bir kişinin taraflarca hakem olarak seçilmesi(atanması) hakem sözleşmesinin kurulmasına yönelik bir öneridir²⁹. Tarafların hakemlik görevi için yaptığı teklif ise öneri (icap) niteliğinde olup, bu teklifi hakemlik yapması istenen ilgili kişinin kabul etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Hakemin hakemlik teklifini/icabı kabul etmesiyle hakem sözleşmesi kurulmuş olur. Kabul ve sözleşmenin kurulmasıyla hakem bu görevini ifa etmek zorundadır³⁰. Hakem sözleşmesinin kurulması ile tahkim sözleşmesinin taraflarına bazı mükellefiyetler yüklenmiş olur ve yargılama boyunca tarafların mükellefiyetlerini yerine getirmesi gerekir. Bu mükellefiyetler başta hakem ücreti ve avans olmak üzere yargılama giderlerinin ödenmesidir³¹. Öte yandan hakem sözleşmesi ile hakemler de uyuşmazlığın çözümü hakkında karar verme borcu altına girmektedir. Taraflar da buna karşılık ücret ödeme borcu altına girmektedir³².

1.2.1.1. Hakem ücretinin hukuki temeli (kaynağı)

Hakemler devlet mahkemelerindeki hakimler gibi yargısal faaliyet yürütmektedir. Ancak hakemlerin hakimler gibi sabit bir maaşı bulunmamaktadır. Hakemler yaptıkları yargısal faaliyetin karşılığını hakimler gibi devletten değil, aralarındaki uyuşmazlığı çözmek üzere anlaştıkları tahkim anlaşmasının taraflarından almaktadır. Dolayısıyla hakemlerin tahkim sözleşmesinin tarafları arasındaki uyuşmazlığı çözmeye borcunun karşılığı olarak ortaya çıkan hakem ücretinin kaynağını taraflar ile hakemler arasında akdedilen hakem sözleşmesi oluşturmaktadır. Bu çerçevede öncelikle hakem sözleşmesini ele alacağız.

²⁹ Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, 938.

³⁰ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 32,434; Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 127; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 102; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4027,4028; Kemal Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim* (Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1997), 41; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1152.

³¹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 433; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 184.

³² Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2689.

1.2.1.1.1. Hakem sözleşmesi

Hakem sözleşmesi borçlar hukuku sözleşmesi olmasının³³ yanı sıra sonuçlarını usul hukuku alanında doğurması itibariyle bir usul hukuku sözleşmesi olarak da nitelendirilmektedir³⁴. Çünkü hakem sözleşmesi ile hakemler uyuşmazlığı çözmeye yetkili hale gelir. Hakem sözleşmesi ile hakemler, tahkim sözleşmesinin yerine getirilmesini sağlar³⁵. Başka bir ifadeyle hakemler bir taraftan borçlar hukuku anlamında sözleşmenin tarafı olan tahkim sözleşmesinin taraflarının işini görme borcu üstlenmekte, diğer taraftan ise bir yargılama yürütmeleri ve bu yargılama sonucunda taraflar arasındaki uyuşmazlığı kesin olarak karara bağlamaları nedeniyle usuli bir faaliyet yürütmektedirler.

Tahkim sözleşmesinin geçersiz olması hakem sözleşmesinin de geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksi halde, yani tahkim sözleşmesinin geçersizliğinin hakem sözleşmesini de geçersiz kılması halinde, hakem sözleşmesinden kaynaklanan hakemlerin ücret hakkının da geçersiz hale gelmesine yol açacaktır³⁶. Çağdaş tahkim hukukunda geçerli olan tahkim sözleşmesinin konusunu teşkil eden maddi hukuk sözleşmesinden (asıl sözleşmeden) bağımsızlığı prensibi benzer şekilde tahkim sözleşmesinin taraflarıyla hakemler arasında akdedilen hakem sözleşmesi bakımından da geçerlidir. Başka bir ifadeyle, nasıl ki tahkim sözleşmesinin asıl sözleşmeden bağımsızlığı söz konusu ise, benzer şekilde hakem sözleşmesi de tahkim sözleşmesinden bağımsızdır. Zaten hakem sözleşmesi ile tahkim sözleşmesine konu uyuşmazlığı çözmeye yetkili hale gelen hakemlerin tahkim sözleşmesinin geçerli olup olmadığını inceleme ve bu yönde karar verme yetkisine sahip olduğu da (kompetenz-kompetenz ilkesi) çağdaş tahkim hukukunda kabul edilen bir prensiptir. Ancak

³³ Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 121; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1152; Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 6. Bası (İstanbul: Beta Yayınları, 2016), 297.

³⁴ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 44; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, 87.

³⁵ Pekcanıtez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2691.

³⁶ Pekcanıtez vd., 2691.

hakemlerin taraf olduğu hakem sözleşmesinin geçerliliği konusunu inceleme ve karar verme yetkisi bulunmamaktadır.

1.2.1.1.2. Tahkim mevzuatı veya tahkim merkezi kuralları

Hakemlerin ücret hakkının temelini taraflar ile hakemler arasında yapılan sözleşme oluşturmakla birlikte, hakemlerin yapmış oldukları faaliyetin karşılığı olarak ücrete hakkı oldukları tahkime ilişkin metinlerden de anlaşılmaktadır. Mevzuatımızda milli tahkime ilişkin kuralların düzenlendiği HMK'nın 440. Maddesinde ve milletlerarası tahkime ilişkin kuralları düzenleyen MTK'nın 16. Maddesinde hakem ücreti düzenlemesi bulunmaktadır. Taraflar hakem sözleşmesinde hakem ücretini açıkça belirlemeseler bile hakemlerin yapmış olduğu yargısal faaliyetin sonucu belirli bir ücrete hak kazanacakları normatif olarak düzenlenmiştir. Benzer yaklaşım kurumsal tahkim merkezi kurallarında da yer almaktadır. Örneğin hakem ücretinin belirlenmesini düzenleyen ISTAC Tahkim Kuralları'nın 4. Maddesinde, MTO Tahkim Kuralları EK III Tahkim Giderleri ve Ücretleri'nin 2. Maddesinde, UNCITRAL Tahkim Kuralları'nın 41. Maddesi hakemlerin ücretlerinin nasıl belirleneceğini ortaya koyarken dolaylı olarak hakemlerin ücret isteme hakkına sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Yukarıda hakemin sözleşme gereği ücrete hak kazandığını ifade ettikten sonra bu ücretin ne zaman kazanılacağı ya da ne zaman talep edilebileceği sorusu gündeme gelecektir.

Tahkimdeki irade serbestisi gereği taraflar hakemlerin ücrete hak kazanma yani ücret talep edebilme zamanını istedikleri gibi kararlaştırabilirler. Taraflar böyle bir kararlaştırma yaptıkları zaman hakemler tarafların belirlediği tarihte ücrete hak kazanacak ve ücretini talep edebilecektir. Bu anlamda taraflar, hakem ücretinin yargılamanın başında veya yargılamanın sonunda ya da yargılama boyunca kademe kademe ödenebileceğini kararlaştırabilirler.

Hakem ücretinin ödenmesine ilişkin herhangi bir zaman belirlenmemesi durumunda hakemler nihai kararı verdikten sonra ücretlerini talep edebilirler³⁷. Zira hakemler nihai kararla görevini tamamlamış olur ve ücrete hak kazanırlar³⁸. Ücretin ödenmemiş olması nedeniyle hakemlik görevini yerine getirmekten kaçınamazlar³⁹.

Hakem kararına karşı açılan iptal davası sonucunda kararın iptal olmasının hakemlerin ücret hakkı üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmayacağı, örneğin hakem ücretinin kısmen veya tamamen indirimine yol açıp açmayacağı üzerinde durmak gerekir. Bu konuda hakem kararının iptal edilmiş olması halinde dahi hakemlerin ücrete hak kazanmış olacakları kabul edilmektedir⁴⁰. Zira hakem ücreti sözleşmede herhangi bir vade belirlenmesi durumunda bu vadede, belirlenmemesi durumunda ise nihai kararla muaccel hale gelir. Tarafların hakem kararına karşı iptal davası açmaları durumunda iptal davasının sonuçlanması, dolayısıyla hakem kararının iptal edilip edilmediğinin tespiti uzun zaman alabilir. Bu sebeple hakem ücretinin askıda olduğundan bahsetmek doğru ve yerinde olmayacaktır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere hakemlerin uyuşmazlık hakkında nihai karar vermeleriyle ücrete hak kazanacakları öngörüldüğünden hakemlerin ücretinin ödenmesi gerekmektedir. Hakemlerin kararın iptaline yol açacak kusurlarının olduğu hallerde ise tarafların uğradıkları zararı talep etme hakları bulunmaktadır. Ancak tarafların uğradıkları zararları talep etmeleri hakemin ücret hakkını geçersiz kılmayacaktır.

Hakemler nihai kararlarını tahkim süresi içerisinde vermek zorundalardır. Hakemlerin bu süre içerisinde karar vermemesi durumunda ücrete hak kazanıp kazanamayacağı sorunu çözümü gereken bir diğer sorudur. Hakemlerin kanunda, tahkim merkezi kurallarında ya da tahkim sözleşmesinde belirtilen süre içerisinde uyuşmazlığı nihai

³⁷ Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 54.

³⁸ Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 272; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4050.

³⁹ Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 143.

⁴⁰ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, ve Muhammet Özkes, *Medeni Usul Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2010), 710; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 149; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 199; Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 273; Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 55. “... Her ne kadar, hakem kararı Yargıtay’ca bozulsa dahi hakemler ücrete müstehak ise de ...” Yargıtay 15. HD. Esas: 1987/1767, Karar: 1987/2923, Tarihi:09/07/1987.

olarak karara bağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu nedenle belirlenen süre içerisinde karar verme yükümlülüğünü yerine getirmeyen hakemlerin ücrete hak kazanamayacakları ileri sürülebilir. Her ne kadar doktrinde sürenin geçirilmesinde kusuru olmayan hakemlerin ücrete hak kazanacağı ifade edilse⁴¹ de kanaatimizde hakemlerin ücrete hak kazanıp kazanmayacağı hususunda kusur değerlendirilmesi yapılması doğru değildir. Zira hakemler nihai kararı vermekle ücrete hak kazanır. Bu aşamada kararın iptal edilip edilmeyeceği veya iptal sebebinin hakem kusurundan kaynaklanıp kaynaklanmayacağı belirsizdir. Hakemlerin kusurunun olduğu tespit edilmiş bile olsa bu durum hakemin kusurdan kaynaklı tazminat sorumluluğunda gündeme gelecektir. Yoksa hakemin kusurunun olması doğrudan ücret hakkını etkilemeyecektir.

Hakemlerin nihai karar dışında görevlerinin sona erdiği durumlar da olabilir. Hakemler kendi isteğiyle hakemlik görevini bırakabilecekleri gibi tarafların anlaşması ile de görevlerinden ayrılabilirler. Hakemler taraflarca kusuru olmaksızın görevden uzaklaştırılması/azledilmesi durumunda ise uzaklaştırılma tarihine kadar olan süre için ücrete hak kazanacaktır⁴². Zira hakemlerin ücreti verdikleri karara göre değil, harcadıkları emeğe göre belirlenir⁴³.

Hakemlerin istifa etmesi durumu ise doktrinde farklı bakış açıları ile değerlendirilmiştir. Bir bakış açısına göre hakemlerin istifasında haklı sebep olup olmadığı ayrımı yapılmamıştır. Buna göre hakemlerin nihai karar verilmeden önce istifa etmesi durumunda uyuşmazlığın çözümüne herhangi bir katkısının olup olmaması durumuna göre hakemin ücrete hak kazanıp kazanmadığı belirlenmelidir⁴⁴. Diğer bir bakış açısında ise hakemlerin istifasında önemli/haklı bir sebep olup olmadığı hususuna göre değerlendirme yapılmalıdır. Buna göre önemli bir nedenden

⁴¹ Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 200; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4052; Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 56; Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 439.

⁴² Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 56; Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 655.

⁴³ Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 273.

⁴⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 439.

dolayı istifa eden hakemin o ana kadar ki ücretinin karşılanması gerekir⁴⁵. Ancak herhangi haklı bir sebep olmaksızın istifa eden hakem ise ücret isteyemez⁴⁶ ve eğer ücreti peşin almışsa, aldığı ücreti iade etmek zorundadır⁴⁷. Nitekim HMK ve MTK'da haklı bir neden olmaksızın hakem görevini yerine getirmese bu sebeple tarafların uğradığı zararı gidermekle yükümlü olduğu (MTK m.7/E, HMK m.419) öngörülmüş olması karşısında tarafları zarara uğratan bir hakemin ücrete hak kazandığı ve/veya ücretin kendisine ödenmesi gerektiği kolaylıkla söylenemez.

Tahkim yargılamaları hakemlerin nihai kararları ile sona erse de hakem kararlarının düzeltilmesi, yorumlanması veya tamamlanmasına ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda MTK uyarınca hakem kararının düzeltilmesi, yorumlanması ve tamamlanması durumlarında hakemlerin ek ücret isteyemeyecekleri öngörülmüştür (m.16/A-5). Diğer yandan HMK hükümlerine tabi tahkim yargılamalarında taraflar bu durumun aksini kararlaştırabileceği kabul edilmiştir (m.440/5).

Hakemler, hakem sözleşmesinden veya tabi oldukları tahkim mevzuatı ya da tahkim merkezi kurallarından kaynaklı olarak ücrete hak kazanır. Ancak kazanılan bu ücretin nasıl ve ne şekilde belirleneceği konusu gündeme gelecektir. Bu nedenle aşağıda hakem ücretinin nasıl ve ne şekilde belirlenebileceği konusu incelenecektir.

1.2.1.2. Hakem ücretinin belirlenmesi

Hakem ücreti hakem sözleşmesinin en temel unsurlarından biridir⁴⁸. Hakemler yapmış oldukları yargısal faaliyetin bir karşılığı olarak belirli bir ücrete hak kazanmakta, haliyle tahkim sözleşmesinin tarafları da böyle bir borç altına girmektedir. Dolayısıyla hakemlerin yargılamanın başlaması ile sona ermesi arasında görmüş oldukları bu işin karşılığında hangi miktarda ödemeye hak kazanacaklarının tespiti gerekecektir.

⁴⁵ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 248.

⁴⁶ Pekcanitez, Atalay, ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, 710; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 136,150; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 200; Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 273; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4053.

⁴⁷ Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 136,152; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 199; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4041.

⁴⁸ Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 53.

Hakem ücretinin sözleşme, teamül, yargı yolu veya kurumsal tahkim merkezlerince belirlenebilmesi mümkündür. Yine taraflar hakem ücretini götürü usulü ücret, zamana bağlı ücret, duruşma ve hakem toplantı sayısına bağlı ücret, işten elde edilen sonuca göre ücret veya yüzdeye bağlı ücret olarak kararlaştırabilirler⁴⁹. Taraflar ile hakemler, hakem sözleşmesinde hakem ücretini yargılamaya başlamadan önce belirleyebilecekleri gibi, yargılama esnasında veya nihai karar verildikten sonra da belirleyebilirler⁵⁰.

Hakem ücretinin nihai karardan önce belirlenmesi yargılama giderlerinin kısmen de olsa öngörülebilir olmasını sağlaması ve bu konudaki olası ihtilafların ortaya çıkmasını önlemek bakımından yerinde olacaktır⁵¹. Hakem ücretinin hatta hakemlere verilecek avans miktarının görev belgesinde görüşülüp karara bağlanması mümkündür⁵². Nitekim tahkimde hakem ücretinin genellikle görev belgesinde belirlendiği ifade edilmektedir. Taraflarca ve hakemlerce imzalanan bu görev belgesindeki hakem ücreti tarafları ve hakemleri bağlayacaktır⁵³.

Hakem ücretinin belirlenmesi konusunda ortaya çıkabilecek bir diğer sorun da hakemlerin hakemlik görevini ivazsız yani taraflardan herhangi bir şey talep etmeksizin yerine getirip getiremeyeceği hususudur. Hakem sözleşmesi bir yönüyle borçlar hukuku anlamında vekalet sözleşmesidir. Vekalet sözleşmesinin karşı ivazlı ve karşı ivazsız olarak kurulabilmesi mümkün olduğu için hakem sözleşmesinin de ivazsız/bedelsiz olarak kurulabilmesi mümkündür⁵⁴. Hatır ve kişisel ilişkiler gereği

⁴⁹ Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, 1600–1606; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 189–203.

⁵⁰ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 435. “...Ücret sözleşmesi iş görülmezden önce yapılabilmesi gibi iş görülürken veya iş görüldükten sonra da yapılabilir...” Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Esas: 1970/ 4-969 Karar: 1974 / 908 Karar Tarihi: 11.09.1974.

⁵¹ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 189; Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, 1600.

⁵² Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1161; Ergin Nomer, Nuray Ekşi, ve Günseli Öztekin Gelgel, *Milletlerarası Tahkim Hukuku*, 3. baskı (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), 36.

⁵³ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 137.

⁵⁴ “..Hakem sözleşmesi, ücretli ise (kural) bir hizmet sözleşmesidir; ücretsiz ise (istisna) bir vekalet sözleşmesidir.” Bkz.: Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 4027; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, s. 80.

hakem sözleşmesinin ivazsız/ücretsiz yapılabilmesi mümkündür⁵⁵. Ancak hakem sözleşmesinin ivazsız olarak yapıldığının kabul edilebilmesi için bu durumun hakem sözleşmesinde açıkça belirtilmesi veya durum ve şartlardan bunun tereddütsüz anlaşılması gerekir⁵⁶. Aksi takdirde hakem sözleşmesinin ivazlı/ücret karşılığı yapıldığı kabul edilmelidir. Hakem sözleşmesinin ücretsiz olduğunu iddia eden taraf yani tahkim sözleşmesinin tarafları bunu ispatlamakla yükümlüdür⁵⁷.

MTK uyarınca hakem ücreti taraflar ile hakem veya hakem heyeti arasında kararlaştırılarak belirlenir. Bu belirlemede dava konusu alacağın miktarı, uyuşmazlığın niteliği ve tahkim yargılamasının süresi göz önünde bulundurulur. Taraflar, hakem veya hakem heyetinin ücretini kurumsal tahkim kurallarına veya milletlerarası yerleşmiş kurallara atıf yapmak suretiyle de belirleyebilirler. Taraflar hakem ücretinin belirlenmesinde anlaşmaya varmamaları, sözleşmede ücretin belirlenmesine ilişkin herhangi hüküm bulunmaması veya ücretin belirlenmesine ilişkin herhangi bir kurala atıf yapmamaları durumunda hakem veya hakem heyetinin ücreti her yıl Adalet Bakanlığınca belirlenen ücret tarifesine⁵⁸ göre belirlenir. Aksi taraflarca kararlaştırılmadıkça hakem heyeti başkanının ücreti diğer hakemlerin ücretinin yüzde on fazlası olarak hesaplanır. Hakem kararının düzeltilmesi, yorumlanması veya tamamlanması hallerinde hakem veya hakem heyetine ek ücret ödenmez (m.16/A). Bu hükmün aynısı HMK m.440'ta da yer almaktadır.

Doktrinde MTK m.16/A bendindeki “taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa” ibaresi sözleşme hukukuna hâkim olan sözleşme serbestisi ilkesine aykırı olduğu düşüncesi ile eleştirilmiştir⁵⁹. Kanaatimizce Kanunun buradaki kastı tarafların hakemlerin onayı ve rızası olmaksızın hakem ücretinin taraflarca serbestçe belirlenebileceği olgusu değildir. Aksi takdirde taraflar hakemlerin emek ve mesaisinin karşılığını edimsiz

⁵⁵ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 436.

⁵⁶ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 187.

⁵⁷ Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 143.

⁵⁸ Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ, RG. 06/03/2021 S. 31415.

⁵⁹ Turgut Kalpsüz, “Milletlerarası Tahkim Kanununun Hakem Ücretine İlişkin Hükümleri ile Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Yönetmeliği ve Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Bazı Mülahazalar”, *Yargıtay Dergisi* 28, sayı 3 (2002): 453.

olarak belirleyebileceği anlamı çıkacaktır. Kanunun buradaki kastı tarafların hakem ücretlerini MTK m.16/B uyarınca kurumsal tahkim kurallarına atıf yapmak suretiyle belirleyebilmesidir. Böyle bir belirlemeye rağmen hakemler taraflar ile anlaşarak ücreti daha farklı bir şekilde belirleyebilir. Ancak hakemlerin tarafların hakem ücreti konusunda yaptıkları anlaşmayı kabul etmemesi ve hakemlik yapmaması mümkündür.

Tahkime tabi bir uyuşmazlıkta taraflarla hakem veya hakem heyeti arasında ücretin belirlenmesine ilişkin herhangi bir hükmün bulunmaması ya da herhangi bir kurala atıf yapılmaması durumunda hakem ücreti, MTK'ya tabi uyuşmazlıklarda Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Yönetmeliği⁶⁰ m.4 uyarınca Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ⁶¹ göre; HMK'ya tabi uyuşmazlıklarda ise HMK Hakem Ücret Tarifesine⁶² göre belirlenir. Ancak bahsi geçen tarifelerde ücret değeri para ile ölçülebilen işlerde nispi olarak hesaplanır.

Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Yönetmeliğinin⁶³ ilk halinde konusu para ile ölçülemeyen işlerde hakem veya hakem heyeti ücretinin Tarifede maktu olarak belirleneceği ifade edilmiştir. Ancak daha sonra yapılan değişiklikle⁶⁴ konusu para ile ölçülebilen ve ölçülemeyen ayrımı kaldırılmıştır. Değeri para ile ölçülemeyen işlerde Tebliğ hükümlerinin uygulanmayacağı açıkça ifade edilirken, Tarife'de buna ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. MTK'nın yürürlüğe girdiği dönemde hakem veya hakem heyetinin ücretinin Adalet Bakanlığı tarafından ücret tarifesi yayınlanana kadar uyuşmazlığın niteliği ve yargılama süresi dikkate alınarak Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından belirleneceği ifade edilmiştir (Geçici m.1). Konusu para ile ölçülemeyen işlerde ilgili geçici madde ve 13/05/1964 Tarihli Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı⁶⁵ uyarınca hakem veya hakem heyeti tarafından ücretin belirlenmesi amacıyla Asliye Hukuk Mahkemesinde dava açılması yerinde olacaktır.

⁶⁰ RG. 28/12/2001 S. 24624

⁶¹ RG. 06/03/2021 S. 31415

⁶² RG. 02/10/2021 S. 31616

⁶³ RG. 28/12/2001 S. 24624

⁶⁴ RG. 14/03/2003 S. 25048

⁶⁵ “....Hakemler Kendi Ücretlerini Belli Edemez...” Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu Esas No :1964 / 1 Karar No :1964 / 3 Karar Tarihi :13.05.1964.

Tahkim yargılamasında doğal olan yargılamanın nihai kararla sona ermesi ve hakemin ücretinin tamamını isteyebilmesidir. Bu durumda hakemler, ücretlerini sözleşmeye veya atıf yapılan tahkim kurallarına göre belirleyeceklerdir. Ancak tahkim yargılamasının nihai karar dışındaki sebeplerle sona ermesi de mümkün olabilir. Örneğin tarafların aralarında herhangi bir tahkim sözleşmesinin bulunmaması veya var olan tahkim sözleşmesinin geçersiz olması durumunda hakemler yetkisizlik kararı vererek yargılamayı sona erdirebilirler. Her ne kadar böyle bir durumda hakemler uyuşmazlığın esası hakkında nihai bir karar vermeseler de emek ve mesai harcamışlardır. Bu durumda da hakemler ücret isteyebilirler. Ancak hakemlerin isteyebilecekleri ücret tam değil kısmi olacaktır. MTK uyarınca hakemlerin tahkim sözleşmesinin mevcut olmaması veya geçersiz olması durumunda hakem ücreti dörtte bir oranında belirlenecektir (Tebliğ m.4/1). Doktrinde yetkisizlik itirazının deliller toplanıp, tahkikat tamamlandıktan sonra haklı sebebe dayanılarak gecikmeli olarak ileri sürülmesi ve hakem heyetinin de yetkisizlik itirazını kabul etmesi durumunda hakem ücretinin yarı ($\frac{1}{2}$) oranında belirlenmesinin daha uygun olduğu ifade edilmiştir⁶⁶.

HMK Hakem Ücret Tarifesinde ise hakemlerin yetkisizlik kararı vermesi durumunda hakem ücretinin oranı konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle HMK uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğindeki hükmün kıyasen uygulanması düşünülebilir. Hakemin taraflarca kararlaştırılan niteliklere sahip olmaması, tarafların belirlediği tahkim usulündeki ret sebebinin mevcut olduğu ya da hakemin tarafsızlığını şüpheyne düşüren bir durumun gerçekleşmesi halinde taraflar hakemi reddedebilir (MTK m.7/C). Böyle bir durumda hakemler Tebliğ uyarınca ücret isteyemezler (m.4). Hakemlik görevini kabul eden bir kişinin haklı bir neden olmaksızın görevini yerine getirmekten kaçınması durumunda hakemler tarafların bu sebeple uğradığı zararları tazmin etmek

⁶⁶ Kalpsüz, “Milletlerarası Tahkim Kanununun Hakem Ücretine İlişkin Hükümleri ile Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Yönetmeliği ve Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Bazı Mülâhazalar”, 457.

zorundadır (MTK m.7/E). Hakemin haklı bir sebep olmaksızın görevini yerine getirmekten kaçınması durumunda hakemler Tebliğ uyarınca ücret isteyemezler (m.4). Hakemin herhangi bir hukuki veya fiili sebeple görevini hiç veya zamanında yerine getirememesi durumunda veya hakemin çekilmesi ya da tarafların anlaşması ile hakemin hakemlik yetkisi sona erer (MTK m.7/F). Tebliğ uyarınca hakemin hakemlik yetkisinin sona ermesi hukuki veya fiili sebeple sona ermesi durumunda da hakem ücret isteyemeyecektir (m.4).

Hakemin hukuki veya fiili sebeplerle görevini hiç veya gereği gibi yerine getirememesi durumunda ücrete hak kazanamaması doktrinde eleştirilmiştir. Buna göre hakemin görevi kabul ettikten sonra hastalanması veya ölmesi gibi kendisinden kaynaklanmayan bir sebeple yargılamanın sona ermesi halinde hakemin o zamana kadar yaptığı iş ve mesaisinin karşılığı kısmi bir ücret isteyebilmesinin yerinde olacağı ifade edilmiştir⁶⁷.

Tahkim yargılamasını başlatan tarafın hakemin verdiği süre içerisinde dava dilekçesini sunmaması veya usulü eksikleri bulunan dava dilekçesindeki eksiklerin tamamlanması amacıyla verilen sürede eksiklerin giderilmemesi durumunda hakem veya hakem heyeti tahkim yargılamasına son verir (MTK m.11/C-1,2). Böyle bir durumda hakemler Tebliğ uyarınca dörtte bir oranında hakem ücreti isteyebilir (m.4/2).

Tahkim yargılamasında tahkim yargılamasını başlatan tarafın davasını geri alması, tarafların anlaşarak yargılamayı sona erdirmesi, hakemlerin yargılamayı tamamlamayı gereksiz ve imkansız bulması, tahkim süresinin uzatılması talebinin mahkeme tarafından reddedilmesi, taraflardan birinin taraf olma ehliyetini kaybetmesi halinde tarafların bildirimde bulunmaması veya bulunan tarafın yargılamaya açıkça devam edeceğini diğer tarafa veya hakeme bildirmemesi hallerinde yargılamaya devam edilmemesi veya yargılama giderleri için avans yatırılmaması durumlarında tahkim yargılaması sona erer (MTK m.13/B-1,2,3,4,6,7). Bahse konu sona erme sebeplerin

⁶⁷ Kalpsüz, 457.

hakemlerin taraflara delil sunması için süre verilmesinden önce gerçekleşmesi durumunda hakemler ücretin yarısını, süre verilmesinden sonra gerçekleşmesi durumunda ise ücretin tamamını isteyebilir (Tebliğ m.4/3).

Tebliğin 7. Maddesinde hakem kararına karşı açılan iptal davasının kabulü halinde hakemlerin yeniden davaya bakması durumunda eski hakemlerin ücreti ücret tablosundaki yazılı ücretin dörtte biri olacağı hüküm altına alınmıştır. Doktrinde bu hüküm hakemlerin yanlış karar vermelerinden dolayı ücretlerinde dörtte üçlük indirim yapılarak onlara cezalandırma intibai oluşturduğundan dolayı eleştirilmiştir. Yargılamalarda hakemlerin kusurunun bulunması durumunda bunun yaptırımının hakemlerin seçilmemesi ve taraflarının zararının hakemlerden tazmini olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca hakemler yetkisiz olduğu gerekçesiyle iptal kararı verilmiş ise hakemler yargılamayı en baştan yapacağı için ücretin dörtte birine hükmedilmesinin uygun olmayacağı ifade edilmiştir⁶⁸.

Taraflar ve hakemler arasında ücrete ilişkin herhangi bir anlaşma olmaması durumunda hakemlerin kendi ücretlerini bu tarife dışında belirleyebilmeleri mümkün değildir. Yine de hakemlerin hakem sözleşmesine, hakem sözleşmesinde hüküm olmaması durumunda tarifeye aykırı bir şekilde kendilerine ücret tayin etmeleri durumunda hakem kararı tamamen iptal edilmemeli, ücrete ilişkin karar kısmen iptal edilerek hakem kararı kısmen geçerli sayılmalıdır. Ancak tarafların talebi doğrultusunda kararın ücret yönüyle kısmen iptali mümkün olabilir⁶⁹. Yoksa hakemlerin sözleşmeye veya tarifeye aykırı ücret tayin etmeleri kamu düzenine aykırılık teşkil etmez ve mahkemece resen dikkate alınamaz⁷⁰.

⁶⁸ Kalpsüz, 458.

⁶⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 437. “Mahkemece; ... asıl davanın kabulüyle 9.7.2012 tarihli hakem kurulu kararındaki hakem heyeti ücretinin 593.872,55 TL sekreter ücretinin 25.000,00 TL'lik kısımlarının iptaline.... karar verilmiş; ... usule ve kanuna uygun olan hükmün ONANMASINA, ... 07.04.2016 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Yarg. 3. HD. Esas: 2015/11439 Karar: 2016/5425 Tarih: 07.04.2016.

⁷⁰ Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 147; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4047; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, 87; Dayınlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 53.

UNCITRAL Tahkim Kurallarına göre hakem ücreti makul olmalıdır. Ancak bu makul ücret belirlenirken uyuşmazlık konusunun miktarı, konunun karmaşıklığı, hakemlerin harcadığı süre ve olayla ilgili diğer hal ve şartlar da göz önünde bulundurulmalıdır (m.41/1). Hakemlerinin tayininin bir atama makamınca yapılacağı öngörülmüş ve bu atama makamının hakem ücretlerinin belirlenmesine ilişkin bir listesi veya özel bir yöntemi bulunuyorsa, hakem veya hakem heyeti olayın koşullarına uygun düştüğü ölçüde bu liste veya özel yöntemi göz önünde bulundurmak zorundadır (m.41/2).

MTO Tahkim Kuralları⁷¹ uyarınca hakem ücreti Ek III Tahkim Masrafları ve Ücretleri kısmında düzenlenmiştir. Buna göre MTO Tahkim Divanı hakem ücretini yayınlanan tarifeye uygun olarak veya uyuşmazlık konusu miktarı belirtilmediği durumlarda takdiren belirler (m.2/1). Taraf ve hakemlerin kendi arasında yaptıkları ücret sözleşmeleri Tahkim Kurallarına aykırılık teşkil etmektedir (m.2/4). Ancak hakemler arasındaki iç paylaşımlara ilişkin anlaşmalar Divan tarafından dikkate alınır. Zira üç hakemli yargılamalarda başkan yargılamayı idare ettiği ve karar tasladığını hazırladığı için daha çok çalışmaktadır. Bu durumda başkanın ücreti diğer hakemlerden daha çok olacaktır. Genelde bu paylaşım %30-30-40 şeklindedir. Bazen de hakemlerden biri diğer hakeme nazaran daha fazla ücret alabilir. Örneğin hakemlerden biri daha fazla araştırma veya tercüme yapıp ilave görevlerde bulunduysa diğer hakeme nazaran daha fazla ücret ödenebilecektir. Ancak yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek için hakemler arasındaki farklı paylaşımların Divan tarafından hakem ve taraflara gerekçelendirilmesi gerekmektedir⁷².

MTO Tahkim Kuralları'nda yer alan Ücret Tarifeleri asgari ve azami sınırlar belirlenerek oluşturulmuştur. Divan hakem ücretini bu sınırlar içerisinde belirler. Yargılamanın birden fazla hakem tarafından yürütülmesi durumunda hakem heyetinin toplam ücreti tek hakemin ücretinin 3 katını aşmayacak şekilde belirlenir (m.2/3). Tahkim Divanı istisnai durumlarda tarifiedeki sınırların dışına çıkabilecektir. Hakem

⁷¹ Söz konusu kuralların İngilizcesi için bkz.:

<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/> (Erişim Tarihi 10/10/2021)

⁷² Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 139.

ücretlerinin ücret tarifesindeki sınırın altında belirlenmesi dava değerinin oldukça yüksek olduğu yargılamalarda veya hakemlerin çok yavaş – çok kötü olduğu yargılamalarda söz konusu olabilecektir. Hakem ücretlerinin ücret tarifesindeki sınırın üstünde belirlenmesi ise yargılamanın karmaşıklığı ve süresi hususunda tarafların önceden uyarılmaları durumunda nadiren olabilecektir⁷³.

Hakem ücreti ve gider avansı yönünden MTO sistemi hem öngörülebilir hem de esnek bir sistemdir. Ad hoc tahkimin aksine, ücret ve avans konusunu taraflar ve hakem arasında tartışma konusu yapılmasını engelleyen bir sistemdir. Aslında ad hoc tahkimde tarafların hakem tekliflerine karşı yapabilecekleri bir şey de yoktur. Ayrıca MTO sisteminde tarafların hakem ile ücret konusunda özel bir sözleşme yapma riski de bulunmamaktadır⁷⁴. Zira hakem ücretleri ve masrafları sadece Divan tarafından belirlenir. Tarafların hakemler ile ayrı ücret anlaşması yapması Kurallara aykırılık teşkil edecektir (Ek III Tahkim Masrafları ve Ücretleri m.2/4).

ISTAC Tahkim Kuralları⁷⁵ uyarınca hakem ücretleri ISTAC Masraflar ve Ücretler Tarifesi Hakkında Kurallar⁷⁶ uyarınca belirlenir. Buna göre tek hakemin veya hakem kurulu üyelerinin ücreti tarife uyarınca İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim Divanı tarafından belirlenir. Taraflar ile hakem veya hakem heyeti arasında ücret konusunda herhangi bir anlaşma yapılamaz. Her halde hakem ücreti 2.000 TL'den az olamaz. Değer tespitinin mümkün olmadığı durumlarda hakem ücreti bütün şartlar göz önünde bulundurularak Divan tarafından resen belirlenir (m.4).

Bazı tahkim kurumlarında (MTO ve ISTAC gibi) hakem ücreti uyuşmazlık değeri üzerinden belirlenirken bazı tahkim kurumlarında ise saat bazlı olarak belirlenmektedir⁷⁷. Örneğin Londra Milletlerarası Tahkim Mahkemesi (The London Court of International Arbitration – LCIA) uyarınca hakem ücretleri saat bazlı olarak

⁷³ Keser Berber, 140.

⁷⁴ Keser Berber, 80.

⁷⁵ Söz konusu kurallar için bkz.: <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/tahkim-kurallari/> (Erişim Tarihi 10/10/2021).

⁷⁶ Söz konusu kurallar için bkz.: <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/masraflar-ve-ucretler/masraflar-ve-ucretler-hakkinda-kurallar/> (Erişim Tarihi 10/10/2021).

⁷⁷ Salomon, Ramesh, ve Latham & Watkins, “A Primer on International Arbitration Costs”, 2.

belirlenmektedir. 01 Ekim 2020 tarihinden itibaren geçerli olan tarifeye göre hakem ücretleri 500 İngiliz sterlinini geçmeyecek şekilde Tahkim Divanı tarafından belirlenecektir (m.2/i)⁷⁸. Doktrinde LCIA'nın miktarı düşük uyuşmazlıklarda pahalı, miktarı yüksek uyuşmazlıklarda ise ekonomik olduğu ifade edilmektedir⁷⁹. Bununla birlikte 1 Ocak 2013 ve 15 Haziran 2015 tarihlerini kapsayan bir araştırmada LCIA diğer tahkim kurumlarından bazılarının daha uygun, bazıları ile benzer maliyetli olduğunu açıklayan veriler sunmuştur⁸⁰.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization – WIPO) Tahkim Kuralları⁸¹ uyarınca yapılan tüm uyuşmazlıklarda ve WIPO Seri Tahkim Kuralları⁸² uyarınca 10 milyon doları aşan taleplerde hakem ücreti taraf ve hakemlere danışıldıktan sonra WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi tarafından saatliği 300 ile 600 dolar arasında belirlenir⁸³. WIPO Seri Tahkim Kuralları 10 milyon doları aşmayan uyuşmazlıklarda hakem ücreti ise sabit olarak belirlenmiştir. 2,5 milyon doları aşmayan uyuşmazlıklarda hakem ücreti 20 bin dolar iken 2,5 ile 10 milyon dolar arasındaki uyuşmazlıklarda hakem ücreti 40 bin dolar olarak sabit bir şekilde belirlenmiştir. Bu bakımdan uyuşmazlık konusunun karmaşıklığına ve hakemin harcadığı zamana göre ücret miktarı azalıp artabilir.

Bazı tahkim kurumlarında ise hakem ücretinin belirlenmesinde ise uyuşmazlık miktarı ile çalışma saati karma bir şekilde uygulanmaktadır. Spor Tahkim Mahkemesinde (Court of Arbitration for Sport – CAS) uyuşmazlık miktarı arttıkça hakemin saatlik

⁷⁸ 01 Ekim 2020 tarihinden itibaren yürürlükten olan Londra Milletlerarası Tahkim Davası Tahkim Giderleri Tarifesi için bkz.: https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/schedule-of-costs-lcia-arbitration-2020.aspx (Erişim Tarihi 02/12/2021).

⁷⁹ Salomon, Ramesh, ve Latham & Watkins, “A Primer on International Arbitration Costs”, 3.

⁸⁰ LCIA'nın 2015 tarihli “Releases Costs and Duration Data” başlıklı analiz için bkz.: <https://www.lcia.org/LCIA/reports.aspx> (Erişim Tarihi 06/12/2021).

⁸¹ 01 Temmuz 2021 tarihinden itibaren yürürlüğe giren WIPO Tahkim Kurallarının İngilizce metni için bkz.: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/> (Erişim Tarihi 03/12/2021).

⁸² 01 Temmuz 2021 tarihinden itibaren yürürlüğe giren WIPO Seri Tahkim Kurallarının İngilizce metni için bkz.: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/> (Erişim Tarihi 03/12/2021).

⁸³ WIPO Standart ve Seri Tahkimdeki ücret ve masraf çizelgesi için bkz.: <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/fees/> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

ücreti de artmaktadır⁸⁴. Örneğin 2.500.000 İsviçre frangına kadar olan uyuşmazlıklarda hakem ücreti saat başına 300 İsviçre frangı iken, 5.000.000 İsviçre frangına kadar olan uyuşmazlıklarda hakem ücreti saat başına 350 İsviçre frangıdır. Böylece uyuşmazlık miktarı arttıkça hakemin saatlik çalışma ücreti de artmaktadır.

Yukarıda hakem ücretinin belirlenmesinde genel olarak iki yöntemin/tarifenin kullanıldığı ifade edilmiştir. Bunlar hakem ücretinin belirlenmesinde uyuşmazlık değerinin baz alındığı tarife ile hakem harcadığı zamana göre saat bazlı ücret tarifesidir. Kanaatimizce hakem ücretinin uyuşmazlık değerine göre belirlenmesi daha yerinde olacaktır. Zira uyuşmazlık değerine göre belirlenen tarife saat bazlı tarifeye nazaran daha öngörülebilirdir. Yine hakemlerin hukuki sorumluluğunun kapsamına giren miktar uyuşmazlık değeri arttıkça artacağından, ücret belirlemesinin uyuşmazlık miktarına göre yapılması daha sağlıklı olacaktır. Ayrıca saat bazlı ücret tarifesinin suiistimal edilebilmesi de mümkündür. Bu sebeplerden dolayı saat bazlı tarife yerine uyuşmazlık değerine göre hakem ücretinin belirlenmesi daha sağlıklı olacaktır.

Kurumsal tahkim merkezlerinin standart tahkim kurallarının yanı sıra seri tahkim kuralları da bulunmaktadır. Seri tahkim kuralları kısaca standart tahkim kurallarının daha basit ve kolay hali olarak nitelendirilebilir. Seri tahkim kurallarının uygulandığı tahkim yargılamalarında genellikle hakem ücreti daha düşüktür. Seri tahkim ve standart tahkime tabi yargılamalarda hakem ücreti kurumsal tahkim merkezinin belirlemiş olduğu tarifeye göre belirlenmektedir⁸⁵. Bu konunun detayları aşağıda (seri tahkim konusunda) ele alınacağı için burada kısa bir bilgilendirme ile yetinilmiştir.

Hakemler tahkim yargılamasında nihai karar verirler ve uyuşmazlığı kesin olarak çözüme kavuştururlar. Ancak bazı durumlarda tarafların nihai kararı beklemeksizin geçici hukuki koruma tedbiri kararı alma ihtiyacı olabilir. Bu gibi durumlarda söz konusu tedbire ihtiyaç duyan taraf, devlet yargısından diğer taraf hakkında ihtiyati

⁸⁴ 01 Ocak 2017'den itibaren yürürlükte olan CAS tahkim giderleri için bkz.: <https://www.tas-cas.org/en/arbitration/arbitration-costs.html> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

⁸⁵ Serbest, "Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?"

tedbir veya ihtiyati haciz kararı vermesini talep edebilir. Tahkim yargılaması esnasında geçici hukuki koruma tedbirleri vermeye yetkili merci yargılamayı yapan hakem iken, tahkim yargılamasından önce hukuki koruma tedbiri vermeye yetkili merci acil durum hakemliği ile ifade edilmektedir. Hukuki koruma tedbirine ihtiyaç duyan taraf devlet yargısına başvurmak yerine acil durum hakemliğine de başvurabilir.

Tahkim yargılamasında nihai karar veren hakem gibi acil durum hakemliğinde geçici karar veren acil durum hakemi de ücrete hak kazanacaktır. Taraflar acil durum hakeminin ücretini kendileri kararlaştırabilecekleri gibi kurumsal tahkim kuralları uyarınca belirlenmesini de kararlaştırabilirler. Genel kurumsal tahkim merkezleri kuralları uyarınca acil durum hakeminin ücreti maktu olarak belirlenmektedir. Örneğin ISTAC Acil Durum Hakemi Kuralları⁸⁶ uyarınca acil durum hakemi ücreti 20.000 TL'dir (m.8/2). MTO Acil Durum Hakemi Kuralları uyarınca başvuru sahibi hakem ücret ve masrafları olarak 30.000 Amerikan dolarını MTO Sekreteryası'na ödemekle yükümlüdür (m.7/1).

1.2.1.3. Tarafların hakem ücretinden sorumluluğu

Tarafların, aralarındaki uyuşmazlığın çözümü için hakemler ile hakem sözleşmesi imzalayabileceklerini belirtmiştik. İmzalanan bu sözleşme niteliği itibarıyla vekalet sözleşmesi⁸⁷ olduğu için tarafların bu sözleşmeden kaynaklı ücret borcu bakımından

⁸⁶ ISTAC Acil Durum Hakemi Kuralları için bkz. : <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/acil-durum-hakemi/acil-durum-hakemi-kurallari/>

⁸⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 32,434,439; Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, 1598–99; Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 146; Karadaş, *6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 109,142; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 41,152; Hikmet Belbez, “Hakemlerin Mesuliyeti”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, sayı 3 (1950): 354; Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 133; Dayınlarlı, *HUMK’da Düzenlenen İç Tahkim*, 40,52,56; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1152.

“...uyuşmazlığın tarafları ile hakemler arasında oluşan hukuki ilişkide galip unsur vekalet ilişkisidir. Yasada bu konuda bir açıklık mevcut olmamakla beraber bu gibi sözleşmelerdeki usul hükümleri yanında Borçlar Kanunu'na giren hükümler de yer almaktadır. Ne var ki, özel borç ilişkileri içinde taraf iradelerine dayanan tahkim sözleşmesinin herhangi bir akit tipine tabi olduğu belirtilmemiş olduğundan, kural olarak uyuşmazlığın tarafları ile hakemler arasında bir vekalet akdi oluştuğunun kabulü gerekir (Bk.m.386/2).” Yargıtay 15. Hukuk Dairesi Esas No: 1989/1023, Karar No: 1989/2841 Karar Tarihi: 15.06.1989.

“Öğretide hakim olan görüşe göre hakem sözleşmesinin hukuki niteliği ise vekalet sözleşmesi olduğu yönündedir.” Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Esas: 2003/ 15-142 Karar: 2003 / 182 Karar Tarihi:

her iki tarafın da sorumlu olduğunu söylemek mümkündür. Zira birlikte vekalet verenlerin vekile karşı müteselsilen sorumlu olduğunu öngören Türk Borçlar Kanunu⁸⁸ (TBK) m.511 hükmünün bu borç bakımından da uygulanacağı belirtilmektedir⁸⁹. Hakem ücreti borcundan teselsül hükümleri uygulanırken, hakem ücreti alacağı bakımından iştirak hükümlerinin uygulanmaması gerekir. Bir başka deyişle aksine bir anlaşma olmadığı müddetçe hakemlerden biri, diğer hakemlerin ücretini de isteyemez. Sadece kendi alacağı açısından talepte bulunabilir⁹⁰. Tarafların hakemi veya hakem heyetini birlikte seçmeleri hakem ücretleri bakımından müteselsilen sorumlu olduğu anlamına gelmektedir. Tarafların ücretten müteselsilen sorumlu olmaları doktrinde hakemlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığının sağlanması bakımından yerinde olduğu ifade edilmektedir⁹¹. Tarafların hakemlerini ayrı ayrı seçmeleri veya hakemlerin mahkeme tarafından seçilmeleri durumunda da müteselsil sorumluluk söz konusu olacaktır⁹².

Tarafların hakemi birlikte seçme ihtimali olduğu gibi ayrı ayrı belirleme ve ayrı sözleşme yapma ihtimali de bulunmaktadır. Doktrinde her bir tarafın kendi belirlediği hakem ile ücret sözleşmesi yapması durumunda tarafların müteselsil sorumluluktan feragat ettiği ve ücretini sadece sözleşme yaptığı taraftan isteyebileceği ifade edilmiştir. Hakemlerden birisi taraflardan birisi ile ücret sözleşmesi yaptığı takdirde

19.03.2003; Hakem sözleşmesinin hukuki niteliğinin hizmet sözleşmesi, istisna(eser) sözleşmesi, iş görme sözleşmesi, türü kendine özgü sözleşme yönündeki görüşler için Bkz.: Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, s. 26-34.

⁸⁸ RG. 4/2/2011 S. 27836

⁸⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 439; Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 56; Pekcanıtez, Atalay, ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 652; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulsal (İç) Tahkim*, 148; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 198; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4052; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, 87; Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 55,56; Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 655. "... Hakem veya hakemlerle hakem davasının tarafları arasındaki ilişkide hakem ücretinin borçlusu hakemlerle taraf arasındaki ilişki vekâlet ilişkisi olduğundan tahkim davasının taraflarıdır. Taraflar hakem veya hakem kuruluna karşı hakem ücretinin ödenmesinden 6098 sayılı TBK'nın 511. maddesinin birinci fıkrası hükmünce müteselsilen sorumludur..." Yarg. 15. HD. Esas: 2018/5543 Karar:2019/2891 Tarih: 20.06.2019.

⁹⁰ Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 270,271.

⁹¹ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 188; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, 88.

⁹² Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 272.

ücret sözleşmesi yapmayan hakem her iki taraftan da ücretini talep edebilir⁹³. Yine uygulamada da genellikle tarafların kendi belirlediği hakemin ücretini ödediği ifade edilmektedirler⁹⁴.

Tarafların hakem ücretinden sorumluluğu ile ilgili HMK ve MTK'da özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Aynı şekilde kurumsal tahkim kurallarında da düzenleme yapılmamıştır. Düzenleme yapılmaması da yerinde ve sağlıklıdır. Zira hakem ücretinden sorumluluk hakem sözleşmesinden kaynaklanan bir uyuşmazlıktır. Hakem sözleşmesinden kaynaklanan bir uyuşmazlık da hakem sözleşmesinin esasına uygulanacak hukukun kurallarına göre belirlenecektir. Hakem sözleşmesinin esasına Türk hukukunun uygulanması durumunda yukarıda da belirttiğimiz gibi hakem sözleşmesinin hukuki niteliği vekalet sözleşmesi olduğu ve TBK m.551 uyarınca vekil edenler vekile karşı müteselsilen sorumlu olduğu için tarafların hakem ücretinden müteselsil sorumlu olması gerekir.

1.2.2. Hakem Sekreterliği Ücreti

Duruşma yapılan tahkim yargılamalarında devlet yargısında olduğu gibi tutanak tutulması gerekir. Ancak tahkim yargılamasında devlet yargısındaki gibi katiplik müessesesi bulunmamaktadır. Duruşmalarda tutanakların tutulması⁹⁵, dilekçelerin tebliğ edilmesi, süreler dikkat edilmesi, duruşmaların ilan ve organize edilmesi⁹⁶ gibi birçok idari nitelikteki işlemlerin yapılabilmesi amacıyla hakem veya hakem heyeti tarafından hakem sekreteri (tribunal secretary) atanabilmesi mümkündür. Hakem sekreterliği tahkim merkezlerinin sekretaryasından farklı bir müessesedir. Hakem

⁹³ Yeğengil, 269,270. "...Hakem ücretinin sözleşme ile belirtilmesi halinde ise bu ücretin hakemlerce alınması olanağı vardır. Bu sözleşme, hakemlerle uyuşmazlığın iki yanı arasında yapılabileceği gibi bir yanı arasında da yapılabilir. Kuşkusuzdur ki uyuşmazlığın bir yanı ile yapılan ücret sözleşmesi yalnız o yanı bağlayacak ücret sözleşmesi yapmıyan, sadece hakemlerin genel hükümler uyarınca yetkili mahkemeye başvurusu üzerine emeklerinin karşılığı olan alacaklarının ödenilmesi için alacakları kararda belirtilecek miktar üzerinden sorumlu olacaktır..." Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Esas: 1970/4-969 Karar: 1974 / 908 Karar Tarihi: 11.09.1974.

⁹⁴ Ertürk, "Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması", s. 1599; Turgut Kalpsüz, "Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi? II", Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1999, s. 305.

⁹⁵ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1168.

⁹⁶ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 73.

sekreterliği geçici nitelikte iken kurumsal tahkim merkezlerindeki sekretarya daimî niteliktedir. Hakem sekreterliği ücreti haricen ödenirken sekretarya hizmeti kurumsal tahkim merkezine yapılan başvuru ücretinin içindedir.

Hakem sekreterliği ücretinin yargılama gideri olduğu HMK m.441’de açıkça ifade edilmiştir. MTK’da ise hakem sekreterliği ücretinin yargılama gideri olup olmadığı ile ilgili açık hüküm bulunmamaktadır. Ancak bu durum MTK uyarınca yürütölen yargılamalarda hakem sekreterliği ücretinin yargılama gideri olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira hakem sekreteri ücretinin MTK m.16/B-3 uyarınca “yardımına başvuru olan diğer kişilere ödenen ücret” kapsamında değerdendirilebilmesi mümkündür.

Hakem sekreterinin yapmış olduğu masraflar HMK ve MTK’da açıkça yargılama gideri olarak ifade edilmemiştir. Ancak bu durum hakem sekreterinin yapmış olduğu masrafların yargılama gideri olarak değerdendirilmemesi anlamına gelmemelidir. Nasıl ki hakem ve tanıkların seyahat, konaklama ve diğer masrafları yargılama giderleri kapsamında ise, hakem sekreterinin de tahkim yargılaması için yapmış olduğu masrafların bu kapsamda değerdendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hakem sekreterlerinin bu işi icra etmeleri beklenemez.

Hakem ücreti ile hakem sekreterliği ücreti kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Hakem sekreterliği ataması milletlerarası tahkim uygulamasının aksine Türk tahkim uygulamasında oldukça yaygın olduğu ifade edilmektedir⁹⁷. Hakem veya hakem heyeti hakem sekreterinin ücretini doğrudan kendileri belirleyebilecekleri gibi⁹⁸ bu ücret hakem sözleşmesinde taraflar ve hakem arasında da belirlenebilir. Belirlenen bu ücret hakemlerin değıl, tarafların sorumluluğundadır ve yargılama gideri olarak nihai kararda gösterilir. Bu ücretin hakem veya hakem heyeti tarafından belirlenmesi

⁹⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 439.

⁹⁸ Dayınlarlı, *HUMK’da Düzenlenen İç Tahkim*, 56; Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 74.

durumunda ücretin hakem sekreterinin emek ve mesaisi göz önünde bulundurularak, hakkaniyet ve nesafet kuralları çerçevesinde belirlenmesi gerekir⁹⁹.

Hakem kararının hakem sekreteri ücretine ilişkin kısmı iptal davasının konusu olamayacaktır¹⁰⁰. Ancak hakem sekreteri ücretinin fahiş olması durumunda bunun iptal davasının konusu olabilmesi gerekir¹⁰¹. Tarafların açıkça hakem sekreteri görevlendirilmesini kabul etmemesine rağmen hakem veya hakem heyetinin hakem sekreteri tayin etmesi, hakem sekreteri ücretinin hakem veya hakem heyeti tarafından üstlenildiği (yüklenildiği) anlamına gelmektedir¹⁰². Kanaatimizce tarafların hakem sekreteri görevini açıkça kabul etmemesi durumunda hakem veya hakem heyetinin böyle bir görevlendirme yapmaması gerekir. Bu durumda hakem sekreterinin yapması gereken işlerin tek hakem olması durumunda tek hakem tarafından, birden fazla hakem olması durumunda hakemler arasında görev paylaşımı ile yapılması yerinde olacaktır. Aksi takdirde hakem sekreteri ücretinin hakem veya hakem heyeti ücretinden karşılanması gerekir.

Hakem sekreterliği ücreti kavramı bazı tahkim kurallarında açıkça düzenlenmiş iken bazı tahkim kurallarında düzenlenmemiştir¹⁰³. LCIA Tahkim Kuralları'nın¹⁰⁴ parçası olan Tahkim Giderleri Tarifesi uyarınca hakem sekreterliği ücreti ve masrafları yargılama giderleri arasındadır. Hakem sekreterinin ücreti zamana bağlı olarak

⁹⁹ Karadaş, 6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, 146.

¹⁰⁰ Y.T.D. 16.06.1964 T. ve 767/2181, (Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, s. 4053); Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, s. 56.

¹⁰¹ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4053, dn.125. “..hakem heyeti sekreterinin ücreti en son 29.06.2012 gün 31 sayılı kararla sarf ettiği emek ve mesaisi dikkate alınarak 60.000,00 TL'ye çıkartılmış ise de; hakem sekreterinin yaptığı işin niteliği hakem yargılama süresi dikkate alındığında takdir edilen bu ücret hak ve adalete uygun olmadığı.. yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olmuş, kararın bozulması uygun bulunmuştur.” Yarg. 15. HD. Esas: 2014/5988 Karar: 2015/1011 Karar Tarihi: 26.02.2015.

¹⁰² Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 215.

¹⁰³ ISTAC Tahkim ve Arabuluculuk Kuralları ile MTO Tahkim Kuralları gibi kurallarda hakem sekreterliği ücretine yer verilmemiştir.

¹⁰⁴ 01 Ekim 2020 tarihinden itibaren yürürlükten olan Tahkim Kuralları için bkz. https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx (Erişim Tarihi 01/12/2021)

belirlenmektedir. Hakem sekreterliği ücreti tarifedeki alt ve üst limitler çerçevesinde belirlenebilecektir (m.6/i).

Taraflara sorulmaksızın hakem sekreteri görevlendirilmesini yapılması tahkim yargılamasındaki gizlilik ilkesini zedeleyecektir. Bu nedenle hakem sekreteri görevlendirilmesi için öncelikle taraflara sorulmalıdır. Taraflar hakem sekreteri görevlendirmesini zımnen onaylayabilirler. Zımnen veya açıkça kabul edilmiş olan hakem sekreterinin yükümlülüklerinden biri de taraflara ait sırları saklama yükümlülüğüdür¹⁰⁵.

1.2.3. Hakemlerin Masrafları

Hakem ücreti ve hakem sekreteri ücreti dışında tarafların üstlenmek ve katlanmak durumunda olduğu bir diğer yargılama gideri kalemi de hakemlerin yargılama boyunca yapmış oldukları masraflardır.

Hakem sözleşmesi niteliği itibariyle vekalet sözleşmesidir¹⁰⁶. Vekalet sözleşmesinin taraflarından vekil (hakem), başkasına ait bir işlemi yerine getirirken vekaletten dolayı mal varlığında bir eksilme olmamalıdır. Vekilin (hakemin) vekalet gereği işlemi başarıyla tamamlamak için yaptığı zorunlu giderlere masraf denilmektedir¹⁰⁷. Hakem masraflarının ödenmesi hakem ücretinin ödenmesi gibi vekalet sözleşmesi hükümlerine dayanır¹⁰⁸.

HMK m.441/1-b ve MTK m.16/B-II'de hakemlerin seyahat ve diğer masrafları yargılama giderleri arasında sayılmıştır. Bu masraflar hakemin oturma yeri dışındaki yargılamalar için konaklama, şehir içi ulaşım giderleri, şehir dışında kalmaktan kaynaklı şahsi harcamalarıdır¹⁰⁹. Yine kırtasiye, yazışma, stenografi¹¹⁰, çıktı veya

¹⁰⁵ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 214.

¹⁰⁶ Bkz. Aşağıda s. 29, dn. 87.

¹⁰⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 434,435; Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, 1606; Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 216.

¹⁰⁸ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 215.

¹⁰⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 435.

¹¹⁰ Söylenen sözleri söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli, kısa ve yalın işaretlerden oluşan yazı yöntemi, steno Bkz.: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 13/12/2020).

banda alma ve deşifre etme masrafları ve hakemin yerleşim yeri dışında kalmaktan kaynaklı yapacağı zorunlu harcamalara karşılık gündelik bir tutar (el harçlığı) hakemin diğer masrafları kısmındadır¹¹¹.

Hakemlerin masrafları HMK ve MTK'nın yanı sıra kurumsal tahkim merkezleri kuralları uyarınca da yargılama giderleri arasında sayılmıştır. Örneğin ISTAC Tahkim Kuralları'nın 41. Maddesinin 2. Fıkrası "*tek hakem veya hakem kurulu üyelerinin harcamaları*" demek suretiyle hakemlerin masraflarını açıkça yargılama gideri olarak zikretmiştir. Benzer bir hüküm MTO Tahkim Kurallarında da mevcuttur. Tahkim Kuralları 38. Maddesinde "*hakemlerin ücret ve masrafları*" ibaresi ile hakem masraflarını açıkça yargılama gideri olarak saymıştır.

Hakem masraflarının yargılama gideri olduğu kanun ve tahkim kurallarında belirtilmekle birlikte genellikle hakem masraflarının somutlaştırılması yapılmamaktadır. Hakem masraflarının neler olduğu ve masrafların sınırları belirtilmemekte bu konu hakem heyetinin takdirine bırakılmaktadır. Ancak bazı tahkim kurumları ise somut masrafları ve bu masrafların azami miktarlarını açıklamışlardır. Örneğin CAS uyarınca hakemlerin 2500 kilometreye kadar olan ekonomik sınıf biletinin fiyatı ile 2500 kilometreyi aşan iş (business) sınıfı biletin miktarı CAS Divanı tarafından belirlenir. Ayrıca tren ve araba seyahatleri ile yapılan yolculukların gidiş dönüş bileti de CAS Divanı tarafından belirlenmektedir. Yine konaklama ücreti gecelik 350, öğünler 150, kısaca kırtasiye masrafları¹¹² 200 İsviçre frangı ile sınırlandırılmıştır¹¹³.

Hakem masrafları ile ilgili detaylı düzenlemeyi ICSID Tahkim Kuralları¹¹⁴ uyarınca yayınlanan ICSID Hakemlerinin Ücret ve Masrafları Hakkında Bildirisinde¹¹⁵ de bulmak mümkündür. Bildiri uyarınca hakem masrafları gündelikler, seyahat giderleri

¹¹¹ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 137.

¹¹² Telefon, faks, posta, fotokopi ve diğer sekreterlik masrafları.

¹¹³ <https://www.tas-cas.org/en/arbitration/arbitration-costs.html> (Erişim Tarihi 02/21/2021).

¹¹⁴ ICSID Tahkim Kurallarının İngilizce metni için bkz.: <https://icsid.worldbank.org/resources/rules-and-regulations/convention/arbitration-rules> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

¹¹⁵ ICSID Hakemlerinin Ücret ve Masrafları Hakkında Bildirinin İngilizce metni için bkz.: <https://icsid.worldbank.org/services/content/memorandum-fees-expenses> (Erişim Tarihi 02/12/2021).

ve diğer geri ödenebilir giderlerdir. Gündelik masraflar hakemlerin ikamet yerlerinin dışında yaptıkları yargılamalarda ikamet dışı yaptıkları masrafların karşılığı olarak ödenmektedir. Bu kavrama geçici konaklama yerinde yaptıkları harcamalar, yemekler, şahsi iletişim, oda hizmetleri vs. girmektedir (m.4). Bu masrafların miktarı pahalı şehirlerde daha da artacaktır. Hakemlerin seyahat giderleri ise hakem heyetinin yapacağı toplantılara katılmak için yapılan seyahat harcamalarıdır (m.8). Ekonomik sınıfın bir üst sınıfında yolculuk etmek isteyen hakemlerin bu taleplerinin yerine getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Diğer taşıma ve taksi giderleri belgelendirmeleri şartıyla seyahat giderleri kapsamındadır. Yine seyahat ettiklerin yerin şartları gereği araç kiralama masrafları ya da şahsi araçlarının kullanımında kilometre başına ücret ödenmelidir¹¹⁶.

1.2.4. Bilirkişi ve Yardımına Başvurulan Kişilerin Ücreti ile Keşif

Giderleri

Tahkim yargılamasına hakemler ve taraflar haricinde üçüncü kişilerin yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kişiler tarafların veya hakemlerin seçtiği bilirkişi, tercüman veya diğer görevliler olabilir. Bu kişiler emek ve mesailerinin karşılığı olarak ücret alabilmektedir. Bu nedenle bilirkişi ve yardımına başvuru üçüncü kişilerin ücretleri yargılama gideri olarak sayılmıştır (HMK 441/1-3, MTK m.16/B-3).

HMK (m.431/1), MTK (m.12/A) ve bunların mehzazı niteliğindeki UNCITRAL Model Kanunu (m.26) uyarınca hakem veya hakem heyeti belirlediği konularda rapor düzenlemek üzere bir veya birden fazla bilirkişi atayabilir. Atanan bilirkişilerin ücreti taraflardan alınan avansdan karşılanmaktadır. Yargılama sonunda ise ödenen bilirkişi ücreti yargılama gideri olarak kaybeden tarafa yükletilmektedir.

HMK ve MTK'nın aynı hükümlerinde tarafların duruşmada kendi seçtikleri özel bilirkişileri de dinletebilecekleri hüküm altına alınmıştır. Ancak tarafların özel olarak seçtiği bilirkişilerin ücreti yargılama giderlerine dahil olmayıp, taraf masrafı

¹¹⁶ Ertürk, "Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması", 1606,1607.

niteliğindedir. Sadece hakem veya hakem heyeti tarafından belirlenen bilirkişilerin ücretleri yargılama giderlerine dahil olacaktır¹¹⁷. Bundan dolayı bu başlığın konusunu sadece hakem veya hakem heyeti tarafından atanan bilirkişilerin ücreti oluşturmaktadır. Taraflarca atanan bilirkişilerin ücret ve giderleri ise aşağıda ‘Uzman Ücretleri’ başlığı altında incelenecektir.

MTO Tahkim Kuralları Ek III Tahkim Masrafları ve Ücretleri uyarınca belirlenen bilirkişilerin ücret ve masrafları da hakem heyetince belirlenir ve hakem heyeti bunların avans olarak ödenmesini temin eder (m.1/12). MTO Tahkim Kurallarında bilirkişiler için özel bir tarife belirlenmemiştir. Bilirkişinin ücret ve harcamalarının takdirini MTO Tahkim Divanı yerine hakem veya hakem heyetince yapılmaktadır. Zira bilirkişi Divan tarafından değil hakem tarafından atanmaktadır. Yine bilirkişinin harcayacağı emek ve mesainin takdirini Divan’dan daha iyi bir şekilde belirleyecek olan hakemlerdir. MTO Sekreteryası bilirkişiye ödenecek ücret ve harcamaların MTO’ya yatırılması kanaatindedir. Ancak Tahkim Kurallarında hakemlere veya taraflara sorumluluk yüklememiştir. Bu nedenle bilirkişi ücret ve harcamalarının hakem veya hakem heyeti başkanının açtığı hesaba yatırılabilmesi mümkündür¹¹⁸.

Tarafların, tanık veya bilirkişilerin dinlenmelerine yardımcı olmak amacıyla hakem veya hakem heyeti tarafından belirlenen tercümanlar ile delillerin toplanması sırasında kendilerine ihtiyaç duyulan numuneyi alan, emtiayı muayene ve muhafaza ile görevli kişilerin masrafları da yardımına başvurulmuş kişilerin masrafları içerisinde yargılama giderleri arasındadır¹¹⁹.

Yargılamayı yapan hakem veya hakem heyeti tarafından uyuşmazlık konusu şey hakkında tüm duyu organlarıyla bilgi edinmesi işlemine keşif denir. Keşif de bilirkişi incelemesi gibi resen başvurulabilecek deliller arasındadır. Keşfin konusu hakem veya hakem heyeti önüne getirilemiyorsa inceleme keşfin konusunun bulunduğu yerde yapılır. Keşif sırasında her iki taraf da hazır bulunabilir. Yine keşif sırasında tanık ve

¹¹⁷ Ertürk, 1608; Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 138.

¹¹⁸ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 85.

¹¹⁹ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 138.

birliklerinin de dinlenebilmesi mümkündür. Bir olayın nasıl gelişmiş olabileceği şeklinde temsili uygulama da yapılabilmesi mümkündür. Bu temsili uygulama olay mahallinde olabileceği gibi duruşma salonunda da olabilir¹²⁰.

Hakemin uyuşmazlık konusu şeyi bizzat inceleyerek bilgi edinmesine yardımcı olan keşif, taraflardan bir veya ikisinin talebi üzerine ya da hakem tarafından resen karar verilerek yapılabilir. Keşif sırasında dinlenecek teknik kişilere veya keşfe konu uyuşmazlık hakkında bilgi sahibi olanlara ödenecek ücret ile keşifte hazır olacak taraf ve diğer kişilere yapılan bildirimler de keşif giderleri arasında olup, yargılama giderleri içerisinde¹²¹.

1.2.5. Tanık Masrafları

Tarafların dinletmek istediği tanıkların seyahat giderleri ve diğer masrafları hakem veya hakem heyetinin onayladığı ölçüde tahkim yargılama giderlerindendir (MTK m.16/B-4, HMK m.441/1-ç). Tanıklar yerleşim yeri dışında dinlenecekler ise konaklama giderleri, yemek ücretleri, şahsi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir miktar harçlık ve tanıklık dolayısıyla mahrum kalınan yevmiyeler tanıkların diğer masrafları arasında yer almaktadır¹²².

MTK'nın mehzını teşkil eden UNCITRAL Model Kanunu'nda yargılama giderleri ile ilgili hüküm bulunmadığını belirtmiştik. Buna mukabil UNCITRAL Tahkim Kuralları'nda yargılama giderleri ile ilgili özellikle de tanık masrafları ile ilgili hüküm bulunmaktadır. UNCITRAL Tahkim Kuralları uyarınca hakem heyetince onaylanmak şartıyla tanıkların makul seyahat ve diğer masrafları yargılama gideri olarak kabul edilmiştir(m.40). Burada 'makul' ibaresi dikkat çekmektedir. Bu kurallara göre tanıkların makul olmayan seyahat ve diğer masrafları yargılama gideri olarak hükmedilmeyecektir.

¹²⁰ Abdurrahim Karşlı, *Medeni Muhakeme Hukuku* (İstanbul: Alternatif Yayıncılık, 2012), 653–55.

¹²¹ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 138.

¹²² Kalpsüz, 139.

ISTAC Tahkim Kurallarında tanıkların seyahat giderleri ve diğer masraflarının yargılama giderlerinden olup olmadığı konusunda açık hüküm bulunmamaktadır. Ancak böyle bir düzenlemenin olmaması tanıkların seyahat ve diğer giderlerinin yargılama giderleri arasında olmadığı anlamına gelmeyecektir. Zira Kurallar'ın yargılama giderlerini düzenleyen 41. Maddesindeki “ tarafların tahkim yargılaması sırasında yaptıkları diğer masraflar” ibaresi ile tanıkların seyahat ve diğer giderlerinin bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür. Benzer şekilde MTO Tahkim Kurallarında da tanıkların seyahat ve diğer giderleri açıkça yargılama gideri olarak ifade edilmemiştir. Ancak Kurallar'daki yargılama giderleri ile ilgili 38. Maddesinde “ tarafları tahkim için yapmış olduğu makul hukuki ve diğer masraflar” ibaresi tanıkların seyahat ve diğer giderlerini kapsayacak şekildedir.

1.2.6. Vekalet Ücreti

Tarafların tahkim yargılaması sürecinde bir avukat tarafından temsil edilmeleri söz konusu olduğunda tarafların üstlenmiş oldukları avukatlık vekalet ücretinin kime yükletileceği, bunun bir yargılama gideri mi yoksa taraf masrafı mı olduğu sorusu gündeme gelecektir. Bu konuda davayı kazanan tarafın üstlenmiş olduğu vekalet ücretinin davayı kaybeden tarafa yükleneceği Türk tahkim mevzuatında da benimsenmiştir. Zira MTK m.16/B-5, HMK 441/1-d hükümleri gereğince hakem veya hakem heyeti, davayı kaybeden aleyhine Avukatlık Kanunu¹²³ m.169 uyarınca vekalet ücretine hükmedecektir. Ancak bu miktar davayı kazanan taraf ile avukatı arasındaki sözleşme uyarınca belirlenen miktar değildir. Buradaki miktar Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenir. Bu anlamda iki farklı vekalet ücretinden bahsedilebilir. Birincisi taraf ile avukatı arasında sözleşme uyarınca müvekkil tarafından avukata ödenen avukatlık (akdi vekalet) ücreti, diğeri ise davayı kaybeden tarafından karşı tarafın avukatına yargılama gideri olarak ödenen vekalet ücretidir. Burada yargılama gideri olarak kastettiğimiz vekalet ücreti hakemlerce hükmedilen ve davayı kaybeden

¹²³ RG. 7/4/1969, S. 13168

tarafın ödemesi gereken ücrettir. Tarafın kendisini temsil eden avukatına ödediği akdi vekalet ücreti ise taraf masrafları kısmında incelenecektir.

HMK'ya tabi tahkim yargılamalarında taraflar kendilerini vekil aracılığıyla temsil ettirmek istiyorlarsa bu vekilin avukat olması gerekir. Avukat dışındaki kişiler, tahkimde tarafları temsil edemez¹²⁴. Zira HMK'ya tabi tahkim yargılamalarında Avukatlık Kanunu uygulanır. Bundan dolayı tahkimde tarafları temsil etmek isteyen kimselerin baroya kayıtlı avukat olma zorunluluğu vardır (Av. K. M.35/I). Ancak bu zorunluluk temsile ilişkin olup, tarafların bizzat kendilerinin de tahkim yargılamasını başlatıp takip ettirebilmesi mümkündür.

MTK uyarınca yürütülen tahkimlerde ise taraflar, gerçek veya tüzel kişiler tarafından da temsil edilebilirler. Ancak mahkemelere tahkimle ilgili yapılan istemlerde (delil toplanması, süre uzatım talebi vb.) avukat dışı temsil geçerli olmayacaktır (MTK m.8/B). Zira Kanun bu serbestiyi tahkim yargılamalarına münhasır kılmıştır.

Hakem veya hakem heyeti tarafından yargılama gideri olarak hükmolunan avukatlık ücretinin hesaplanmasında, taraf ile avukatı arasındaki sözleşme değil, Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi ele alınacaktır. Vekalet ücreti olarak Avukatlık Asgari Ücret tarifesinden az ve üç katından fazla vekaleti ücreti takdir edilemez (Av. K. m.169). Yargılama gideri olan ödenen vekalet ücretinin takdirinde hükmün verildiği tarihte yürürlükte olan Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi esas alınır (Av. K. m.168).

Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine yargılamalarda iki tür vekalet ücreti söz konusu olur. Bunlardan ilki konusu para veya parayla ölçülebilen uyuşmazlıklarda vekalet ücreti tarifenin üçüncü kısmındaki nispi tarifeye göre belirlenir. Diğer vekalet ücreti ise konusu para ile ölçülemeyen işlere ilişkin olup, işbu vekalet ücreti ise tarifenin ikinci kısmındaki maktu tarifeye göre belirlenir (m.168).

Yargılama gideri olarak karşı tarafa yükletilen vekalet ücretinin avukata mı yoksa müvekkile mi ödeneceği noktasında HMK ve MTK'da herhangi bir açıklık

¹²⁴ Pekcanitez, Atalay, ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, 715.

bulunmamaktadır. Avukatlık Kanunu m.164 “Dava sonunda, kararlar tarifeye dayanılarak karşı tarafa yüklenecek vekâlet ücreti avukata aittir.” Hükmü uyarınca HMK ve MTK hükümlerine tabi olarak Türkiye’de yürütülen tahkim yargılamalarında karşı tarafa yükletilen vekalet ücreti avukata ait olacaktır¹²⁵. Ancak taraflar bunun aksini kararlaştırarak yargılama gideri olarak hükmedilecek vekalet ücretinin tarafa ait olacağını kararlaştırabilirler¹²⁶.

UNCITRAL Tahkim Kuralları uyarınca hakem heyeti tarafından miktarları makul kabul edilen temsil masrafları ve diğer masrafları yargılama giderleri olarak kabul edilecektir (m.40).

MTO Tahkim Kuralları uyarınca ise tarafların tahkim yargılaması için yapmış olduğu makul hukuki ve diğer masraflar yargılama giderleri arasındadır (m.38). Ancak davayı kaybeden tarafın aleyhine hükmedilen makul vekalet ücreti avukata değil tarafın kendisine ödendiği belirtilmektedir¹²⁷. Bu giderler için MTO’nun belirlediği avukatlık ücret tarifesine benzer bir tarife bulunmamaktadır. Hatta tahkim yerinde veya taraflardan birinin temsilcinin mutlak işyeri ülkesinde buna ilişkin bir tarife olsa ve bu tarife devlet mahkemelerinde fiilen uygulanıyor olsa bile hakem veya hakem heyeti buradaki tarife ile bağlı değildir. Hakem veya hakem heyeti makul bir vekalet ücreti takdir edecektir¹²⁸.

1.2.7. Yargı Harçları

Devlet yargısına başvurulurken, adalet hizmeti nedeniyle belli tutar ve oranda kişilerden alınan ödemelere harç denilmektedir¹²⁹. Harç miktarlarının yüksek olması tarafları dava açmaktan vazgeçirebilir. Bu nedenle harç miktarlarının adalet erişim hakkını zedelemeyecek şekilde adil ve itidalli olması gerekir¹³⁰. Bu anlayışın ihtiyari

¹²⁵ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 444.

¹²⁶ Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2398.

¹²⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 443.

¹²⁸ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 140.

¹²⁹ Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2386.

¹³⁰ Kuru, *İstinâf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, 811.

tahkim yani tahkim sözleşmesine dayanarak yürütülen yargılamalar bakımından da geçerli olduğu söylenebilir.

Türk hukukunda ve kurumsal tahkim kurallarında da tahkim yargılamasının başlatılıp yürütülebilmesi amacıyla belirli hal ve şartlarda mahkemeye başvurulması ve dolayısıyla harç ödenmesi öngörülmüş olabilir. Bu gibi durumlarda HMK m.441 ve MTK m.16/B uyarınca tahkim yargılaması başlamadan veya sonrasında mahkemeye başvuru esnasında alınan harçlar yargılama giderleri arasında sayılmıştır.

Harçlar Kanunu¹³¹ (1) Sayılı Tarifenin yargı harçları bölümünde Başvurma ve Celse harçlarının hangi hallerde alınacağı ifade edilmiştir. Ancak bu kısımlarda tahkim yargılaması yer almadığı için tahkim yargılamasında başvuru ve celse harcı alınmayacaktır. Yine aynı tarifenin aynı bölümünün Karar ve İlam Harcı kısmında “tahkim yargılamasında bu bent hükümlerine göre harç alınmaz” diyerek tahkim yargılamasında karar ve ilam harcı alınmayacağını açıkça ifade etmiştir.

Tahkim yargılamasında birçok sebepten dolayı mahkemenin yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. İlk sebep, MTK m.7 ve HMK m.416-418-420 uyarınca hakem seçiminde veya hakemin reddi talebinin reddi veya hakemin çekilmesi durumunda mahkemenin yardımına başvurusudur. Diğer sebep ise MTK m.10 ve HMK m.427 uyarınca tahkim süresinin uzatılması amacıyla mahkemeden yardım istemesidir. Bir başka sebep ise MTK m.12 ve HMK m.432 uyarınca delillerin toplanması amacıyla mahkemeden yardım istemesidir. MTK 14 ve HMK m.436 uyarınca dosyanın mahkemede saklanması için yapılan giderler de yargılama giderleri arasındadır. Yine MTK m.6 uyarınca taraflar tahkim yargılaması başlamadan önce veya tahkim yargılaması sırasında ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı vermesini hakem heyetinden veya mahkemeden isteyebilir ve böyle bir talep tahkim sözleşmesine aykırılık teşkil etmez. Hakem heyeti tarafından verilen ihtiyati haciz veya ihtiyati tedbir kararı, karşı tarafça yerine getirilmezse taraf yetkili mahkemeden yardım isteyebilir. HMK m.414 uyarınca ise ihtiyati tedbir ve delil tespiti amacıyla

¹³¹ RG. 17/7/1964, S. 11756

mahkemeye başvuru yapılabilir ya da hakem heyetince verilen tedbir kararına icra edilebilirlik şerhi istenebilir. Bu gibi hallerde mahkemeye başvurmadan önce harçların ilgili tarafça yatırılması gerekecektir. Yatırılan bu harçlar HMK m.441 ve MTK m.16/B hükümleri uyarınca yargılama gideri olarak hükümde yer alıp, kaybeden tarafa yükletilecektir.

Hakem ücretinin belirlenmesine ilişkin olarak MTK geçici madde 1 uyarınca mahkemeye yapılan başvurulardaki yargı harçlarının da tahkim yargılama giderleri arasında olduğu ifade edilmektedir¹³². Mahkemeden alınan delil tespiti kararları giderleri de yargılama giderleri arasında yer alır¹³³.

1.2.8. Tebligat Giderleri

Tebligat bir yargılamaya ilişkin olarak, o yargılamanın taraflarına yapılan usuli işlemleri usulüne uygun olarak bildirmek için yapılan belgelendirme işlemidir¹³⁴. Tebligat başta hukuki dinlenilme hakkı olmak üzere birçok yargılama ilkesi ile bağlantılıdır. Tarafların ya da ilgililerin (tanık, bilirkişi vs.) yargılamada yer almaları, işlemleri öğrenebilmeleri ve bu işlemlere bağlı hakları kullanabilmeleri ile sürelerin başlayabilmesi tebligata bağlıdır. Yargılamada işlemlerin geçerli olması veya hüküm ifade edilebilmesi için tebliğ edilmesi yani muhataba öğrenmesi için bildirilmesi gerekir¹³⁵. Aynı şekilde hakem veya hakem heyeti kararı da taraflara tebliğ edilmeden hüküm ve sonuç doğurmaz¹³⁶.

Devlet yargısında tebligatlar belirli ve resmi usulde yapılır. Taraflar ya da hakim resmi tebligat usulünden farklı bir tebliğ usulü öngöremez veya kararlaştıramaz. Tahkimde ise irade serbestisi ilkesi geçerli olduğu için taraflar usul kurallarını ve dolayısıyla tebligat usulünü serbestçe kararlaştırabilirler. Bir başka deyişle taraflar tebligatın nasıl yapılması gerektiğini doğrudan kararlaştırabilir ya da tebligat usulleriyle alakalı

¹³² Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 140.

¹³³ Kuru, *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, 819.

¹³⁴ Kuru, 847.

¹³⁵ Pekcanitez, Atalay, ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 172.

¹³⁶ Karadaş, *6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 210.

kurallara atıf yapabilirler. Bu durumda hakemlerin tebligatı tarafların kararlaştırdığı usule göre yapması gerekir. Tarafların özel olarak tebligat ile ilgili usul kararlaştırmaması ancak genel usulle alakalı kuralların uygulanmasını kararlaştırdıkları hallerde kurallar içerisinde tebligatla ilgili hüküm bulunması durumunda kurallardaki tebligat usulünün uygulanması gerekir. Dolayısıyla hakemlerin tebligatla ilgili resmi usulleri uygulaması zorunluluğu bulunmamaktadır. Bir başka deyişle hakemler resmi usuller haricinde kargo, telgraf, elektronik posta gibi özel tebligat usulleri uygulayabilir. Tahkim yargılamasında posta, özel ulak, elden teslim, faks, teleks, telgraf, elektronik posta veya telefonla yapılan her türlü bildirimle ilişkin giderler tahkim yargılama giderleri arasındadır¹³⁷.

Taraflar tebligat ile ilgili özel bir usul belirlemediği veya kurallara atıf yapmadığı durumlarda tebligatın Tebligat Kanunu'na¹³⁸ göre yapılacağı HMK m.438'de açıkça öngörülmüştür. Tebligat Kanunu'nda hüküm bulunmayan hallerde ise Tebligat Kanunu'nun Uygulanması Dair Yönetmelik¹³⁹ ve Elektronik Tebligat Yönetmeliği¹⁴⁰ hükümleri uygulanacaktır. Ancak taraflar tebligatın özel usullere göre yapılacağını kararlaştırması yerinde olacaktır. Zira uygulamada da tahkim yargılamasına ilişkin tebligatların genellikle faks, kurye ve kargo hizmetleriyle gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Ayrıca taraflar tebligatın elektronik ortamda yapılmasını da kararlaştırabilirler¹⁴¹.

Tebligat Kanunu uyarınca bazı gerçek ve tüzel kişilere tebligatın elektronik yolla yapılması zorunludur. Bu çerçevede tüm özel hukuk kişileri, avukatlar ve bilirkişilere tebligatın elektronik olarak yapılması zorunludur. Elektronik tebligat işlemleri ise Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü (PTT) tarafından kurulan ve işletilen Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi üzerinden yürütülür (m.7/a).

¹³⁷ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 140.

¹³⁸ RG. 19/2/1959, S. 10139

¹³⁹ RG. 25.01.2012, S. 28184

¹⁴⁰ RG. 06.12.2018, S. 30617

¹⁴¹ Ekşi, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim (6100 Sayılı HMK md. 407-444)*, 158,159.

MTK'ya göre herhangi bir yazılı bildirim, taraflar aksini kararlaştırmadıkça bizzat gönderilene veya gönderilenin yerleşim yeri, olağan oturma yeri, işyeri veya posta adresine teslim edildiği takdirde alınmış sayılır. Gerekli araştırmalara rağmen bu adreslerden biri bulunamazsa gönderilenin en son bilinen yerleşim yeri, olağan oturma yeri, işyeri veya posta adresine taahhütlü mektupla veya teslim teşebbüsünün belgelendiği herhangi bir yolla gönderilen yazılı bildirimler alınmış sayılır. Ancak taraflar yazılı bildirimin ne şekilde yapılacağını kararlaştırabilirler ve hakem veya hakem heyeti de bu anlaşmaya göre bildirimde bulunur (m.14/C).

Hakem veya hakem heyeti kararını taraflara bildirir (m.14/A). Hakem kararının mahkeme aracılığıyla, uluslararası adli tebligat usulü veya başka resmi bir yolla ulaştırma zorunluluğu bulunmamaktadır¹⁴². Nitekim Yargıtay da önce elektronik posta ile ve daha sonra da iadeli taahhütlü mektupla gönderilen hakem kararının geçerli olduğuna ve Türkiye'de tenfiz edilmesine karar vermiştir¹⁴³.

ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca tebligat kendisinin veya karşı tarafın bildirdiği en son adrese yapılır. Tebligatın alındı belgesi karşılığı elden teslim, iadeli taahhütlü mektup, kurye servisi, faks, elektronik posta veya gönderildiğine dair kayıt verebilen tüm iletişim araçları ile yapılabilmesi mümkündür (m.5). Bu kurallar Tebligat Kanunu'ndan farklı tebligat usulü benimsemiştir. Nitekim HMK ve MTK'da da tarafların farklı usulde tebligat yapılmasını kararlaştırabileceği benimsenmiştir. Bu çerçevede ISTAC Tahkim Kurallarının uygulanmasını kararlaştıran taraflar HMK ve MTK'dan farklı usulde tebligatın yapılabilmesini kararlaştırmış olurlar¹⁴⁴.

ISTAC Tahkim Kuralları'nda düzenlenen tebligat düzenlemesinin benzeri MTO Tahkim Kurallarında da yer almaktadır. MTO Tahkim Kurallarına tabi tahkim yargılamalarında tebligat tarafların bildirdiği en son adrese yapılır. Buna göre tebligat alındı karşılığı elden teslim, taahhütlü mektup, elektronik posta veya gönderildiğine ilişkin kayıt verebilen bütün iletişim araçları ile yapılabilir. ISTAC ve MTO Tahkim

¹⁴² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 322,323.

¹⁴³ Yarg. 11. HD. Esas: 2016/ 13193 Karar: 2018 / 371 Karar Tarihi: 17.01.2018.

¹⁴⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 599.

Kurallarında tebligat giderleri açıkça yargılama giderleri arasında zikredilmemiştir. Ancak tebligat giderlerinin yargılama gideri olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Zira tebligat tahkim yargılaması için yapılmakta olup, tebligat giderlerinin “diğer giderler” başlığı altında değerlendirilmesi mümkündür.

MTK’ya mehz UNCITRAL Model Kanunu’nda yargılama giderleri dolayısıyla tebligat giderleri ile ilgili hüküm bulunmamaktadır. UNCITRAL Tahkim Kurallarında ise yargılama giderleri ile ilgili hüküm bulunmakla birlikte tebligat giderleri açık olarak yargılama gideri olarak sayılmamıştır. Ancak bu durum tebligat giderlerinin yargılama gideri olarak değerlendirilmemesi anlamına gelmemelidir. Zira tebligat giderlerinin “diğer giderler” başlığı altında yargılama gideri olarak değerlendirilebilmesi mümkündür.

1.3. Taraf Masrafları

Bir yargılamada yukarıda açıklanan giderler dışında tarafların yargılama için yaptığı gerekli harcamalara taraf masrafları denilmektedir¹⁴⁵. Bu masrafların yargılama gideri olarak kaybeden taraftan istenebilmesi mümkün değildir. Örneğin davayı kazanan tarafın özel olarak bir hukukçu veya bir bilirkişiden aldığı bilimsel mütalaa yargılama gideri olarak sayılamaz ve karşı taraftan istenemez¹⁴⁶. HMK’ya ve MTK’ya tabi tahkim yargılamalarında başlıca taraf masrafları avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti, uzman kişilerin ücreti ve üçüncü kişi finansmanı giderleridir. Üçüncü kişi finansmanı konusunu ayrı bir bölümde ele alacağımız için burada sadece avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti ile uzman kişi ücreti ele alınacaktır.

1.3.1. Avukatlık ve Hukuki Danışmanlık Ücreti

Herhangi bir nedenle aralarında uyuşmazlık çıkan taraflar bu uyuşmazlığın çözümünü kendileri takip edebileceği gibi bir avukat aracılığıyla da takip edebilirler. Tarafların usul hukukunu yeterince bilememesi, uyuşmazlık konusunun karmaşık olması, sürecin

¹⁴⁵ Pekcanitez, Atalay, ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 599.

¹⁴⁶ Kuru, *İstinâf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*, 815,816.

profesyonel yardım gerektirmesi gibi sebeplerle taraflar genellikle avukat tutmakta veya konuyla ilgili hukuki yardım almaktadır. Ancak alınan hizmet veya sağlanan yardımın parasal anlamda bir karşılığı bulunmaktadır. Avukatın hukuki yardımının karşılığı olan meblağ veya değer avukatlık ücretini ifade eder (Av. K. m.164).

Görmüş olduğu hizmete karşılık, aralarındaki sözleşmeye göre müvekkil tarafından vekile ödenen ücrete avukatlık ücreti denir. Yargılama giderleri arasında sayılmayan avukatlık (vekalet) ücreti, vekil (avukat) ile vekalet veren (müvekkil) arasındaki avukatlık sözleşmesine dayanır¹⁴⁷. Herhangi bir şekil şartına tabi olmayan avukatlık sözleşmesi genel hükümlere göre ispatlanır (Av. K. m.163/1).

Kural olarak avukatlık ücreti serbestçe belirlenebilir. Ancak avukatlık ücreti asgari ücret tarifesinin altında ve değeri parayla ölçülebilen işlerde yüzde yirmi beşin üzerinde olamaz. Avukatlık ücreti dava konusu şeyin değeri veya paranın yüzdesi olarak kararlaştırılabilir. Taraflar arasında ücretin kararlaştırılmadığı, kararlaştırıldığı ancak sözleşmenin ücret kısmının geçersiz olduğu, yazılı ücret sözleşmesinin olmadığı veya ücretin çekişmeli olduğu durumlarda avukatlık ücreti avukatlık asgari ücret tarifesine göre belirlenir. Para dışındaki dava konusu şeyin aynen avukata ait olacağı şeklindeki sözleşme geçersizdir. Dava konusu şeyin yüzde yirmi beşi aşan ücret anlaşmalarında yüzde yirmi beşi aşan kısmı geçersiz olup, ücret yüzde yirmi beş oranına göre belirlenecektir (Av. K. m.164). Avukatın aldığı işi sonuna kadar takip etmesi gerekir (m.171). Avukat aldığı işi haklı bir sebep olmadan takip etmezse ücrete hak kazanamaz ve peşin olarak almış olduğu ücreti iade etmesi gerekir. Avukatın kusur ve ihmali olmaksızın avukatın azli durumunda ise avukat ücretin tamamına hak kazanır (m.174).

MTK m.16/B-5, HMK 441/1-d hükümleri gereğince hakem veya hakem heyeti, davayı kaybeden aleyhine vekalet ücretine hükmeder. Buradaki ücret Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenir. Bu kısımda ise sözleşmeye binaen müvekkil tarafından

¹⁴⁷ Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2392.

avukatına ödenen ücret ele alınacaktır. Tahkim veya devlet yargılamalarında avukatlık ücretinin temel dayanağını avukat ile müvekkil arasındaki sözleşme oluşturur.

Türk tahkim mevzuatının aksine milletlerarası tahkim uygulamasında taraf ile avukat arasındaki sözleşmeye binaen tarafın ödediği avukatlık ücreti tahkim yargılama gideridir. Kaybeden taraf kazanan tarafın avukatına ödediği miktarı tahkim yargılama gideri olarak karşı tarafa ödemekle yükümlüdür. Buradaki avukatlık ücreti tahkim yargılama gideri olarak avukata değil müvekkile/tarafa ödenmektedir¹⁴⁸.

MTO Tahkim Kuralları uyarınca tarafların tahkim için yapmış olduğu hukuki ve diğer masraflar makul olduğu ölçüde tahkim yargılama giderleri arasındadır (m.38/1). Tarafların avukatları ile yaptığı ücret sözleşmeleri arasında fahiş farkın bulunması durumunda hakem veya hakem heyeti avukatlık ücretini makul ölçüde tahkim yargılama gideri olarak karşı tarafa hükmetmelidir. Avukatlık ücretlerinin makullüğü ise somut olaylara göre değişebilecek durumlar olup, hakem veya hakem heyetinin takdirindedir.

Milletlerarası tahkim uygulamasında tarafın kendi avukatına ödediği miktar diğer tarafın kendi avukatına ödediği miktarın beş buçuk katı olduğu ve kaybeden tarafa karşı tarafın avukatına ödemiş olduğu, fahiş miktarın tamamının tahkim yargılama gideri olarak hükmedilmesinin makullüğü doktrinde sorgulanmıştır¹⁴⁹. Tarafların avukatlık ücretlerinin dengesizliği konusunun çözümü olarak kurumsal tahkim merkezlerinin hakem ücreti gibi tahkim yargılama gideri olarak vekalet ücretinin de nispi olarak belirlediği tarifelerin geliştirilmesi doktrinde önerilmiştir¹⁵⁰.

1.3.2. Uzman Ücretleri

Yaşam ilişkilerinin karmaşıklaşması ve bilimin hızla gelişmesi uyumsuzluğun da çözümünde özel ve teknik bilgiyi zorunlu hale getirmiştir. Uyuşmazlığı çözen kişinin

¹⁴⁸ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 443.

¹⁴⁹ (Turgut KALPSÜZ'ün Ziya AKINCI'ya sorduğu soru) Ziya Akıncı, "Milletlerarası Tahkimde Bilirkişi", içinde *Milletlerarası Tahkim Semineri* (Ankara, 2010), 85.

¹⁵⁰ (Kemal HAKİMOĞLU'nun Laurent LEVY'ye verdiği tavsiye) Akıncı, 95.

her zaman özel ve teknik bilgiye sahip olması mümkün değildir. Bu durumda hakem, bilirkişiye; taraf ise uzman kişiye başvurabilecektir. Bilirkişiye yargılama aşamasında başvurulabilirken, uzman görüşüne yargılama aşamasında başvurulabileceği gibi dava açılmadan önce de başvurabilir. Taraf iddia ve savunmasını güçlendirmek amacıyla dava açmadan önce uzman görüşü alabileceği gibi yargılama aşamasında da eksik olan özel ve teknik bilgiyi gidermek amacıyla da uzman görüşü alınabilir. Tarafların kendi belirlediği konuda ve kendi belirlediği uzman bir kişiden aldığı görüşe uzman görüşü denilmektedir. Bu görüşü veren kişiye ise uzman kişi¹⁵¹, özel bilirkişi¹⁵², bilirkişitanık¹⁵³, taraf bilirkişisi ya da uzman tanık¹⁵⁴ denilmektedir. Genellikle üniversite öğretim üyelerinden alınır ve taraf aleyhine görüşlere rastlanılmaz¹⁵⁵. Uygulamada akademisyenlerden “mütalaa” alınması ve bu mütalaaların dosyaya sunulması şeklinde görülmektedir¹⁵⁶.

HMK ve MTK uyarınca taraflar uyuşmazlık konusu ile ilgili kendi seçtikleri özel bilirkişileri (uzman kişileri) dinletebilirler (MTK m.12/A, HMK m.431/2). HMK ve MTK’da ise hakem veya hakem heyeti tarafından atanan bilirkişilerin ücreti yargılama gideri olarak sayılmıştır (MTK m.16/B, HMK m.441/1-c). Maddenin mefhumu muhalifinden hakem veya hakem heyeti tarafından atanmayan, yani tarafların seçtiği bilirkişilerin ücreti tahkim yargılama giderleri arasında sayılamaz.

Uzman kişilerin ücreti taraflarca ödenmekte olup¹⁵⁷, uzman kişinin yardımından faydalanan taraf yargılamada haklı çıkmış olsa dahi usul ekonomisi nedeniyle uzman kişi ücreti yargılama gideri olarak karşı taraftan talep edilemez¹⁵⁸. HMK ve MTK Tahkim hükümlerinin aksine ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca uzman kişilerin

¹⁵¹ Pekcanitez, Atalay, ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 468.

¹⁵² Pekcanitez, Atalay, ve Özkes, *Medeni Usul Hukuku*, 494; Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 71.

¹⁵³ Ertürk, “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”, 1607–8; Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 138.

¹⁵⁴ Karşı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 651.

¹⁵⁵ Mustafa Kılıçoğlu, *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi* (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012), 1178.

¹⁵⁶ Karşı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 652.

¹⁵⁷ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 138; Karşı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 652.

¹⁵⁸ Pekcanitez, Atalay, Özkes, *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, s. 469.

ücretleri ile bu kişilerin yaptığı masraflar tahkim yargılama giderleri arasında sayılmıştır (m.41/2-d). Sonuç olarak taraf masrafları arasında olan uzman ücretleri HMK ve MTK tahkim hükümlerine göre yargılama giderleri arasında sayılmayıp davayı kaybeden taraftan istenemezken, ISTAC Tahkim Kurallarına göre uzman kişilerin ücret ve masrafları tahkim yargılama giderleri arasında olup, davayı kaybeden taraftan istenebilecektir.

MTO Tahkim Kuralları uyarınca tarafların tahkim için yapmış olduğu hukuki ve diğer masraflar makul olduğu ölçüde tahkim yargılama giderleri arasındadır (m.38/1). Bu çerçevede tarafların tahkim yargılaması için başvurduğu uzmanların ücretleri MTO Tahkim Kuralları çerçevesinde yargılama gideri kapsamında olup, kaybeden taraftan tahsil edilebilecektir.

Milletlerarası tahkim uygulamasında taraflardan birinin uzman bilirkişiye oldukça yüksek rakamlarda ödediği, diğer tarafın ise uzmana hiç başvurmadığı ya da daha düşük miktarda uzmana ücret ödediği durumların olduğu ifade edilmektedir. Doktrinde uzman görüşüne hiç başvurmayan veya diğer tarafın uzmana ödediği ücrete kıyasla daha az ücret ödeyen tarafın, diğer tarafın ödemiş olduğu fahiş uzman ücretinin tamamının ödettirilmesinin her zaman adil olup olmadığı sorgulanmıştır¹⁵⁹.

Kanaatimizce karşı tarafa yükletilebilen yargılama giderlerinin belli bir oran veya miktarla sınırlandırılabilmesi mümkündür¹⁶⁰. Örneğin Kuala Lumpur Bölgesel Tahkim Merkezi'nin (KLRC) 2013 tarihli Seri Tahkim Kurallarında¹⁶¹ karşı tarafa yükletilen yargılama giderleri ile ilgili bir sınırlama bulunmaktadır. Buna göre tarafların geri ödenebilir giderlerinde bir üst sınır bulunmaktadır. Dosya üzerinden karara bağlanan yargılamalarda uyuşmazlık konusunun %30'u, duruşmalı olarak

¹⁵⁹ (Cemile GÖKYAYLA'nın Ziya AKINCI'ya sorduğu soru) Akıncı, "Milletlerarası Tahkimde Bilirkişi", 83.

¹⁶⁰ Burada ifade edilmeye çalışılan tarafların tahkim yargılaması için yapacağı giderlerin kısıtlanması değildir. Aksi takdirde tarafların hukuki dinlenilme hakkı zedelenecaktır. Buradaki kastımız davayı kaybeden tarafın karşı tarafa ödeyeceği yargılama giderlerinin belirli bir oran veya miktarla sınırlandırılmasıdır.

¹⁶¹ KLRC Seri Tahkim Kuralları'nın İngilizce metni için bkz.: https://www.aiac.world/wp-content/track-arbitration/rules_arb_en/PDF-Flip/PDF.pdf (Erişim Tarihi 28/11/2021).

karara bağlanan uyuşmazlıklarda uyuşmazlık konusunun %50'si yargılama gideri olarak talep edilebilir. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise buradaki oranların azami olduğudur. Yoksa hakemlerin bu oranın altındaki yargılama giderlerine hükmetmesi her zaman mümkündür (KLRC A Seri Tahkim Kuralları m.14/3).

Herhangi bir yargılamada taraflar kendilerini savunmak için uygun argüman-delillere başvurmak zorundalardır. Bu çerçevede taraflar iyi ve kaliteli hizmet veren uzman kişilere başvurabilirler. Bu anlamda hakem veya hakem heyetinin tarafları ekonomik ve niteliksel kıstaslarla sınırlaması hakkaniyetli olmaz¹⁶². Ancak MTO veya ISTAC Tahkim Kurallarına göre yargılama yapan hakem veya hakem heyetinin tarafların uzman kişilere yaptığı ödemeleri makul ölçülerde yargılama gideri olarak hükmetmelidir. Aksi takdirde tarafların adalete erişim hakkı zedelenecektir. Uzman ücretlerinin makullüğü ise somut olaylara göre değişebilecek durumlar olup, hakem veya hakem heyetinin takdirindedir.

1.4. Avans

HMK, MTK ve kurumsal tahkim merkezlerinin kuralları uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında hakemlerce yargılamayı başlatmak ve ilerletmek, delil toplamak üzere gerekli harcamaları yapmak amacıyla tarafların ödediği belirli miktar paraya avans denilmektedir. Avans taraflardan biri veya ikisi tarafından yatırıldığında tahkim yargılaması devam edecektir.

Avans işin gereği gibi ifa edilebilmesi için ödenir. Ayrıca tarafların avans yatırması, bunu taahhüt etmesine bağlı değildir. Yine avansın özel hukuktaki ödünç verme niteliği bulunmamaktadır. Bu avansın yatırılması taraflara bir külfettir. Bu nedenle avansın yatırılması talebi dava konusu olamaz. Zaten böyle bir davanın açılması güven ve anlayış ortamını zedeleyecektir¹⁶³.

Avans yatırılması konusu gerek MTK'da gerekse HMK'da normatif olarak düzenlenmiştir. HMK m.442'ye göre, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, avans

¹⁶² Akıncı, "Milletlerarası Tahkimde Bilirkişi", 84.

¹⁶³ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 222,223.

yatırılması tarafların her birinden istenebilir ve eşit olarak ödenir. MTK m.16/C'ye göre ise hakem veya hakem kurulu davacı taraftan yargılama giderleri için avans yatırılmasını isteyebilir. Ayrıca MTK metninde “taraflarca aksi kararlaştırmadıkça” ibaresi de bulunmamaktadır. Ancak tahkimin taraf iradesine dayanan bir yargılama usulü olmasından dolayı avansın eşit olarak ödeneceği taraflarca kararlaştırılabilir¹⁶⁴. Zaten uygulamada da taraf iradelerine dayalı olarak tahkim giderleri için yatırılacak avansın miktarı, hangi kalemler için ve kim tarafından yatırılacağı hususlarının taraflarca tahkim anlaşmasında Kanunda öngörülenden farklı bir şekilde tespit edildiğine sıkça rastlanıldığı ifade edilmektedir¹⁶⁵.

Tahkim anlaşmasında, görev belgesinde ve hakem veya hakem heyetinin bir kararında avansın ödenmesi için belirli bir süre öngörülmüş olabilir¹⁶⁶. Öngörülen süre içerisinde avans yatırılırsa yargılamaya devam edilir. Avansın yatırılmaması durumunda yargılamanın akıbetinin ne olacağına değinmek gerekirse hakemler öncelikle yargılamanın durdurulmasına karar verir. Durma kararı ile birlikte ilgili tarafa durma kararı ve avansın belirli sürede yatırılması talebi iletilir. Buna rağmen belirlenen süre içerisinde avansın yatırılmaması halinde hakemler yargılamayı sona erdirecektir. Bu açıdan avansın yatırılması tahkim yargılamasının başlaması ve devamı için önem arz etmektedir.

Avansın yatırılmaması durumunda MTK ile HMK hükümlerinin sadece süre bakımından farklılık arz ettiği görülmektedir. MTK'ya göre yargılamanın durdurulmasına ilişkin kararın bildirilmesinden itibaren avans otuz gün içinde ödenmezse yargılama sona erecektir (m.16/C-2). HMK hükümlerine göre ise yargılamanın durdurulduğuna ilişkin kararın bildirilmesinden itibaren bir ay içinde ödenmediği takdirde yargılama sona erecektir (m.442/2).

Hakem veya hakem heyeti yargılama sonunda nihai kararını verdikten sonra, yatırılmış olan avansın harcama yer ve miktarlarını gösteren bir belge verir ve kalan avans

¹⁶⁴ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 86.

¹⁶⁵ Kalpsüz, 141.

¹⁶⁶ Kalpsüz, 142.

miktarını ödeme yapan tarafa iade eder (MTK m.16/C-3, HMK m.442/3). Bu hükmün hakem kararına eklenen masraf listesinde, tahkim yargılama giderlerinin türü ve miktarının gösterilmesi ile avans için açılan banka hesabındaki paranın ödeyene iade edilmesi ile yerine getirildiği ifade edilmektedir¹⁶⁷.

Hakem veya hakem heyeti dava ve cevap dilekçeleri aşamalarından sonra yapılan ilk toplantıda veya tensip kararında tarafların anlaşmasına veya kanuna göre avansı ödemekle yükümlü tarafa veya taraflara ödemenin belirli bir süre içinde tahkim hesabına yapılmasını ister¹⁶⁸. Hakem sekreterinin olduğu yargılamalarda avans genellikle hakem sekreterinin hesabına yatırılmakta ve harcamalar onun tarafından yapılarak belgelendirilmektedir¹⁶⁹.

Yatırılacak avans miktarı HMK ve MTK gibi tahkim kanunlarında belirtilmemiştir. Götürü bir meblağ olan avans miktarı¹⁷⁰ muhtemel olabilecek tüm yargılama giderleri dikkate alınarak belirlenmelidir. Hakem veya hakem heyeti avansın miktarını takdir yetkisi çerçevesinde özgürce belirleyebilir. Taraflar veya hakemler bu miktarı sabit olarak belirlememelidir. Zira bu miktar yargılama süresince her zaman değişikliğe uğrayabilir. Hakem veya hakem heyeti daha önce belirlenen avansın tekrar ödenmesini isteyebilir. Hakem ücretinden avans olarak ödenecek miktar ise sözleşmeye veya mevcut teamüle göre belirlenip istenebilir¹⁷¹.

Taraflar ve hakem arasında ücretin avans olarak ödeneceği yönünde bir belirleme yapılmadığı takdirde MTK ve HMK hükümlerine göre cereyan eden tahkimlerde hakemler yargılamanın sona ermesi ile ücrete hak kazanacağı için hakem ücreti yargılama öncesinde veya yargılama sırasında istenemez (Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ m.8; HMK Hakem Ücret Tarifesi m.9). Nitekim Yargıtay bir kararında bu hususu “... Somut olayda hakemlerin alacağı ücrete ilişkin taraflar arasında bir sözleşme bulunmadığı gibi, hiçbir yargılama faaliyeti bulunmadan

¹⁶⁷ Kalpsüz, 142.

¹⁶⁸ Kalpsüz, 86.

¹⁶⁹ Karadaş, 6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, 183.

¹⁷⁰ Kalpsüz, Türkiye’de Milletlerarası Tahkim, 86.

¹⁷¹ Akıncı, Milletlerarası Tahkim, 444; Taşkın, Hakem Sözleşmesi, 221.

hakemler yararına baştan ücret takdir edilmesi de doğru değildir. Esasen, davacı tarafın böyle bir talebi de bulunmamaktadır. Bu durum karşısında, hakem heyetine ücret takdir edilmesi doğru görülmemiş, kararın bozulması gerekmiştir....” İfadesi ile ortaya koymuştur¹⁷². Her ne kadar doktrinde hakem ücretinin avans olarak istenebileceği¹⁷³ ifade edilmiş ise de bu durum Tebliğ ve Tarife’de açıkça düzenlendiği için istenebilmesi mümkün değildir.

Hakem veya hakem heyeti avansın yatırılmasına ilişkin olarak taraflar arasında anlaşma varsa bu anlaşmaya göre bir ödeme usulü belirler. Eğer taraflar arasında böyle bir anlaşma yoksa avansın yatırılması ile ilgili bir ödeme usulü belirleyebilir. İvedi ihtiyaçların ödenmesi için nakdi ödeme talep edebilir. Yine avans yatırılması ile ilgili taraflardan banka teminatı kabul edebilir¹⁷⁴.

UNCITRAL Tahkim Kurallarına göre hakem mahkemesi kurulduktan sonra hakem ücretlerini, hakemlerin makul seyahat ve diğer masrafları ile görüşüne başvurulacak bilirkişilerin ücreti ve makul masraflarını kapsayan bir avansın taraflarca eşit olarak yatırılmasını isteyebilir (m.43/1). Taraflardan istenen avanslar 30 gün içerisinde yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti taraflardan birinden veya birkaçından ödeme yapmasını isteyebilir. Bu avans tekrardan yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti yargılamayı askıya alabilir veya sona erdirebilir (m.43/4).

ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca tahkim talebini alan Sekreteryaya, görev belgesi düzenlenene kadar olan yargılama masrafları için davacıdan belirli bir miktarda avans yatırmasını isteyebilir. Davacı tarafından yatırılan bu avans, hakemler tarafından istenecek olan avansın kısmi ödemesi olarak kabul edilir. Hakem veya hakem heyeti Divan tarafından belirlendikten sonra taraflardan belirlenen miktarın eşit olarak yatırılması istenir. Divan tarafından belirlenen miktar ISTAC idari masrafları, hakem ücreti ve masraflarını içerir. Bu belirlenen avans miktarı yargılama sürecinde Divan tarafından yeniden belirlenebilir. Belirlenen avans miktarı taraflardan biri tarafından

¹⁷² Yarg. 11. HD. Esas: 2005/12970 Karar: 2006/13464 Karar Tarihi: 18.12.2006.

¹⁷³ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 86,132.

¹⁷⁴ Taşkın, *Hakem Sözleşmesi*, 222.

yatırılmadığı takdirde diğer taraf, bu tarafın da avansını yatırabilir. Karşı dava ve takas iddiaları durumunda ise avans miktarı değişebilecektir. Belirlenen avans taraf veya taraflarca yatırılmadığı takdirde Sekretarya, hakem veya hakem heyetinin de görüşünü aldıktan sonra yargılamayı durdurabilir. Yargılamanın durduğuna ilişkin bildirim ile ilgili tarafa veya taraflara on beş günlük süre verilir. On beş günlük süreye rağmen avans yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti yargılamayı sonlandıracaktır. Ancak taraflar aynı iddialarla tekrardan tahkim yoluna başvurabilirler (m.42).

MTO Tahkim Kurallarına göre tahkim talebini alan Sekretarya, görev belgesi düzenlenene kadar veya dava yönetim toplantısı yapılana kadar oluşacak masrafları karşılayacak şekilde davacıdan geçici masraf avansı talep eder (m.37/1-1). Bu geçici masraf avansı Divan tarafından belirlenecek masraf avansının (m.37/2) kısmi ödemesi şeklindedir (m.37/1-2). Divan tarafından belirlenen bu miktar hakem ücret ve masrafları ile MTO'nun idari masraflarını karşılayacak bir miktardır (m.37/2). Bu gider avansı EK III Tahkim Masrafları ve Ücretleri kısmındaki tabloya göre belirlenecektir. Belirlenen bu miktar yargılama giderlerinin yaklaşık miktarıdır. Bu miktar belirlenirken uyuşmazlığın kapsamı ve güçlüğü göz önünde bulundurulur. Nihai giderler yargılamanın sonunda netleşecektir. Ancak Tahkim Divanı tarafından belirlenen avans, bilirkişi ücret ve harcamaları ile avukatlık ücreti gibi taraf harcamalarını kapsamamaktadır¹⁷⁵.

MTO Tahkim Kuralları uyarınca tahkim gider avansının tamamı ödenmedikçe nihai karar taraflara tebliğe çıkartılmayacaktır (m.35/1). Bir başka deyişle açık kalan gider avansının bulunması durumunda bu miktarın her iki tarafça veya sonucu olumlu bekleyen tarafça ödenmesi gerekmektedir. Burada ödenecek gider avansı Divan'a, hakemlere ve bilirkişiye ödenecek ücreti de kapsayan bir meblağdır. Ancak tarafların birbirine ödemesi gereken yargılama giderleri bu maddenin kapsamına girmemektedir¹⁷⁶.

¹⁷⁵ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 79.

¹⁷⁶ Keser Berber, 141.

MTK ve HMK'nın tahkime ilişkin hükümleri ile kurumsal tahkim merkezlerinin kuralları uyarınca hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerinin temini amacıyla taraflardan avans ister. İstenen avans yargılama giderlerinin yüksek olması nedeniyle tarafça karşılanamayabilir. Avans belirli bir süre içinde yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti tahkim yargılamasını durdurabilir. Durdurma kararına rağmen avans ödenmediği takdirde hakem veya hakem heyeti yargılamayı sonlandıracaktır. Tahkim yargılamasının sona ermesiyle ilgili tarafın hakkını arayabilmesi bir başka deyişle adalete erişim hakkı sonlanmış olacaktır. Bu açıdan tahkimde yargılama giderlerinin yüksekliği adalete erişimi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle tahkimde yargılama giderleri tarafların adalete erişim hakkı ile bağlantılıdır.

1.5. Hakemlerin Yargılama Giderleri Hakkında Karar Verme Yetkisi ve Sınırları

Tahkim yargılamalarında irade serbestisi ilkesi geçerli olduğu için taraflar tahkim yargılamasına ilişkin usule ve esasa yönelik konularda serbestçe karar verebilir. Bu çerçevede tarafların tahkim yargılama giderleri ile ilgili serbestçe karar verebilmesi mümkündür. Bu bakımdan taraflar yargılama giderlerinin nelerden ibaret olduğunu, yargılama giderlerinin sınırları ve bu giderlerden sorumluluğun nasıl olacağını kararlaştırabilirler. Taraflar yargılama giderleri ile ilgili özel belirlemeler yapabileceği gibi yargılama giderlerinin belirlendiği kanun veya tahkim kurallarına da atıf yapabilirler. Bu durumda hakem veya hakem heyeti taraf iradeleri çerçevesinde atıf yapılan kanun veya kurallara göre yargılama giderleri hakkında hüküm tesis edecektir.

Taraflar arasında tahkim yargılama giderlerinin nasıl paylaşılmasına ilişkin sözleşme hükümleri ne şekilde ise yargılama giderlerinden sorumluluğun o şekilde olması gerekir. Ancak taraf iradelerinin bir sınırının olduğunu kabul etmek gerekir. Zira kamu düzenine müdahale eden, hak arama özgürlüğünü kısıtlayan anlaşmaların geçersiz olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce tahkim yargılama giderlerinden tek tarafın sorumlu olduğuna ilişkin anlaşma sorun teşkil edebilir. Zira giderlerden sorumlu olmayı taahhüt eden kişi toplam gideri

öngörememiş olabilir ya da taraflardan biri diğerini zora sokmayı veya tahkime başvurmasını engellemeye çalışmış olabilir. Ancak uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra giderlerden bir tarafın sorumlu olacağına ilişkin anlaşmanın geçerli olduğunu kabul etmek gerekir. Zira ilgili taraf uyuşmazlık çıkabilecek muhtemel giderleri hesaplayabilecek durumdadır¹⁷⁷.

Doktrinde yargılama giderlerinden sorumluluğu düzenleyen kuralların iki grupta incelenebileceği ifade edilmiştir. Bu gruplardan ilki sonuca bağlı yargılama giderlerinin paylaşımı iken, diğeri masrafların yapanın üzerine bırakıldığı paylaşım usulüdür¹⁷⁸.

Sonuca bağlı yargılama gideri paylaşımı davayı kaybeden tarafın yargılama giderlerini ödediği sorumluluk türüdür. Burada amaç haklı olan kişinin zarara uğramaması düşüncesidir. Ancak uyuşmazlıklarda her zaman taraflardan birinin haklı ve haksız çıkması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sonuca bağlı paylaşımın alt prensibi diyebileceğimiz orantılı paylaşım prensibi kabul edilmiştir. Bu prensibe göre tarafların haklılık oranlarına göre yargılama giderlerinden sorumluluğu gündeme gelecektir. Türk tahkim mevzuatında kabul edilen ise orantılı paylaşım prensibidir¹⁷⁹. Zira mevzuatımızda her iki tarafın da kısmen haklı çıkması durumunda yargılama giderleri haklılık oranına göre paylaşılır (HMK m. 442, MTK m. 16).

Amerikan prensibi olarak da adlandırılan masrafların yapanın üzerine bırakıldığı paylaşım usulünde yapılan bazı giderler eşit olarak paylaşılırken diğeri giderler ise yapan tarafın üzerine bırakılmaktadır. Kurum ücreti, hakemlerin ücret ve harcamaları taraflarca eşit olarak paylaşılırken iken avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti ile tanık masrafları gibi bir tarafın iddiasını ispata yönelik harcamaları ise bu harcamaları yapan tarafın üzerine bırakılmaktadır. Bu paylaşım usulünde tarafların gider kontrolü ellerinde olduğu için giderlerde netlik ve öngörülebilirlik bulunmaktadır¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 475,476.

¹⁷⁸ Aydoğmuş, 477–80.

¹⁷⁹ Aydoğmuş, 477,478.

¹⁸⁰ Aydoğmuş, 479,480.

Yukarıda da bahsedildiği üzere yargılama giderleri ve sorumluluğun değerlendirilmesinde öncelikli göz önünde bulundurulması gereken taraf iradeleridir. Taraflar yargılama giderlerinden sorumluluk konusunda paylaşım usullerinden birini kabul edebilecekleri gibi karma veya farklı bir şekilde de belirleme yapabilirler. Bu durumda hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerini tarafların anlaşmasına göre paylaştıracak ve taraf iradesinin dışına çıkamayacaktır. Tarafların yargılama giderleri ile ilgili bir anlaşmasının bulunmaması durumunda ise hakem veya hakem heyeti tahkim yargılamasına tabi kanun veya tahkim kuralları çerçevesinde yargılama giderleri ile buna ilişkin sorumluluğu karara bağlayacaktır.

1.6. Tahkim Giderlerinden Sorumluluk

Taraflar tahkim yargılamasının başlatılması ve yürütülmesi amacıyla birçok harcama yaparlar. Yargılama gideri olarak adlandırdığımız bu harcamalar davanın kazanılması durumunda kaybeden tarafa yükletilir. Taraf masrafı olarak adlandırdığımız diğer harcamalar ise davanın kazanılıp kaybedebilmesine bakılmaksızın harcamayı yapan taraf üzerine bırakılır. Tahkim giderlerini açıkladıktan sonra yargılama giderlerinin nasıl ve ne şekilde paylaşılacağı sorusu ile taraf masraflarının kaybeden tarafa yükletilip yükletilemeyeceği sorusu gündeme gelecektir. Aşağıda yargılama giderlerinden sorumluluğun çeşitli ihtimallere göre değerlendirilmesi ile taraf masraflarından kaybeden tarafın sorumlu tutulup tutulamayacağı hususları incelenecektir.

1.6.1. Yargılama Giderlerinden Sorumluluk

Yukarıda tahkim yargılamasının başlaması ve sona ermesi arasında ortaya çıkan ve yargılama gideri olarak adlandırdığımız giderleri incelenmiş bulunmaktayız. Söz konusu giderlerin tahkim yargılaması neticesinde hangi tarafa yükletileceği, her iki tarafın da bu giderlerden sorumlu olup olmayacağı veya hakemlerce tahkim yargılamasına ilişkin bu giderlerin hangi tarafa yükletileceği önem arz etmektedir.

Şüphesiz ki söz konusu giderleri tarafların karşılaması gerekir ve beklenir. Zaten tahkim usulüne uygulanacak kuralların çoğunda hakemlerin nihai kararı yazarken aynı zamanda bu giderlerden yargılamanın hangi tarafının, hangi oranda sorumlu olacağını kararında göstermesi gerektiği öngörülmüştür (MTK m.16/D, HMK m.442, ISTAC m.41, MTO m.38). Hakem kararında tarafların yargılama giderlerinden sorumluluğu öncelikle tarafların arasındaki tahkim sözleşmesine göre belirlenecektir. Tahkim sözleşmesinde buna ilişkin bir hüküm bulunmaması durumunda ise hakemler, tarafların kararlaştırdıkları veya atıf yaptıkları tahkim kurallarına göre yargılama giderlerinden kimin ne oranda sorumlu olduğunu belirleyecektir.

Esasen tahkim yargılamasının nihai kararla sonuçlandığı hallerde söz konusu olabilecek genel hususların/ilkelerin yanı sıra tahkim yargılamasının nihai bir kararla sona ermediği pek çok durum da söz konusu olabilir. Bu durumda hakemlerin yargılamanın o safhasına kadar ortaya çıkan giderler hakkında nasıl karar vermesi gerektiği sorunu ortaya çıkacaktır. Aşağıda Türk tahkim mevzuatında ve çeşitli tahkim merkezleri kurallarında tahkim yargılamasının başta nihai hakem kararı ile sona erdiği hal olmak üzere çeşitli ihtimallere göre tarafların yargılama giderlerinden sorumluluğu incelenecektir.

1.6.1.1. Yargılamanın nihai hakem kararı ile sona ermesi durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk

Tahkim yargılaması sonucunda aslolan ve doğal olan yargılamanın nihai bir hakem kararı ile sona ermesidir. Nihai hakem kararı, kısmi hakem kararlarının aksine yargılamayı bitiren ve yargılama giderleri hakkında da hüküm verilen kararlardır¹⁸¹. Bu sebeple gerek tahkim kanunlarında gerekse kurumsal tahkim kurallarında hakemlerin nihai kararında yargılama giderlerini göstermesi gerektiği öngörülmüştür.

Tahkimde yargılama giderleri ile düzenlemelerden MTK m.16/D ve HMK m.442/4'te “taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça” yargılama giderlerinin haksız çıkan tarafa

¹⁸¹ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 126,127.

yükleneceği öngörülmüştür. Görüldüğü üzere taraflar, tahkim sözleşmesinde veya sonraki aşamalarda tahkim yargılamasına ilişkin giderlerden sorumluluk bahsini özel olarak düzenleyebilecektir. Zira tahkimin taraf iradesine dayanan bir yargılama usulü olması, varlığını tahkim yargılaması sonucunda taraflara yüklenebilecek yargılama giderleri bakımından da göstermektedir. Buna göre taraflar, yargılama giderlerinin nasıl paylaştırılacağını kararlaştırabilecekleri gibi, bu hususu tahkim usulüne uygulanmasını istedikleri kanuna veya kurumsal tahkim kurallarına da bırakabilirler. Eğer taraflar tahkim sözleşmesinde bu hususu özel olarak düzenlemişlerse hakemlerin de yargılama giderleri hakkında karar verirken tarafların sözleşmesini dikkate alması gerekir. Taraflar arasında böyle bir anlaşma olmaması halinde hakemler tarafların tahkim sözleşmesinde atıf yapmış oldukları kanunda veya kurumsal tahkim kurallarında yer alan yargılama giderlerinden sorumluluğa ilişkin kurallara göre hüküm verecektir.

Taraflar yargılama giderleri ile ilgili özel düzenlemeler belirlemediği veya başkaca bir kanun veya kurallara atıf yapmadığı takdirde MTK m.16/D veya HMK m.442/4 hükümleri uygulanacaktır. Bu düzenlemeler HMK m.326 ile aynı hükmü içermektedir. Mahkemelerde yargılama giderlerine ilişkin paylaşımı düzenleyen HMK m.326'da Yargıtay içtihatlarına göre davacının talebi kısmen kabul kısmen reddedilirse yargılama giderleri kabul edilen oranda karşı tarafa, ret olunan oranda kendi aleyhine hükmolunur. Bu yargılama giderlerinin paylaştırılmasına ilişkin esas tahkimde de geçerli kabul edilmelidir¹⁸². Bir başka deyişle tahkim yargılamasında davacının talebinin kısmen kabul, kısmen ret olması durumunda yargılama giderlerinin de kabul oranında karşı tarafa, ret oranında kendi aleyhine hükmolunması gerekmektedir.

¹⁸² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 441; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 209; Dayınlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 82. “..... Tahkim giderleri başlıklı 16/D maddesine göre taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça yargılama giderleri ki, aynı Yasa'nın 16/B-1 maddesi gereğince yargılama giderlerine dahil olduğundan hakem ücreti haksız çıkan tarafa yüklenir. Davada her iki taraf da kısmen haklı çıkarsa, yargılama giderleri haklılık durumuna göre taraflar arasında paylaştırılır.....” Yarg. 15. HD. Esas: 2018/5543 Karar:2019/2891 Tarih: 20.06.2019.

Yargıtay tarafların hakem masraflarının karşılanmak üzere her bir tarafın belirli bir miktar yatırılmasına ilişkin anlaşmasının her zaman yargılama giderlerinin eşit olarak paylaşılması anlamına gelmediğine karar vermiş ve yargılama giderlerinin tamamını karşı tarafa yüklemiştir¹⁸³.

Yargılama giderlerinin hakem veya hakem heyeti tarafından nihai kararında gösterilmesine ilişkin hükmün benzerinin ISTAC Tahkim Kurallarında da yer aldığını görmekteyiz. Buna göre hakem veya hakem heyetinin kararında yargılama masrafları ile bu masrafların hangi tarafça veya taraflarca hangi oranda karşılanacağını belirtilmesi öngörülmüştür (m.41/1). Hakem veya hakem heyeti yargılama giderleri hakkında karar verirken başta uyuşmazlığın niteliği ve tarafların uyuşmazlığın hızlı ve daha az maliyetli çözümüne ilişkin harcadığı çaba da dahil olmak üzere ilgili tüm hal ve şartları göz önünde bulunduracaktır (m.41/4). Ayrıca hakem veya hakem heyeti yargılamanın herhangi bir aşamasında ISTAC idari masrafları ve hakem ücretleri hariç olmak üzere yargılama masrafları ile ilgili karar verebilir ve bu masrafın ödenmesini isteyebilir (m.41/3). Örneğin bilirkişi, tercüman, stenograf veya duruşma salonunun ayarlanması gibi masrafların nasıl karşılanacağı hakkında karar verebilir¹⁸⁴.

UNCITRAL Model Kanununda yargılama giderleri, dolayısıyla yargılama giderlerinden sorumluluk ile ilgili düzenleme bulunmamaktadır. UNCITRAL Tahkim Kurallarında ise yargılama giderlerinden sorumluluk 42. maddede düzenlenmiştir. Buna göre yargılama giderleri kural olarak davaya kaybeden tarafa yükletilir. Ancak hakem veya hakem heyeti paylaştırmanın makul olacağına karar verirse olayın hal ve şartlarını göz önünde bulundurarak yargılama giderlerinin taraflar arasında paylaşılmasına karar verebilir.

Yargılama giderlerinin hakem veya hakem heyeti tarafından nihai kararında gösterilmesine ilişkin hükmün benzerinin MTO Tahkim Kurallarında da yer aldığını görmekteyiz. Buna göre hakem veya hakem heyeti nihai kararında yargılama

¹⁸³ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, 2795/6034, Tarih: 21/10/2014. (Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 441.).

¹⁸⁴ Akıncı, 617.

giderlerinden hangi tarafın sorumlu olacağı veya hangi oranda tarafların sorumlu olacağı hususunu karara bağlar. Ayrıca hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerinden sorumluluğa ilişkin hüküm kurarken tarafların yargılamayı hızlı ve daha az maliyetli çözümüne ilişkin sağladığı katkısı da dahil olmak üzere ilgili tüm unsurları göz önünde bulundurur (m.38/4-5).

1.6.1.2. Davanın geri alınması, davadan feragat veya davanın kabulü durumlarında yargılama giderlerinden sorumluluk

Tahkime tabi kılınan bir uyuşmazlık her zaman nihai hakem kararı ile sona ermeyebilir. Tahkim talebinde bulunan taraf yargılamanın başlamasından bir müddet sonra açmış olduğu davayı tıpkı devlet mahkemelerinde olduğu gibi geri alabilir. Bu durumda o zamana kadar yapılan yargılama giderlerinden hangi tarafın sorumlu olacağı sorusu gündeme gelecektir.

Tahkime tabi uyuşmazlıklarda da davanın geri alınması davalının onayına tabidir. Davalının itirazı üzerine uyuşmazlığın nihai olarak çözümünde davalının hukuki yararı olduğu kabul edilirse hakem veya hakem heyeti yargılamayı sürdürerek nihai karar verebilir. Davalı, davacının davayı geri alma talebini kabul ederse yargılama sona erecektir (MTK m.13/B-1, HMK m.435/1-a). Davanın geri alınması durumunda yargılama giderlerine davacının katlanması gerekmektedir¹⁸⁵. Zira bu durumda davacının davayı haksız yere açtığı kabul edilmelidir. Ayrıca davalının davayı devam ettirme zorunluluğu olmadığı için yargılama giderlerinden sorumlu tutulması da düşünülemez.

Davanın geri alınmasının yanı sıra davayı sona erdiren taraf işlemlerinden davadan feragat ve davayı kabul halinde yargılama giderlerinden hangi tarafın sorumlu olacağı konusu üzerinde de durmak gerekir. Zira davanın geri alınmasında olduğu gibi davadan feragat veya davanın kabulü halinde yargılama giderlerinden sorumluluk konusunda hakem veya hakem heyetinin nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren

¹⁸⁵ Akıncı, 442.

normatif bir düzenlemeye MTK ve HMK'da yer verilmemiştir. Ancak medeni yargılama hukuku ilkelerinden tasarruf ilkesinin sonucu olarak tahkim yargılamalarında da yargılamayı sona erdiren taraf işlemlerinin kabul edilmesi ve uygulanması gerekir¹⁸⁶. Bu nedenle davanın geri alınması ile davadan feragat edilmesi arasındaki fark ve davadan feragat ile davayı kabul durumlarında tahkim yargılama giderlerinden tarafların sorumluluğuna olan etkisine değinmek gerekir.

Geri alma ve feragat usul hukukunda farklı kavramlardır. Feragat sonucunda davacı uyuşmazlık konusu ile ilgili tekrar dava açamaz. Geri alma durumunda ise davacı ileride tekrar dava açabilme hakkını saklı tutmaktadır. Bu sebeple davanın geri alınması karşı tarafın muvafakatine bağlı iken davadan feragat edilmesi karşı tarafın muvafakatine bağlı değildir¹⁸⁷.

Davacının davadan feragat etmesi durumunda ise davacı, davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerinin tamamından sorumlu olmalı¹⁸⁸ ve davalının yaptığı yargılama giderlerini ödemelidir¹⁸⁹. Uyuşmazlığın kabul veya feragatle sonuçlanması gibi durumlarda da yargılama giderlerinden sayılan hakem ücreti alacağı doğacaktır¹⁹⁰. Davanın kabulü halinde ise davalı davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerinin tamamından sorumlu olmalıdır.

Davanın geri alınması, davadan feragat veya davanın kabulü gibi tahkim yargılamasının taraf iradesi ile sona erdiği hallerde hakemlerin doğmuş ücret alacağının nasıl belirleneceğini tespit etmek gerekir. Bu noktada ücret söz konusu usuli işlemlerin taraflarca hangi aşamada yapıldığına bağlı olarak belirlenecektir. Buna

¹⁸⁶ “Tasarruf ilkesi uyuşmazlığın taraflarının uyuşmazlık konusu ile ilgili istedikleri gibi tasarruf edebilmesidir.” Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1083; İzzet Karataş, *Uygulamada İhtiyari Tahkim* (Ankara: Turhan Kitabevi, 1999), 203,204; Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 281; Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 317,318. “...Tasarruf ilkesi de mahkemelerde olduğu gibi tahkimde de geçerlidir.” Yarg. 15. HD. Esas: 2019/1234 Karar: 2019/3335 Tarih: 11.07.2019.

¹⁸⁷ Karşlı, *Medeni Muhakeme Hukuku*, 432; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1084.

¹⁸⁸ Cengiz Serhat Konuralp, “*Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim*” (İstanbul Üniversitesi, 2011), 371.

¹⁸⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 442.

¹⁹⁰ Pekcanitez, Atalay, ve Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, 710; Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 149.

göre davanın geri alınması, feragat veya kabul hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması hususunda süre verilmesinden önce gerçekleşirse hakem veya hakem heyeti ücretin yarısına hak kazanır. Ancak davanın geri alınması, feragat veya kabul, hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması için süre verilmesinden sonra gerçekleşirse hakem veya hakem heyeti ücretin tamamına hak kazanacaktır¹⁹¹.

Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da davanın geri alınması, davadan feragat veya davanın kabulü halinde yargılama giderlerinden biri olan vekalet ücretinin miktarında herhangi bir değişiklik olup olmayacağıdır. Türk mahkemelerinde davadan feragat veya davanın kabulü ile yargılamanın sona ermesi durumlarında yargılama gideri olan vekalet ücreti, feragat eden veya kabul eden tarafa yükletilecektir. Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi uyarınca feragat ve kabul gibi yargılamayı sona erdiren hallerde yargılama gideri olan vekalet ücreti ön inceleme tutanağının imzalanmasından önce ise vekalet ücretinin yarısı, ön inceleme tutanağının imzalanmasından sonra ise vekalet ücretinin tamamı yargılama gideri olarak yükletilir (m.6). Tahkim yargılamalarında ön inceleme duruşması bulunmadığından yargılama gideri olan vekalet ücretinin belirlenmesi durumu, hakem ücretinin belirlenmesinde rol oynayan delillerin bildirilmesi için süre verilmesi durumuna kıyasen uygulanabilir. Eğer davadan feragat veya davanın kabulü, hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için süre vermesinden önce gerçekleşmesi durumunda Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenen vekalet ücretinin yarısına; davadan feragat veya davanın kabulü, hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için süre vermesinden sonra gerçekleşmesi durumunda ise Tarifeye göre belirlenen vekalet ücretinin tamamına yargılama gideri olarak hükmedilmelidir. Ancak bu durumun HMK ve MTK'ya tabi yargılamalarda uygulanacağı unutulmamalıdır. Zira yargılama gideri olan vekalet ücreti HMK ve MTK'ya tabi yargılamalarda Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenirken, diğer yargılamalarda ise bu ücret avukat ile müvekkil arasındaki sözleşmeye göre belirlenir.

¹⁹¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hakem Ücret Tarifesi m.6, Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ m.4/3,5.

Tahkim kanunlarında davanın geri alınması ile yargılamanın sona ereceği kabul edilmekle birlikte davanın geri alınması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk kısmı normatif olarak düzenlenmemiştir. Ancak bazı kurumsal tahkim kurallarında davanın geri alınması veya diğer yargılamanın sona erme hallerinde yargılama giderlerinden sorumluluğun kim tarafından ve nasıl belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Örneğin ISTAC Tahkim Kurallarına göre hakem kararı verilmeden önce davacı davasını geri aldığı veya tahkim yargılaması son bulduğu takdirde Divan, ISTAC idari masrafları ile hakemlerin ücret ve masrafları hakkında karar verir. Yargılama giderlerinin paylaşılması konusunda taraflar anlaşamazsa hakem veya hakem heyeti bu konuda karar verir. Hakem veya hakem heyeti seçilmeden önce davacı davasını geri alırsa veya tahkim yargılaması sona ererse taraflardan biri yargılama giderleri konusunda karar vermesi için Divan'dan hakem veya hakem heyetinin belirlenmesini isteyebilir. Bu durumda hakem veya hakem heyeti tarafların görüşlerini alarak yargılama giderleri konusunda kararını verir (m.41/5).

Benzer yaklaşımın diğer kurumsal tahkim kurallarında da benimsendiği görülmektedir. Örneğin MTO Tahkim Kurallarına göre tahkim yargılaması nihai karar verilmesinden önce sona ererse (davanın geri alınması, davadan feragat, davanın kabulü veya diğer sona erme durumlarında) MTO Tahkim Divanı yargılamanın geldiği aşama ve diğer hususları göz önünde bulundurarak idari masraflar ile hakem ücretleri ve harcamalarını takdir eder (Ek III Tahkim Masrafları ve Ücretleri m.2/8).

1.6.1.3. Sulh halinde yargılama giderlerinden sorumluluk

Bir tahkim yargılamasının olağan sona erme şekli hakemlerin uyuşmazlığı nihai kararla sona erdirmesidir. Ancak bu kuralın aksi yani tahkim yargılamasının başka sebeplerle de sona erdiği durumlardan bir diğeri de hakemlerin nihai kararını vermeden önce tarafların sulh olmasıdır¹⁹². Sulh maddi hukuk bakımından taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözümlenmekte, usul hukuku bakımından ise yargılamayı sona

¹⁹² Doğa Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 7.

erdirmektedir¹⁹³. Tarafların sulh olması tahkim yargılama giderlerini azaltacağı gibi tarafların zaman kaybetmemesine de yardımcı olur¹⁹⁴.

Sulh olan taraflar tahkim yargılamasını iki farklı şekilde sona erdirebilirler. İlki tarafların sulhü sözleşme düzeyinde kararlaştırıp yargılamayı bu şekilde sona erdirmesidir. Bu durumda hakem veya hakem heyeti sadece yargılama giderlerine ilişkin karar verecektir. Diğer ihtimal ise tarafların sulh oldukları sözleşmeyi hakem kararı olarak tespit ettirmeleridir¹⁹⁵.

Uygulamada genellikle sulh sözleşmesinin taraflar arasında ayrıntılı olarak hazırlandığı ve hakem veya hakem heyetine sunularak sözleşmenin hakem kararı olarak tespitini istedikleri ifade edilmektedir. Sulh sözleşmesinin tahkime elverişli bir konuda, ahlaka ve kamu düzenine aykırı olmadığını gören hakem veya hakem heyeti bunu nihai karar olarak vermektedir. Hakem veya hakem heyetinin sulh sözleşmesinin dışında hüküm kurması mümkün değildir. Taraflar sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak verilmesini talep etmemeleri halinde hakem veya hakem heyetinin yargılamayı sonlandırması ve buna ilişkin “yargılamanın sona erdiği¹⁹⁶ veya karar verilmesine yer olmadığı” kararı vermesi gerekir¹⁹⁷. Hakem veya hakem heyetinin ‘yargılamanın sona erdiği’ veya ‘karar verilmesine yer olmadığı’ kararı haricinde davanın/uyuşmazlığın esasına ilişkin herhangi bir hüküm kurmaması gerekir. Zira taraflar sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak tespitini talep etmemişlerdir. Ancak bu durumda hakem veya hakem heyetinin yargılama giderleri ile ilgili hüküm kurması gerekir.

Taraflar aralarında yaptıkları sulh sözleşmesini hakem kararı olarak tespit ettirmedikleri takdirde sulh, sadece sözleşmeden ibarettir¹⁹⁸. Borçlar hukuku anlamında bir sözleşmeden ibaret olan sulhun icrası ile hakem kararı niteliğine

¹⁹³ Elçin, 28.

¹⁹⁴ Elçin, 2,40,41.

¹⁹⁵ Elçin, Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh, s. 12; Karayalçın, “Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi? II”, s. 272.

¹⁹⁶ Karadaş, 6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, 186.

¹⁹⁷ Elçin, Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh, 144.

¹⁹⁸ Keser Berber, Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması, 121.

bürünmüş sulhun icrası farklılık arz etmektedir¹⁹⁹. Taraflar sulh sözleşmesine uymadıkları takdirde diğer tarafın sözleşmenin ifası için tekrar mahkemeye veya tahkime gitmesi gerekir. Sulh sözleşmesinin hakem kararına dercedilmesi halinde bu kararın icrası mümkün olur. Zira artık ortada sadece bir sulh sözleşmesi değil, aynı zamanda sulh sözleşmesini muhtevi bir hakem kararı vardır. Dolayısıyla HMK'nın tahkim hükümlerine tabi yargılamalarda hakem kararı doğrudan; MTK hükümlerine tabi yargılamalarda 'icra edilebilirlik şerhi' ile birlikte ilamlı icra yoluyla icra edilebilir. Ancak sulh sözleşmesinin hakem kararı olarak tespit edilebilmesi (hakem kararına dercedilebilmesi) için taraflardan birinin talebi yeterli değildir. Her iki tarafın da talepte bulunması gerekir²⁰⁰.

Tarafların duruşma esnasında sulh olması da mümkün olabilir. Bu durumda sulhe dair beyanların tutanağa geçirilerek okunması ve taraflara imzalatılması gerekmektedir. Zira hakem huzurunda yapılan beyanlar hâkim huzurunda yapılmış gibi sayılır²⁰¹. Sulhün yazılı olarak yapılması durumunda ise sulh sözleşmesi tutanağa geçirilmeksizin, yargılamanın sulh nedeniyle sona erdiğinin yazılması yeterli olacaktır. Zira bu durumda taraflar arasındaki sulh sözleşmesi tutanağa ek olarak dercedilecektir²⁰².

Tarafların sulh olması durumunda hakemler ücrete hak kazanacaklardır²⁰³. Ancak hakem ücretinin belirlenmesinde iki farklı ihtimal bulunmaktadır. Eğer sulh hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması hususunda süre verilmesinden önce gerçekleşirse hakem veya hakem heyeti ücretin yarısına hak kazanır. Ancak sulh hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması için süre verilmesinden sonra gerçekleşirse hakem veya hakem heyeti ücretin tamamına hak kazanacaktır (Hukuk

¹⁹⁹ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 143.

²⁰⁰ Kalpsüz, 82,83.

²⁰¹ Karataş, *Uygulamada İhtiyari Tahkim*, 204; Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 318; Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 88.

²⁰² Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1091.

²⁰³ Karadaş, *6100 Sayılı HMK'nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*; Pekcanitez vd., *Medeni Usul Hukuku Cilt III*, 2724.

Muhakemeleri Kanunu Hakem Ücret Tarifesi m.6, Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ m.5).

Davanın geri alınması, davadan feragat ve davayı kabul hallerinde olduğu gibi tarafların sulh olması halinde bir yargılama gideri olarak vekalet ücretinin ne olacağı sorusu akla gelecektir. Tarafların devlet mahkemelerinde sulh yoluyla yargılamayı sona erdirmeleri durumunda avukatlar Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi 6. Maddeye göre yargılama gideri olarak karşı tarafa yükletilen vekalet ücretine hak kazanacaktır. Tarifeye göre sulh yoluyla uyuşmazlığın giderilmesi durumunda karşı vekalet ücreti ön inceleme tutanağının imzalanmasından önce veya sonra olması durumunda göre farklılık arz etmektedir. Tahkim yargılamasında ise ön inceleme duruşması bulunmadığından bu durumu, hakem ücretinin belirlenmesinde rol oynayan delillerin bildirilmesi için süre verilmesi durumuna kıyasen uygulayabiliriz. Eğer sulh yoluyla yargılamanın sona erdirilmesi hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için süre verilmesinden önce gerçekleşmesi durumunda Tarifeye göre belirlenen vekalet ücretinin yarısına, hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için süre verilmesinden sonra gerçekleşmesi durumunda ise Tarifeye göre belirlenen vekalet ücretinin tamamına hükmolunur. Ancak bu ücret avukat ve müvekkili arasındaki ücret sözleşmesine uygulanmaz (Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi m.6).

Hakem veya hakem heyeti taraflar arasında sulhü tespit eden kararında yargılama giderlerini gösterir (MTK m.16/D-2, HMK m.442/5). Taraflar sulh anlaşmasında yargılama giderlerinin nasıl paylaştırılacağına ilişkin anlaşabilirler. Bu takdirde hakem veya hakem heyeti bu anlaşmaya göre yargılama giderlerini paylaştırır²⁰⁴. Taraflar sulh anlaşmasında yargılama giderlerinin paylaşılmasına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmaması durumunda hakemin yargılama giderlerinde de sulh yapması gerektiğini hatırlatması gerekir²⁰⁵. Buna rağmen tarafların yargılama giderleri konusunda anlaşamaması durumunda hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerini uygun

²⁰⁴ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 83; Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 173.

²⁰⁵ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1089.

gördüğü şekilde paylaşır. Örneğin uyuşmazlık konusu miktarın kabul veya ret oranına göre yargılama giderlerinin paylaşılmasına karar verebilir²⁰⁶.

ISTAC Tahkim Kurallarında tarafların sulh olması halinde yargılama giderlerinden kimin hangi oranda sorumlu olacağı ile ilgili açık düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Kurallar'ın 41. maddesinin 5. fıkrasındaki “hakem kararı verilmeden önce tahkim yargılaması sona erdirilirse” ifadesinden sulhün de anlaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Böyle bir durumda ISTAC Divanı hakem ücret ve masrafları ile ISTAC idari masrafları hakkında karar verecektir. Diğer yargılama giderlerinin paylaşılması konusunda öncelik taraf iradelerine aittir. Tarafların böyle bir anlaşma yapması durumunda hakem veya hakem heyeti buna göre karar verecektir. Tarafların bu konuda anlaşamaması durumunda ise hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerinden hangi tarafın hangi oranda sorumlu tutulacağını takdir edecektir.

MTO Tahkim Kuralları uyarınca yargılamanın sulh gibi nedenlerle nihai kararın verilmesinden önce sona ermesi durumunda hakem ücret ve masrafları ile idari masraflar yargılamanın geldiği aşama ve diğer hususlar göz önünde bulundurularak Tahkim Divanı tarafından belirlenecektir(EK III - Tahkim Masrafları ve Ücretleri m.2/8). MTO Tahkim Kuralları uyarınca hakem ücretleri karar verilinceye kadar çalışma yoğunluklarına göre belirlenecektir. Sulh durumunda yargılama tamamlanmadan bitmiş olacağı için hakem ücretlerinin tamamı ödenmeyecektir²⁰⁷.

1.6.1.4. Yargılamanın konusuz kalması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk

Yargılama sırasında davacının gerçek kişi olması durumunda mirasçı bırakmaksızın vefat etmesi, tüzel kişi olması durumunda iflas etmesi ve davalının da davayı takipsiz bırakması durumunda yargılamanın sürdürülmesi imkânsız hale gelir. Diğer bir ihtimal olarak da tahkim yargılaması başladıktan bir süre sonra uyuşmazlığa konu borcun ödenmesi veya edimin ifa edilmesi gibi durumlarda yargılamanın sürdürülmesi

²⁰⁶ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 441,442.

²⁰⁷ Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 172.

gereksiz olup, dava konusuz kalabilecektir²⁰⁸. MTK ve HMK'nın tahkim ile ilgili hükümlerinde davanın konusuz kalması, dolayısıyla hakemlerin bu durumda nasıl karar vermesi gerektiği ile ilgili doğrudan bir düzenleme yapılmamıştır.

Davanın konusuz kalması durumunda hakem veya hakem heyetinin yargılamayı devam ettirerek hüküm vermesine gerek kalmamıştır. Bu durumda hakem veya hakem heyeti davanın konusuz kaldığını belirterek esas hakkında karar verilmesine yer olmadığına karar vermelidir²⁰⁹.

Tahkim yargılaması devam ederken davanın konusuz kalması durumunda ise o zamana kadar yapılan yargılama giderleri, hakemlerin ücreti ve tarafların avukatla temsil edilmesi halinde karşı vekalet ücretinden kimin sorumlu olacağı sorusu gündeme gelecektir.

Davanın konusuz kalması durumunda hakem ücretinin belirlenmesinde iki farklı durum ortaya çıkacaktır. Eğer yargılamanın konusuz kaldığı hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması hususunda süre verilmesinden önce anlaşılırsa hakem veya hakem heyeti ücretin yarısına hak kazanır. Ancak yargılamanın konusuz kaldığı hakem veya hakem heyetinin delillerin sunulması için süre verilmesinden sonra anlaşılırsa hakem veya hakem heyeti ücretin tamamına hak kazanacaktır²¹⁰.

Hakem veya hakem heyeti yargılamanın davanın konusuz kalması ile sona erdirilmesi durumunda yargılama gideri olan avukatlık ücreti hakkında da karar vermesi gerekecektir. Ancak sona erme durumunda karşı vekalet ücreti Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinde ön inceleme tutanağının imzalanmasından önce veya sonra olması durumunda göre farklılık arz etmektedir. Tahkim yargılamasında ise ön inceleme duruşması bulunmadığından bu durumu hakem ücretinin belirlenmesinde rol oynayan delillerin bildirilmesi için süre verilmesi durumuna kıyasen uygulayabiliriz. Eğer davanın konusuz kaldığının hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için

²⁰⁸ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 84.

²⁰⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 312.

²¹⁰ Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hakem Ücret Tarifesi m.6, Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Tebliğ m.5

süre verilmesinden önce anlaşılması durumunda Tarifeye göre belirlenen avukatlık ücretinin yarısına, hakem veya hakem heyetinin delillerin bildirilmesi için süre verilmesinden sonra anlaşılması durumunda ise Tarifeye göre belirlenen avukatlık ücretinin tamamına hükmolunur. Ancak bu ücret avukat ve müvekkili arasındaki ücret sözleşmesine uygulanmaz (Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi m.6).

Davanın konusuz kalması durumunda hakem veya hakem heyeti uyuşmazlık hakkında hüküm vermemekle birlikte yargılama giderlerinin paylaşılması ile ilgili karar vermelidir²¹¹. Bu durumda davanın açılmasında haksız olan ya da yargılama devam etseydi dava kimin aleyhine sonuçlanacak idiye o kimsenin yargılama giderlerinden sorumlu olması gerekir. Ancak hakem veya hakem heyetinin böyle bir sonuca varması mümkün değilse, tahkim yargılama giderlerinin taraflar arasında eşit olarak paylaşılması düşünülse²¹² de yargılama giderlerinin davacı tarafa yükletilmesi yerinde olacaktır. Zira davacı iddialarını ve haklılığını ispat etmek zorundadır. Davacının iddialarını ve haklılığını ispat edememesi durumunda yargılama giderlerinin davalıya da yükletilmesi hakkaniyete aykırılık teşkil edecektir.

1.6.1.5. Tahkim süresinin uzatılmaması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluk

Tahkim yargılamasında uyuşmazlığının esası hakkındaki nihai hakem kararının verilmesi için gereken süreye tahkim süresi denir²¹³. Türk hukukunda taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça tek hakemli uyuşmazlıklarda hakemin seçildiği, birden fazla hakemli uyuşmazlıklarda hakem heyeti tarafından ilk toplantı tutanağının düzenlendiği tarihten itibaren hakem veya hakem heyeti bir yıl içinde uyuşmazlığın esası hakkında karar vermesi gerektiği öngörülmüştür (MTK m.10/B, HMK 427). Kararın tahkim süresi içerisinde verilmesi o kadar önemlidir ki, süreye riayet edilmemesi hakem kararının iptali sebebidir²¹⁴.

²¹¹ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 84.

²¹² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 313.

²¹³ Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 46.

²¹⁴ MTK m.15/A-1, HMK m.439/2-c.

Bazı durumlarda tahkim yargılamasının nihai hakem kararı ile sona ermesi için belirlenen tahkim süresinin uzatılması ihtiyacı hasıl olabilir. Örneğin tahkim yargılaması başladıktan sonra yargılamanın gecikmesine neden olan hukuki ve fiili nedenler ortaya çıkabilir²¹⁵. Bu nedenler hakemin reddi, değiştirilmesi (HMK m.418, MTK m.7) veya uyuşmazlığın esasına ilişkin bir evrakın sahteliği iddiası olabilir. Bu sebeplerden dolayı tahkimin süresi içerisinde verilmesini beklemek doğru olmaz. Bu durumda tahkim süresinin uzatılması zorunlu hale gelebilir²¹⁶. Örneğin eser sözleşmeleri gibi uyuşmazlık konusunun karmaşık ve kapsamlı olduğu durumlarda sözleşme, yazışma ve projelerin incelenmesi uzun ve detaylı çalışma gerektirebilir. Ayrıca özel ve teknik bilgi gerektiren konularda bilirkişi atanması veya tarafların dilekçe ve delillerini sunmak için veya bilirkişi raporuna beyanda bulunmak için ek süre isteyebilmesi mümkündür. Bu gibi durumlarda da yargılamanın süresi içinde tamamlanması mümkün olmayabilir. Bu yüzden tahkim süresinin uzatılmasına ihtiyaç duyulacaktır²¹⁷.

Tahkim süresinin uzatılmasına ihtiyaç duyulan hallerde tahkim süresinin nasıl ve hangi şartlar altında uzatılacağı tahkim kanunlarında ve kurumsal tahkim kurallarında düzenlenmiştir. Örneğin Türk tahkim mevzuatında tarafların tahkim süresinin uzatılması konusunda anlaşamaması durumunda sürenin uzatılmasını isteyen taraf asliye hukuk mahkemesinden sürenin uzatılmasını isteyebilir. Sürenin uzatılmasına ilişkin mahkemenin kararı kesin olup, talebin reddi durumunda yargılama sona erecektir (MTK m.10/B, HMK 427). Yetkili asliye hukuk mahkemesi ise davalının yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya iş yerinin bulunduğu yer mahkemesidir. Davalının Türkiye’de yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya iş yerinin bulunmaması durumunda yetkili yer İstanbul Asliye Hukuk Mahkemeleridir (MTK m.3).

Süre uzatılması talebinde davacı veya davalı ayrımı yapılmamış olup, her iki taraf da süre uzatılma talebinde bulunabilir. Ancak hakemin süre uzatma talebinde

²¹⁵ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 208.

²¹⁶ Karadaş, *6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*, 192; Yeğengil, *Tahkim (L’arbitrage)*, 312,313.

²¹⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 249,250.

bulunabilmesi²¹⁸ ya da süre uzatma kararı verebilmesi mümkün değildir²¹⁹. Süre uzatım talebi tahkim süresinin sonuna kadar talep edilmelidir²²⁰. Süre sonunda talep edilse ve hakim sürenin uzatılmasına karar vermiş olsa bile tahkim süresi içinde sonlandırılmamış olur²²¹. Taraflar tahkim süresinin uzatılmasının sadece tarafların anlaşması ile olacağını kabul ederlerse, mahkeme süre uzatımına karar veremez ve buna ilişkin talebi reddetmelidir²²². Uygulamada genellikle tarafın talep ettiği süre kadar tahkim süresinin uzatıldığı ifade edilmektedir²²³.

Tahkim süresinin uzatılması tahkim süresinin içinde istenebilir. En geç tahkimin son günü tahkim süresinin uzatılması istenebilir. Tahkimin son gününden sonra yapılan

²¹⁸ Pekcanıtez, Atalay, Özekes, *Medeni Usul Hukuku*, s. 714,715; Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, s. 51; Üstündağ, *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*, s. 82; Aksi görüş için bkz.: Yeğengil, *Tahkim (L’arbitrage)*, s. 311. “...6 aylık tahkim süresi bittikten sonra, süre uzatımı istendiğinden tahkim şartı son bulmuştur ve uzatma kararı yasaya uygun değildir. Ayrıca mahkemeden süre uzatımını istemeğe taraflardan birisi yetkilidir. Hakemlerin kendiliklerinden sürenin uzatılması için başvurmağa hakları yoktur. Olayda 9.6.1976 günlü uzatma isteğini içeren dilekçeyi verenler hakemlerdir. Taraflardan herhangi birisinin bu yolda bir müracaatı olmamıştır. Bu nedenle dahi süre uzatma kararı hukuki sonuç yaratmaz. O halde hakemlerce tahkim süresinden sonra karar verilmiş olduğundan, kararın HUMK nun 533/I. maddesi gereğince bozulması gerekir. Bozma sebebine göre davacının diğer temyiz itirazlarının şimdilik incelenmesine mahal görülmemiştir...” Yargıtay 15.Hukuk Dairesi Esas: 1977/ 781 Karar: 1977 / 896 Karar Tarihi: 15.04.1977.

²¹⁹ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 84; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4065; Dayınlarlı, *HUMK’da Düzenlenen İç Tahkim*, 101.; “Hakemler kendiliklerinden süreyi uzatamazlar” Yargıtay 13.Hukuk Dairesi Esas: 1974/439 Karar: 1974/923 Karar Tarihi: 16.04.1974.

²²⁰ Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 660.

²²¹ Yeğengil, *Tahkim (L’arbitrage)*, s. 311,312; “...tahkim süresinin bitiminden sonra sürenin uzatılması için başvurma söz konusu olamaz. böyle bir başvurma geçersiz sayılır...” Yargıtay 13. Hukuk Dairesi 1974/439 Esas 1974/923 Karar Tarihi: 16.04.1974; Yargıtay 15. HD. 19/1/1995 Tarih 1994/2876 E. 1994/164 K. sayılı kararı.

²²² Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 210; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4068; Ekşi, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim (6100 Sayılı HMK md. 407-444)*, 171. “..Oysa, taraflar, daha başlangıçta bu hakem kurulunun 6 ay içinde karar vermemeleri durumunda süre, taraflarca sözbirliği ile ve yazılı biçimde uzatılmaz ise görev ve yetkilerinin sona ereceği ve yeniden bir hakem kurulunun oluşturulacağı, üstelik eski kuruldaki hakemlerin yeniden seçilemeyecekleri konusunda anlaşmışlardır. Öyleyse, görev ve yetkileri belli süre ile sınırlı hakem kurulunun, süre uzatma kararına uyuşmazlığı çözmesi geçerli sonuçlar doğuramaz. Tarafları bağlayıcı olan sözleşme hükmüne göre, sürenin yalnızca sözbirliği ile ve yazılı biçimde uzatılabileceği kararlaştırıldığından ve böyle bir anlaşma da geçerli olduğundan, Ankara Asliye Üçüncü Ticaret Mahkemesi Başkanının kararı, görev ve yetkileri sona eren hakem kuruluna, geçerlilik kazandırılmaz. Tahkim süresi içinde tarafların sözbirliği ile hakemleri azledebilecekleri kuralını taşıyan usulün 522 nci maddesi de, belirli sürede karar vermiyen hakemlerin görev ve yetkilerinin ortadan kalkacağını tarafların daha başlangıçta kabul etmelerinin geçerli olduğunu kanıtlamaktadır...” Yargıtay 15.Hukuk Dairesi Esas: 1976/ 4247 Karar: 1976 / 2044 Karar Tarihi: 04.05.1976.

²²³ Kalpsüz, *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*, 52.

başvurularda tahkim sözleşmesi ortadan kalktığı için süre uzatım başvurusunun reddedilmesi gerekir²²⁴.

Tahkim süresinin bitiminden sonra tarafların anlaşarak tahkim süresini uzatıp uzatamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Yargıtay'ın bir kararına göre tahkim süresinin bitiminden sonra yapılan süre uzatımları süre aşıldığı için geçersiz olan tahkim işlemlerini geçerli hale getirmez²²⁵. Diğer bir görüşe göre ise taraflar tahkim süresi dolduktan sonra da anlaşarak tahkim süresinin uzatılmasını kararlaştırabilirler. Bu süre uzatımına ilişkin anlaşma işlemleri geçerli kılar²²⁶.

Tarafların tahkim süresinin uzatılmasına ilişkin anlaşamaması durumunda hakim haklı sebebin varlığı halinde tahkim süresinin uzatılmasına karar vermelidir. Bu haklı sebepler hakemlerden bir veya birkaçının ret, istifa, azil veya ölüm nedeniyle ayrılması şeklinde olabilir²²⁷.

Taraflardan birinin tahkim süresinin uzatılması için mahkemeye talepte bulunması halinde tahkim süresinin durduğu ve mahkemenin kararı ile devam edeceği kabul edilmelidir. Talebin reddi durumunda hakem veya hakem heyeti kalan süre içerisinde kararını vermelidir. Talebin kabulü halinde ise ek süre tahkim süresinin bitiminden itibaren başlamalıdır²²⁸.

Tahkim süresi tahkim kanunlarının yanı sıra kurumsal tahkim kurallarında da riayet edilmesi gereken bir husustur. ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında tahkim süresi görev belgesinin imzalanmasından veya Sekreteryaya tarafından görev belgesinin onaylandığının hakem veya hakem heyetine bildirilmesinden itibaren 6 aydır (m.33). ISTAC Seri Tahkim Kuralları uyarınca

²²⁴ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4065; Kalpsüz, *Türkiye'de Milletlerarası Tahkim*, 51; Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 104; Ercüment Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020), 656.

²²⁵ Yargıtay 15. HD. 19/01/1995 tarih, E. 1994/2876, K. 1994/164 sayılı kararı (Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, s. 78).

²²⁶ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4065,4068; Dayınlarlı, *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*, 105; Bilge, *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*, 659.

²²⁷ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 4068.

²²⁸ Ekşi, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim (6100 Sayılı HMK md. 407-444)*, 171.

yürütülen tahkim yargılamalarında tahkim süresi dosyanın hakeme havale edilmesinden itibaren 3 aydır (m.7). MTO Tahkim Kuralları uyarınca hakemlerin nihai karar verme süresi 6 aydır (m.31). Aynı şekilde MTO Seri Tahkim Kuralları uyarınca yürütülen tahkimlerde de tahkim süresi 6 aydır (m.4).

Ad hoc tahkimde olduğu gibi kurumsal tahkimde de tahkim süresinin uzatılmasına ihtiyaç duyulabilmektedir. Kurumsal tahkim merkezlerinin genel uygulamasında (Örneğin ISTAC Tahkim Kuralları m.33 ve MTO Tahkim Kuralları m.31) tahkim süresinin uzatılması tarafların anlaşmasının yanı sıra Tahkim Divanı'nın kararı ile de mümkündür. Bu durumda Divan tahkim süresini uzatmaya yetkili hale gelir. Böylece Divan'ca uzatılan süre içerisinde verilen karar tahkim süresi içerisinde verilmiş sayılacaktır²²⁹.

Mahkeme veya Divan tarafından tahkim süresinin uzatılmasına ilişkin talebin reddi halinde hakem veya hakem heyeti tahkim sürecindeki hususları göz önünde bulundurarak yargılama giderlerine hükmeder. Bu hususlar taraflardan birinin tahkim yargılamasının gecikmesine sebep olduğu veya hakemlerin taraflardan birinin haklı olduğuna ilişkin kanaat edinmesi olabilir. Hakem veya hakem heyetinin yargılama giderlerine kimin katlanacağına ilişkin bir kanaat veya dikkat edilecek başka bir unsur yoksa yargılama giderlerinin taraflar arasında eşit olarak paylaşılması gerekecektir²³⁰.

²²⁹ "...Dosyadaki yazılara, kararın dayandığı delillerle yasaya uygun gerektirici nedenlere ve özellikle yanlar arasındaki 21.08.2003 tarihli sözleşmenin 67.3. maddesinde ICC Tahkim Kurallarına göre işlem yapılacağı kabul edilmiş, bu kuralların 24.2 maddesinde süre uzatımının Tahkim Divanınca karara bağlanması gerektiğinden ve Divan'ca uzatılan süre içerisinde Hakem Heyeti davayı karara bağlamış olduğundan kararın süresi içinde verildiğinin kabulünün gerekmesine, yine Milletlerarası Tahkim Tüzüğü'nün 31. maddesinde yapılacak yargılama giderlerinin Hakem Heyetince takdir olunacağını hükme bağlanmış olmasına ve 4686 Sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu'nun 15. maddesinde belirtilen iptal sebeplerinin gerçekleşmemiş olmasına göre...." Yarg. 15. HD. Esas: 2011/1038 Karar: 2011/2275 Tarih: 14.04.2011.

²³⁰ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 442.

1.6.2. Taraf Masraflarından Sorumluluk

Taraflarca yargılama esnasında atanan uzman kişilerin ücretleri, üçüncü kişi finansmanı giderleri ile avukatlık ve hukuki danışmanlık ücretlerinin bir yargılama gideri olmayıp, taraf masrafı niteliğinde olduğu belirtilmişti. Bu konuda Türk tahkim mevzuatına bakıldığında genel yaklaşım bu masraflardan söz konusu masrafı yapanın sorumlu olacağı yönündedir. Bir başka deyişle HMK ve MTK tahkim hükümleri gereğince taraf masraflarından yargılama giderlerinin aksine davayı kaybeden taraf sorumlu tutulamaz. Ancak tahkimdeki irade serbestisi ilkesi gereğince taraflar bunun aksini kararlaştırabilirler. Bir başka deyişle taraflar yargılama giderleri kapsamında olmayan taraf masraflarının da yargılama giderleri arasında olmasını ve bu giderleri de davayı kaybeden tarafın ödeyeceğini kararlaştırabilirler.

HMK ve MTK hükümleri gereğince hakemlerin yargılama giderleri kapsamında olmayan taraf masraflarını yargılama gideri olarak kaybeden tarafa yükletebilmesi mümkün değildir. Ancak tarafların tahkimde taraf serbestisi ilkesi gereğince taraf masraflarının da yargılama giderleri kapsamında olacağını ve davayı kaybeden tarafın bu giderleri ödeyeceğini kararlaştırmaları durumunda hakemlerin de taraf masraflarına kararında yer vermeleri ve bunların hangi tarafça ve hangi oranda ödeneceğini belirtmeleri gerekmektedir.

Milli tahkimin aksine milletlerarası tahkimde avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti yargılama giderleri arasında olup, davayı kaybeden tarafa yükletilmektedir. Bu nedenle tarafların avukatlık ve hukuki danışmanlık ücretinden sorumluluğu özel olarak düzenlemelerine gerek bulunmamaktadır. Ancak avukatlık ve hukuki danışmanlık ücretinin yanı sıra taraf ile temsilci arasında davanın kazanılması durumunda temsilciye başarı ücreti²³¹ ödeneceği kararlaştırılabilmektedir. Bu durumda başarı ücretinin yargılama sonunda davayı kaybeden tarafa yükletilip yükletilemeyeceği sorusu gündeme gelecektir²³².

²³¹ İngilizce “success fee” olarak ifade edilmektedir.

²³² Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 472.

Başarı ücretinin yargılama giderleri kapsamında olup olmadığının tespiti taraflar arasındaki anlaşmaya veya tarafların atıf yaptığı kurallara göre belirlenmesi gerekmektedir²³³. Taraflar arasında böyle bir anlaşma veya atıf yapılan kurallar içinde böyle bir hüküm bulunmaması durumunda başarı ücretinin yargılama gideri olarak değerlendirilmemesi gerekir. Zira başarı ücretinin yargılama gideri olarak kaybeden tarafa yükletilmesi durumunda başarı ücreti kaybeden tarafı zarara uğratmak maksadıyla yüksek belirlenebilecek ve başarı ücretinin kötüye kullanılmasına zemin hazırlanmış olacaktır.

1.6.3. Tahkimde Yargılama Giderlerinin İspatı

Tahkim kanunlarında ve kurumsal tahkim kurallarında yargılama giderlerinin neler olduğu açıkça ifade edilmiştir. Yargılama giderlerin bir kısmı hakemlerin tahkim yargılaması için yapmış olduğu giderler iken, bir kısmı da tarafların yargılama gideri kapsamında yapmış olduğu giderlerdir. Burada sorun olan kısım hakemler tarafından yapılan giderler olmayıp, taraflarca yargılama gideri olarak yapılan giderlerdir. Zira taraflarca yapılan ve diğer tarafa yükletilecek giderlerin açıklanması ve ispat edilmesi gerekmektedir.

Yargılama giderlerinin ispatıyla ilgili olarak taraflar kendi aralarında anlaşarak bazı kurallar belirleyebilir veya belirli tahkim kurallarına atıf yapabilirler. Tarafların kendi aralarında anlaşmalarında veya belirli kurallara atıf yapmaları durumunda yargılama giderlerinin ispatıyla ilgili bu kurallar uygulanacaktır²³⁴.

Taraflar yargılama giderlerinin tespiti/ispatı ile ilgili kuralları genellikle tahkim sözleşmesinde belirlemez. Dolayısıyla taraflarca yapılan yargılama giderlerinden kimin sorumlu olduğu gibi bu giderlerin tespiti/ispatı konusunda ya tahkim sözleşmesinde atıf yapılan kanun veya kurumsal tahkim kuralları uygulanacaktır ya da tarafların herhangi bir düzenlemeye atıf yapmaması halinde hakemlerin tahkim usulüne uygulanacak hukuk olarak belirlediği kurallara bakılacaktır. Bu bakımdan

²³³ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar” 472.

²³⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 443.

hakemler yargılama giderlerinin ispatı ile ilgili hususu ilgili kurallara istinaden belirleyecektir.

Bu amaçla hakemler yargılama giderlerinin ispatıyla ilgili olarak taraflardan belge (örneğin fatura) sunmalarını isteyebilir. Ya da hakemler tarafların yargılama giderleri ile ilgili olarak beyanlarına itibar edip, karşı tarafa itiraz etme hakkı da tanıyabilirler. Son ihtimalde ise tarafların yargılama giderlerini belgelerle ispat etme zorunluluğu olmamakla beraber karşı tarafın itiraz etmesi durumunda yapılan masrafların uygun belgelerle ispat edilmesi gerekecektir²³⁵.

²³⁵ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 443.

BÖLÜM II

TAHKİM GİDERLERİNİ AZALTMANIN YOLLARI

2.1. Genel Olarak

Tahkim, özellikle milletlerarası ticari uyuşmazlıklarda mahkemelere nazaran tercih edilen uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Tahkimin tercih sebepleri yabancı hakem kararlarının yabancı mahkeme kararlarına göre tenfizinin kolay olması, uyuşmazlığın uzman kişilerce çözümlenmesi, yargılamaların daha kısa sürede sonuçlanması, tarafların usuli konularda irade serbestisinin olması ve yargılamaların gizli yürütülmesidir²³⁶. Tahkimin tercih sebeplerinden biri olarak ucuz bir uyuşmazlık yöntemi olduğu ve bu sebeple tercih edildiği düşünülebilir. Ancak bu durumun gerçekliğinin sorgulanması gerekmektedir. Zira yapılan anket-araştırmalar göstermiştir ki taraflar tahkim giderlerini avantajdan öte dezavantaj olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmaları incelemek faydalı olacaktır.

Yapılan araştırmalardan ilki Londra Queen Mary Üniversitesi Milletlerarası Tahkim Okulu ile White & Case LLP Avukatlık Ortaklığı tarafından 2018 yılında yayınlanan “Milletlerarası Tahkim Araştırması: Milletlerarası Tahkimin Gelişimi” konulu rapordur²³⁷. Bu rapora göre “Milletlerarası tahkimin en önemli üç özelliği nedir?” sorusunun cevabına yüzde 3'lük gibi azınlık bir kesim ‘giderler’ olduğunu belirtmiştir²³⁸. Yine rapora göre “Milletlerarası tahkimin en kötü üç özelliği nedir?” sorusuna yüzde 67 gibi bir çoğunluk ‘giderler’ olduğunu belirtmiştir²³⁹. Bir başka deyişle katılımcıların tahkim yargılamasında en çok iyileştirilmesini istediği konu

²³⁶ Detaylı bilgi için bkz.: Akıncı, 9–12.

²³⁷ <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2018/> (Erişim Tarihi 23/01/2021).

²³⁸ Katılımcıların üç özellik içerisinde verdiği cevaplar ve oranları şu şekildedir: “% 64 Kararların icra edilebilirliği, % 60 yerel mahkemelere gidilmemesi, % 40 esneklik, % 39 hakemlerin taraflarca seçilmesi, % 36 gizlilik, % 25 tarafsızlık, % 16 kesinlik, % 12 hız, % 2 diğer”.

²³⁹ Katılımcıların üç özellik içerisinde verdiği cevaplar ve oranları şu şekildedir: “% 45 Yargılama esnasında etkin yaptırımların bulunmaması, % 39 üçüncü kişilerin üzerinde etki sağlanamaması, % 34 süre, % 30 hakemlerin etkinliğini denetleme imkanının bulunmaması, % 23 devlet mahkemelerinin müdahalesi, % 15 kurumların hakem belirleme ve atama süreçlerine dair yeterince bilgi sahibi olunmaması, % 14 esasa dair temyiz mekanizmasının eksikliği, % 11 kurumların etkinliklerine dair yeterince bilgi sahibi olunmaması, % 7 diğer, % 2 esnek olunmaması”.

giderlere ilişkindir²⁴⁰. Ancak milletlerarası tahkimin ‘gider’ dezavantajına rağmen araştırmaya katılanların %99’u ileride yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümünde milletlerarası tahkimi seçeceğini veya tavsiye edeceğini belirtmiştir²⁴¹. Aslında bu durum tahkimin ‘gider’ dezavantajına rağmen etkin, avantajlı ve devlet yargısına nazaran tercih edilebilir bir yöntem olduğunu göstermektedir²⁴².

Londra Queen Mary Üniversitesi Milletlerarası Tahkim Okulu tarafından yapılan önceki araştırmalar da milletlerarası tahkimin en olumsuz özelliğinin ‘giderler’ olduğunu göstermektedir²⁴³. Yine 2018 tarihli araştırmaya göre katılımcılar yabancı unsurlu uyuşmazlıkların çözümünde %48 doğrudan milletlerarası tahkimi tercih ederken, %49’u diğer alternatif uyuşmazlık çözümleri ile birlikte kademeli olarak milletlerarası tahkimi tercih etmektedir²⁴⁴. Tahkimle birlikte kademeli uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin tercih edilmesi tarafların uygun maliyetli çözüm arayışında olduğunu göstergesidir²⁴⁵. Zira uyuşmazlıkların çözümünde maliyet açısından tahkim her zaman mantıklı olmamaktadır²⁴⁶.

Birleşik Hakemler Kurumu (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb) tarafından 2011 yılında ‘Milletlerarası Tahkim Giderleri’ konulu araştırma yayınlanmıştır²⁴⁷. Bu araştırmaya göre milletlerarası tahkim giderleri tahkimin gerçekleştiği yere göre değişmektedir. Yine davacıların davalılardan ortalama olarak %12 daha fazla masraf yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada kurumsal tahkim ile ad hoc tahkim masrafları arasında hangisinin daha pahalı veya ucuz olduğu noktasında herhangi net bir sonuca ulaşılamamıştır. Ancak doktrinde ad hoc tahkimin kurumsal tahkime

²⁴⁰ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 461.

²⁴¹ % 0,98’i ise soruyu olumsuz yanıtlamıştır.

²⁴² Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 462.

²⁴³ International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006, ss. 6-7 (<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2006/> Erişim Tarihi 23/01/2021); 2015 International Arbitration Survey: Improvements and Innovations in International Arbitration, s. 7 (<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2015/> Erişim Tarihi 23/01/2021).

²⁴⁴ Katılımcıların % 1’i doğrudan yabancı mahkemelerde dava açmayı tercih ederken, % 3’ü ise alternatif uyuşmazlık çözümleri ile birlikte yabancı mahkemelerde dava yolunu tercih etmektedir.

²⁴⁵ “2018 Milletlerarası Tahkim Araştırması: Milletlerarası Tahkimin Gelişimi” başlıklı rapor s.5.

²⁴⁶ “2018 Milletlerarası Tahkim Araştırması: Milletlerarası Tahkimin Gelişimi” başlıklı rapor s.8.

²⁴⁷ [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-508-6210?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-508-6210?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (Erişim Tarihi 23/01/2021).

nazaran daha ucuz olduğu yönünde bir kanaatin olduğu ifade edilmektedir²⁴⁸. Bu kanaatin sebebi kurumsal tahkim merkezine ödenen ücretin ve sekreteryaya masrafının ad hoc tahkimde olmaması olabilir. Diğer taraftan tahkim merkezlerin edinmiş olduğu tecrübelerin önemli olduğu ve bu durumun yargılama süresini ve giderlerini etkileyebileceği, belki de bu sebeple ad hoc tahkimin uzun vadede daha pahalı hale gelebileceği düşünülebilir²⁴⁹. Kurumsal tahkimin tercih edildiği uyuşmazlıklarda kurumun belirlediği tarifelere bakmak yerinde olacaktır. Zira bazı tahkim merkezlerinin hakem ücretleri düşük olabileceği²⁵⁰ gibi bazıları da oldukça yüksektir²⁵¹.

Araştırmada varılan bir başka sonuç ise yargılama süresinin tahkim giderleri bakımında önemli bir fark oluşturmadığıdır. Uyuşmazlık konusunun değeri arttıkça tahkim giderlerinin arttığı da araştırmada belirtilmektedir. Buna göre tahkim giderlerinden taraf masrafı²⁵² olarak en fazla masrafın %74 oranla avukatlık ve hukuki danışmanlık hizmetleri olduğu ifade edilmiştir²⁵³. Yine araştırmada tarafların ortak masrafları²⁵⁴ arasında en fazla masrafın %60 oranla hakem ücreti olduğu ifade edilmiştir²⁵⁵. Ayrıca doktrinde de yüksek hakem ücretlerinin yargılama giderlerini arttırdığı ifade edilmiştir²⁵⁶. İşbu araştırmanın verilerinden de anlaşılacağı üzere tahkim yargılamasının en önemli temel iki gideri hakem ücreti ile avukatlık ve hukuki danışmanlık ücretidir²⁵⁷.

²⁴⁸ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1101.

²⁴⁹ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 468.

²⁵⁰ Nevhis Deren Yıldırım, “Tahkimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, *Ankara Barosu Dergisi* 2002/4 (2002): 40.

²⁵¹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, s. 1097; Yazar MTO ücret tarifesinin taraflar ve temsilcileri tarafından eleştirildiğini ifade etmektedir. Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, s. 87.

²⁵² İngilizce ‘party costs’ olarak ifade edilmektedir.

²⁵³ Diğer gider oranları şu şekildedir: “% 10 uzman masrafları, % 8 diğer masraflar, % 5 tanık masrafları, % 3 idari masraflar”.

²⁵⁴ İngilizce ‘common costs’ olarak ifade edilmektedir.

²⁵⁵ Diğer gider oranları şu şekildedir: “% 10 hakem masrafları, % 7 duruşma yeri masrafları, % 4 transkripsiyon masrafları, % 19 diğer”.

²⁵⁶ Yıldırım, “Tahkimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, 42; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1097.

²⁵⁷ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 469,470.

Milletlerarası tahkim alanında 2006 yılında Avrupa, Asya, Amerika, Afrika ve Ortadoğu'dan önemli endüstri sektörlerinden 143 şirketin danışmanları ile yapılan bir araştırmada²⁵⁸ milletlerarası tahkimin en dezavantajlı yönünün tahkim giderleri olduğu ifade edilmiştir²⁵⁹. Yine aynı araştırmada milletlerarası tahkimin yabancı devlet yargısından daha ucuz olduğu algısının yanlış olduğu saptanmıştır²⁶⁰. Araştırmada katılımcıların %65'i milletlerarası tahkimi yabancı devlet yargısından daha pahalı olduğunu, %23'ü ise tahkimin en az yabancı devlet yargısı kadar masraflı olduğunu belirtmiştir²⁶¹. Doktrinde ise tahkimin devlet yargısına nazaran daha pahalı olup olmadığı uyuşmazlık miktarına göre değerlendirilmiştir. Buna göre miktarın düşük olduğu uyuşmazlıklarda tahkim yargılamasındaki yargılama giderleri devlet yargılamasına nazaran daha yüksektir²⁶². Zira taraflar devlet yargılamasında sadece harç ve giderleri ödemekte, hakem ücreti ve idari masraflar gibi gider kalemlerini ödememektedir²⁶³. Yüksek meblağlı uyuşmazlıklarda ise tahkim yargılaması devlet yargılamasına göre daha ucuz olduğu ifade edilmiştir²⁶⁴. Kanaatimizce tahkim yargılamasının devlet yargılamasına göre daha ucuz olup olmadığına doğrudan cevap verebilmek mümkün değildir. Zira uyuşmazlığın miktarına ve tahkimin ad hoc tahkim mi yoksa kurumsal tahkim mi olduğuna göre tahkim giderleri değişebilmektedir. Yine hangi kurumsal tahkim merkezinin tercih edildiği olgusu da tahkim giderlerinde farklılık meydana getirecektir.

²⁵⁸ Londra Queen Mary Üniversitesi Milletlerarası Tahkim Okulu ve PricewaterhouseCoopers Avukatlık Ortaklığı ile yürütülen ortak çalışma: "International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006", <http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2006/> (Erişim tarihi 13/02/2021).

²⁵⁹ "80 katılımcının 40'ı en önemli endişesinin, 70'i ise ilk 3 sıradaki en önemli endişelerinden birinin giderler olduğu belirtmiştir." International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006, ss. 6-7.

²⁶⁰ "Milletlerarası tahkimin küçük ve orta ölçekli davalarda en az yabancı mahkeme yargısı kadar masraflı olduğu, karmaşık ve daha büyük davalarda ise daha ekonomik olabileceği belirtilmiştir." International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006, ss. 19-20.

²⁶¹ "Milletlerarası tahkimin yabancı devlet yargısındaki giderler ile karşılaştırılması konusunda katılımcıların yüzde 26'sı önemli ölçüde pahalı olduğunu, yüzde 39'u bir miktar pahalı olduğu, yüzde 25'i aynı miktarda pahalı olduğunu, yüzde 12'si ise milletlerarası tahkim giderlerinin daha az olduğunu ifade etmiştir." International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006, s.19.

²⁶² Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 12; Yıldırım, "Tahkimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri", 40,42.

²⁶³ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1097.

²⁶⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 12.

Araştırmada elde edilen diğer sonuç ise milletlerarası tahkimin en yüksek giderinin avukatlık ücretlerinin olduğudur²⁶⁵. Doktrinde de tahkim yargılamalarında gider kalemlerinin en büyüğünün dışarıdan alınan hukuki hizmet olduğu ifade edilmektedir²⁶⁶.

Uygun maliyetli olma tahkimin avantajlarından biri olarak düşünülse bile yukarıda bahsettiğimiz araştırmalardan da anlaşılacağı üzere bu her zaman mümkün olmamaktadır. Tahkimin devlet yargısına nazaran daha ucuz olduğu durumlarda dahi taraflar tahkim giderlerinden şikayetçi olabilirler. Bu gibi durumlarda taraflar tahkim giderlerini azaltmaya yönelik arayışlarda bulunduğu, işlemler yaptığı gibi; kurumsal tahkim merkezleri de tarafları giderler konusunda memnun etmek amacıyla sistemler geliştirmiş, geliştirmeye de devam etmektedirler.

Tahkim yargılama giderlerinin azaltılmaya çalışılması suretiyle – davalının gider avansını da ödememesi durumunda- davacı yüksek yargılama giderlerine maruz kalmamış, ekonomik durumu zayıf olan davalı da yüksek yargılama giderleri riskine²⁶⁷ maruz bırakılmamış olacaktır.

Tahkim kanunlarında ve kurumsal tahkim kurallarında adli yardıma ilişkin hükümler yer almamaktadır²⁶⁸. Yüksek yargılama giderlerine karşı ilgili kurumsal tahkim merkezleri (bu merkezler bünyesindeki tahkim divanları) taraflara sadece Kurallar çerçevesinde yardımcı olacaktır. Örneğin gider avansının bir kısmı olarak teminat mektubu kabul edebilir. Tahkim giderlerini ödeme güçlüğüne düşen tarafın tahkim sözleşmesinin feshi ile devlet mahkemelerinde adli yardımdan yararlanma imkânı gündeme gelebilir. Ancak bu her zaman mümkün olmaz. Zira birçok hukuk sisteminde

²⁶⁵ “Tahkim giderlerinin toplamında avukatlık ücretinin ne kadarlık paya sahip olduğu sorusuna katılımcıların yüzde 36’sı giderlerin yarısından az olduğu, yüzde 36’sı giderlerin yarısı ile % 75’i arasında olduğu, yüzde 28’i ise yüzde 75’inden fazla olduğu şeklinde cevaplamışlardır.” International arbitration: Corporate attitudes and practices 2006, s.20.

²⁶⁶ Aydoğmuş, “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”, 464.

²⁶⁷ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 49,50.

²⁶⁸ Yıldırım, “Tahkimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, 40; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1097.

adli yardımdan sadece gerçek kişiler faydalanabilmektedir. Halbuki milletlerarası tahkimde taraflar çoğunlukla tüzel kişilerdir²⁶⁹.

Uyuşmazlık çözümünün en iyi yöntemi sözleşmede uyuşmazlığın çıkmasına engel olacak şekilde bir yapının öngörülmesidir. Taraflar arasında uyuşmazlığı önleyici hükümlerin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi tavsiye edilmektedir. Her ne kadar sözleşmeler kapsamlı hazırlansa, taraflar edimlerini sözleşmeye uygun yerine getirse de dış etkenler nedeniyle de uyuşmazlık çıkabilmektedir. Örneğin ihracat, ithalat yasakları veya belirli ülkelere konulan ambargo yasakları tarafların elinde olmayan durumlardır. Yine de taraflar aralarında herhangi bir uyuşmazlık çıkmaması amacıyla çaba göstermeli ve sözleşmede boşluk bırakılmamalıdır²⁷⁰.

Uygulamada ise uyuşmazlığın çözümüne ilişkin maddelerin hazırlanmasına yeteri kadar önem verilmediği ifade edilmiştir. Taraflar kendi ülkelerinin veya iyi bildikleri ülkelerin yargı mercilerini uyuşmazlık çözümünde yetkilendirdikleri doktrinde ifade edilmiştir. Halbuki menfaat değerlendirmesi ve uyuşmazlık çözüm süreçlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir²⁷¹.

Taraflar uyuşmazlık çıkmaması için sözleşmeyi en iyi şekilde hazırlamaya çalışsalar bile ileride uyuşmazlığın çıkmaması tamamen önlenemez. Bu nedenle uyuşmazlığın etkin ve kolay çözümleyen hukuki tedbirler alınmalıdır²⁷². Bu tedbirler uyuşmazlığın adil, kolay, ucuz ve hızlı çözümünü sağlamalıdır²⁷³. Ancak tahkime başvurmak her zaman hızlı ve ucuz olmamaktadır. Tahkim yargılamasında giderler özellikle milletlerarası tahkimde oldukça yüksektir. Yüksek olan tahkim giderlerini azaltmak için diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurmak, dava yönetim tekniklerini kullanmak, seri tahkim ve/veya elektronik tahkimi tercih etmek ya da üçüncü kişi finansmanına başvurmak gibi yollar denenebilir. Aşağıda söz konusu

²⁶⁹ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 85,86.

²⁷⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1035.

²⁷¹ Doğan, 1036.

²⁷² Sözleşme sırasında muhtemel uyuşmazlıkları önleme yolları için bkz.: Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 10 vd.

²⁷³ Şanlı, 72.

yöntemlerin tahkim giderlerine herhangi bir etkisinin olup olmadığı veya ne yönde etkisinin olduğu ele alınacaktır.

2.2. Diğer Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemlerinin Tahkim Giderlerine Olan Etkisi

Uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümünde en yaygın kullanılan yöntem uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesidir²⁷⁴. Bir diğer uyuşmazlık çözüm yolu ise mahkemelerdir. Uyuşmazlığın tahkim veya mahkemeler yolu ile çözülmesi hem zaman almakta hem de ciddi masraflara sebebiyet vermektedir. Bu nedenle ticaret erbabı ve hukukçular tahkim ve mahkemelere alternatif yollar aramaya başlamışlardır. Alternatif uyuşmazlık çözümleri bu ihtiyacın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır²⁷⁵. Zamanla alternatif uyuşmazlık çözümleri çeşitli kurum-kuruluşlar ve yasama organları tarafından geliştirilmiş, organize edilmiş ve kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur²⁷⁶. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi tarafların aralarındaki uyuşmazlığı devlet mahkemeleri haricinde genellikle tarafsız üçüncü kişinin yardımıyla yönettikleri yöntemler topluluğudur²⁷⁷. Tahkim ise kanunun yasaklamadığı konularda, tarafların doğmuş veya ileride doğacak uyuşmazlıklarının sözleşme ve kanun uyarınca mahkemelere başvurmaksızın tarafsız üçüncü kişi veya kişiler vasıtasıyla kesin olarak çözümlenen uyuşmazlık çözüm yöntemidir²⁷⁸. Tahkimi mahkemelerden ayıran temel özellik gönüllülük/iradilik esasına dayalı olmasıdır. Yine tahkimi diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden ayıran özellik ise kararlarının bağlayıcı olmasıdır. Genel olarak alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri müzakere, arabuluculuk ve tahkimdir. Doktrinde tahkimin alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olup olmadığı tartışmalıdır. Bir kısım yazarlara göre tahkim, alternatif uyuşmazlık çözüm

²⁷⁴ Şanlı, 66.

²⁷⁵ Şanlı, 67.

²⁷⁶ Şanlı, 372.

²⁷⁷ Mustafa Özbek, “Dünya Çapındaki Adalet Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları* 51, sayı 2 (2002): 137,138.

²⁷⁸ Yeğengil, *Tahkim (L'arbitrage)*, 94.

yöntemlerinden biri²⁷⁹ iken; bir kısım yazarlara göre ise alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olmayıp²⁸⁰, istisnai bir yargılama türüdür²⁸¹.

Doktrinde alternatif uyuşmazlık çözümü kavramının devlet yargısına ‘alternatif’ olan her türlü yasal uyuşmazlık yöntemini kapsadığı, ancak zamanla kavramın anlam daralması yaşadığı ve tahkim ile mahkemelere alternatif tüm yöntemleri kapsadığı ifade edilmiştir²⁸². Bu nedenle “alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri” kavramının yerine “mahkeme dışı çözüm yöntemleri” kavramının daha isabetli olacağı ifade edilmiştir²⁸³. Yine doktrinde “alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri” yerine “dostane çözüm yöntemleri” kavramı da kullanılmaktadır²⁸⁴.

Tahkim, arabuluculuk ve müzakere uygulamada en çok kullanılan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleridir. Mini yargılama, tarafsız ön değerlendirme, kısa jüri yargılaması²⁸⁵, vakıaların tespiti, uzman tespiti²⁸⁶, hakem-bilirkişilik, sözleşmeye 3. Kişilerin müdahalesi ve ön hakemlik yöntemleri de diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri arasındadır²⁸⁷.

²⁷⁹ Konuralp, “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”, 129; Hatice Özdemir Kocasakal, *Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003), 204, dn.558; Mustafa Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2009), 144,145.

²⁸⁰ Ziya Akıncı, “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”, *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 18, sayı 4 (1996): 100, dn.30; Gülgün Ildır, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003), 27; Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1043.

²⁸¹ Süha Tanrıver, “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 64 (2006): 171; Dayınlarlı, *HUMK’da Düzenlenen İç Tahkim*, 3.

²⁸² Nuray Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2015), 2,3; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 185,186.

²⁸³ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 4.

²⁸⁴ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*.

²⁸⁵ Özbek, “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, 138 vd.

²⁸⁶ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 4.

²⁸⁷ Balcı, *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*, 23; Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 490.

Geçmişte alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden arabuluculuk ve uzlaştırma etkili olmayan, zaman ve kaynak israfına neden olan yöntemler olarak görünüyordu. Tarafların kendi aralarında anlaşarak çözemedikleri uyuşmazlıkların arabulucu veya uzlaştırmacı aracılığıyla çözümlenmesi taraflara inandırıcı gelmemekte ve bu nedenle tahkim yoluna başvurarak bağlayıcı karar elde etmeyi daha akılcı bir yöntem olarak görüyorlardı. Ancak zamanla bu düşüncenin değiştiği ifade edilmektedir²⁸⁸. Hatta uzun süren çekişmeli yargılama usulleri taraflar arasındaki gerginliği arttırmakta ve canlı tutmakta, bunun sonucu olarak ticari ilişkiler zedelendiği için dostane çözüm yöntemleri sempati ile karşılanmaktadır²⁸⁹.

Ticari ilişki içerisinde bulunan tarafların sözleşmelerden doğabilecek uyuşmazlıkların çözümünü amacıyla tahkim ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Uyuşmazlıkların çözümünü öngören anlaşmalar çeşitli şekillerde alınabilmektedir. Örneğin tarafların öncelikle arabulucuya başvuracağı, arabuluculuk aşamasının başarısız olması durumunda tarafların tahkime başvurabileceği şeklinde olabilmektedir²⁹⁰. Bir başka örnek olarak taraflar uyuşmazlığın tahkime götürülmesinden önce uyuşmazlığın müzakere veya başka bir dostane çözüm yoluyla çözümüne ilişkin görüşmeler yapacaklarını öngörülebilir. Sözleşmede uyuşmazlıkların çözüm yöntemlerine ilişkin hükümlerinin kaleme alınışından bu yöntemlerine tahkime başvurulmasından önce tüketilmesi zorunlu adımlar olarak öngörülmesi mümkün olabileceği gibi, bu yöntemlerin ihtiyari nitelikte olduğu kararlaştırılabilir. Özellikle uzun süreli ticari ilişkilerin devamında tarafların menfaatinin bulunduğu uluslararası ticari sözleşmelerde tahkim gibi çekişmeli uyuşmazlık çözüm yöntemleri yerine barışçıl çözüm yöntemlerine başvurulması ve bu hususun belirsizliği yol açmayacak şekilde sözleşmelere konulması yararlı olacaktır²⁹¹. Hatta taraflar, sözleşmede olası uyuşmazlığın çözümü için tahkim

²⁸⁸ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 7; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 187.

²⁸⁹ Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 491.

²⁹⁰ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 8,9.

²⁹¹ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 73,74.

yöntemini öngörmüş olsa bile, her halükârda uyuşmazlığın çözümünü diğer tarafla müzakere edebilir ve uyuşmazlığı bu yolla çözüme bağlayabilir²⁹². Zira pozitif hukuk kurallarında yer almasa bile müzakere yöntemi en yaygın kullanılan²⁹³ ve en ideal uyuşmazlık çözüm yöntemidir²⁹⁴.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri ile kararlaştırılan çözüm taraflar için mahkeme ve hakem kararları gibi bağlayıcı nitelikte değildir²⁹⁵. Bu çözüm taraflar için sözleşme hükmü niteliğinde olup, usuli bir nitelik taşımamaktadır. Sözleşmeler nasıl icra ediliyorsa alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri ile karara bağlanan çözüm de bu ekseninde icra edilebilecektir. Tarafların uyuşmazlığın çözümüne ilişkin anlaşmaya uymaması durumunda bu sözleşmenin ihlali sayılacak ve bu ekseninde sözleşmenin ihlaline ilişkin çözüm arayışları devreye girecektir. Yoksa bu şekildeki sulh anlaşmalarının tahkim ve yargı kararları gibi icrası söz konusu olmayacaktır²⁹⁶. Söz konusu anlaşmalar yargılama esnasında takdiri delil olarak değerlendirilecek ya da icra inkâr tazminatı talebine de imkân veren ilamsız icraya konu olabilecektir²⁹⁷.

Taraflar aralarındaki sözleşme ile uyuşmazlığın mahkemeler yerine tahkimde çözülmesini kararlaştırabilirler. Yine uyuşmazlığın tahkim veya mahkeme nezdinde çözülmesinden önce diğer alternatif uyuşmazlık yöntemlerine başvurulmasını aralarında kararlaştırabilirler²⁹⁸. Tahkim öncesinde diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurulmasının zorunlu tutulduğu kayıtlara ‘tahkim öncesi aşamalar’; mahkeme öncesinde diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurulmasının zorunlu tutulduğu kayıtlara ise ‘mahkeme öncesi aşamalar’ denmektedir. Tahkim veya

²⁹² Doğan, 1035.

²⁹³ Doğan, 1044,1045.

²⁹⁴ Uzlaştırmanın en ideal çözüm yöntemi olduğuna ilişkin görüş için bkz.: Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, 493.

²⁹⁵ Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 725.

²⁹⁶ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 10,11; Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 188.

²⁹⁷ Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 189.

²⁹⁸ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1105.

mahkeme öncesi aşamalarda belirtilen alternatif uyuşmazlık çözümü için başvuru yöntem bir veya birden fazla olabilir²⁹⁹.

Çok aşamalı uyuşmazlık çözüm yöntemleri art arda sıralanması ya da tahkim öncesi başvurulması gereken yöntemlerden sadece bir tanesinin belirlenmesi şeklinde olabilir. Taraflar ilk çözüm yöntemine başvurmadan bir diğerine geçemez ve genellikle ilk kararlaştırılan yöntem müzakere yöntemi olmaktadır. Bir sonraki aşama ise üçüncü kişi olan arabulucunun yardımıyla uyuşmazlığın çözülmesi şeklindedir. Buradaki çözüm yöntemleri yumuşak yöntemden sert yönteme doğru sıralanmaktadır. Yine çözüm yöntemlerinin sıralamasında tarafların süreç içindeki etkinliği azalmakta ve sonuncu yöntem olan tahkimde uyuşmazlık üçüncü kişi veya kişiler tarafından çözülmemektedir³⁰⁰.

Tahkim öncesi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri bekleme süreleri içererek taraflar arasındaki gerginliğin azalmasını sağlar ve tarafları yakınlaştırır. Yine bu yöntemler tarafların kendi iddia ve savunmalarının zayıf noktalarını görmelerine yardımcı olur. İnşaat ve yatırım sözleşmeleri gibi uzun soluklu ilişkilerde taraflar tahkime başvursalar bile sözleşme uygulanmaya devam etmektedir³⁰¹. Herhangi bir uyuşmazlık durumunda tarafların tahkim öncesi alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurusu tarafların ilişkilerinin sekteye uğramamasını, tarafların uyuşmazlığın çözümünde rol oynamasını, uyuşmazlığın tahkime nazaran daha az masraflı ve daha kısa sürede çözülmesini sağlar³⁰². Yoksa en ufak uyuşmazlıklarda dostane çözüm yöntemleri yerine çekişmeli uyuşmazlık çözüm

²⁹⁹ Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 15,16.

³⁰⁰ Ekşi, 18.

³⁰¹ Fatih Serbest, "Investment Treaty of the Organisation of the Islamic Conference as a Multilateral Investment Protection Agreement: A Little Known but Promising Instrument", içinde *Uluslararası Yatırım ve Ticaret Anlaşmaları: Güncel Gelişmeler ve Problemler (International Investment and Trade Agreements: Recent Developments and Problems)*, ed. Çiğdem Nas ve Mustafa Erkan (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), 57–80.

³⁰² Ekşi, *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*, 18,19.

yöntemlerine başvurması taraflar arasındaki uzun süreli ticari ilişkilere de zarar verecek, aynı zamanda tarafların zaman ve para kaybına neden olacaktır³⁰³.

Diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden olan arabuluculuk (veya uzlaştırma) kurumsal veya ad hoc nitelikte olabilir. Bir başka deyişle taraflar uyuşmazlığı çözümlmek için istedikleri kişiyi görevlendirebilecekleri gibi bu konuda hizmet veren kurumsal merkezlere de başvurabilir³⁰⁴. UNCITRAL Uzlaştırma Kuralları ad hoc nitelikteki arabuluculuk kurallarını düzenlemekte iken; ICSID, MTO, WIPO, Müşavir Mühendisler Uluslararası Federasyonu (FIDIC) kurumsal nitelikte arabuluculuk kurallarını düzenlemektedir³⁰⁵. Uygulamada en çok MTO Uzlaştırma Kuralları'na başvurulduğu ifade edilmektedir³⁰⁶. Tarafların bu yönteme başvurma sebeplerinden biri de uzlaştırmanın tahkime nazaran daha az masraflı olmasıdır³⁰⁷.

Tahkim çekişmeli uyuşmazlık çözüm yöntemi olup, tarafların iddialarının ispat edilmesi ile çözüme kavuşmaktadır. Bu nedenle taraflar iddialarını ispatlamaya yönelik bilirkişi, tanık ve ispata elverişli diğer delillere başvurmaktadır. Bu durumda taraflar, bilirkişilerin ücret ve masrafları, tanık masrafları ve diğer delillere ilişkin masrafları karşılamaktadır. Arabuluculuk gibi üçüncü kişilerin müdahil olduğu alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri hak temelli olmayıp, menfaat temellidir. Bundan dolayı tarafların iddialarını ispatlamaya çalışmasına ve buna yönelik masraf yapmasına gerek yoktur. Bu açıdan arabuluculuk gibi diğer alternatif uyuşmazlık çözümlerinde taraflar tahkime nazaran daha az harcama yapmaktadır. Ayrıca taraflar uyuşmazlıklarını üçüncü kişilerin müdahalesi olmaksızın, kendi aralarında müzakere ederek de çözüme kavuşturabilirler. Bu durumda ise tarafların hakem ve arabulucu gibi üçüncü kişilerin ücret ve masraflarını ödemesine gerek kalmayacaktır. Bu haliyle müzakere, tahkim ve arabuluculuk gibi diğer alternatif uyuşmazlık çözüm

³⁰³ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1038-39.

³⁰⁴ Serbest, "Investment Treaty of the Organisation of the Islamic Conference as a Multilateral Investment Protection Agreement: A Little Known but Promising Instrument", 62.

³⁰⁵ Ekşi, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 187; Elçin, *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*, 15,16.

³⁰⁶ Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 549.

³⁰⁷ Erdem, 550.

yöntemlerine nazaran daha ucuz bir yöntemdir. Ancak tarafların uyuşmazlığı müzakere yöntemi ile çözümlemeye çalışmasında hukuki yardıma ihtiyaç duyabileceklerdir. Bu nedenle müzakere yönteminde avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti gündeme gelebilir.

2.3. Tahkim Giderlerini Azaltıcı Bir Yöntem Olarak Dava Yönetim Teknikleri (Case Management Techniques)

Tahkimde yargılama giderlerini taraflar azaltmaya çalışabileceği gibi kurumsal tahkim merkezleri de yargılama giderlerini azaltmak için teknik ve kurallar geliştirmektedir. Yargılama giderlerini azaltmaya yönelik teknik ve kurallar geliştiren kurumsal tahkim merkezlerinden biri de MTO'dur. MTO gerek tahkim kurallarında gerekse rapor şeklinde yayınladığı tekniklerle yargılama giderlerini ve tahkim süresini azaltmak için taraflara ve hakemlere yardımcı olmaktadır. Yayımlanan bu teknikler tavsiye niteliği olup, hakem ve taraflar için yol gösterici mahiyettedir. Tahkimde yargılama giderlerini azaltmak amacıyla MTO tarafından yayımlanan dava yönetim tekniklerinin incelenmesi yararlı olacaktır.

Dava yönetim tekniklerinin bir kısmı MTO Tahkim Kuralları'nın IV. Ek'inde yer alırken³⁰⁸ diğer bir kısmı ve daha detaylısı rapor olarak yayınlanmıştır³⁰⁹. Bahse konu tekniklerin MTO tahkim yargılamalarında kullanılmaları zorunlu olmadığı gibi MTO dışı tahkim yargılamalarında da kullanılmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Taraflar tahkim yargılamalarında bu tekniklerin kullanılmasını tahkim sözleşmesinde veya yargılama esnasında kararlaştırabilir. Tarafların böyle bir anlaşma yapmaması durumunda usul kurallarını belirlemekle yükümlü olan hakem veya hakem heyeti bu teknikleri uyuşmazlığa uygun düştüğü ölçüde usul olarak benimseyebilir. Kurallar'ın

³⁰⁸ Tahkim Kuralları'nın IV. Ek'inde yer alan tekniklerin İngilizce hali için bkz. : <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#casemngtech> (12/10/2021).

³⁰⁹ "Tahkimde Süre ve Masrafların Kontrolü için Teknikler" konulu Komisyon Raporunun ilki 2007 yılının ağustos ayında yayınlanmıştır. Bu rapor 2012 MTO Tahkim Kuralları göz önünde bulundurularak 2018 mart ayında güncellenmiştir. Komisyon Raporunun İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/publication/icc-arbitration-commission-report-on-techniques-for-controlling-time-and-costs-in-arbitration/> (Erişim Tarihi 07/12/2021).

IV. Eki'nin ilk paragrafında süre ve masrafların uyuşmazlık konusu ile orantılı olmasının uyuşmazlık miktarı ve karmaşıklığı az olan yargılamalarda özellikle önemli olduğu ifade edilmiştir.

Kurallar'ın IV. Eki'nde sekiz adet teknikten bahsedilmiştir. Örnekleme şeklindeki tekniklerden ilki yargılamanın ikiye bölünmesi veya önemli konularda bir veya birden fazla kısmi karar verilmesidir (m.1-a). İkinci teknik ise tarafların kendi aralarında sulh ile çözümlenebilecek konuların belirlenmesidir. Teknik konularda sulh bilirkişilerin yardımı ile de sağlanabilir (m.1-b). Üçüncü teknik ise iddia ve delillerin duruşmada dile getirilmesi yerine yazılı olarak sunularak kararın dosya üzerinden karara bağlanabilecek konuların belirlenmesidir (m.1-c).

Dava yönetim tekniklerinden bir diğeri de yazılı delil sunumudur. Yazılı delil sunumunu birkaç başlık altında detaylandırabiliriz. Tarafların ispata konu belgelerini dilekçeleri ile birlikte sunmaları, belge ibrazı taleplerinden kaçınmaları, belge ibrazı taleplerinin gerekli olduğu yargılamalarda uyuşmazlık konusu ile ilgili, esasa ve sonuca etkili olan belgeler ile sınırlandırılması, belge ibrazı için makul sürelerin belirlenmesi ve belge ibrazı ile ilgili uygun bir tablonun hazırlanması örnekleme şeklindeki alt başlıklardır (m.1-d).

Tekrarın önlenmesi ve önemli konulara odaklanması amacıyla hakem heyeti dilekçeler ile tanık ve bilirkişilerin yazılı veya sözlü beyanlarının kapsamını ve uzunluğunu sınırlayabilir (m.1-e). Yine süre ve masrafların kontrolü amacıyla taraflar, hakem heyeti ve Sekreteryaya arasındaki bağlantı teknolojik cihazlar vasıtasıyla kurulabilir. Ancak bu iletişim bizzat katılımın önemli olmadığı duruşma ve diğer usuli işlemlerde kullanılmalıdır (m.1-f). Yine hakem heyeti duruşma ayarlamaları ve tarafların duruşmada odaklanması gereken konuları belirtmek amacıyla duruşma öncesi bir toplantı düzenleyebilir (m.1-g).

Uygulamada duruşma öncesi toplantının yeteri kadar zaman önce (genellikle bir ay öncesinde) yüz yüze veya tele-konferans yöntemi ile yapıldığı ifade edilmiştir³¹⁰. Bu

³¹⁰ Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 625.

toplantıda duruşma düzeni ile ilgili konular tartışılır ve karara bağlanır. Buna göre tarafların açılış ve kapanış konuşmaları için ayrılacak zaman, tanıkların ayrı ayrı veya toplamda kullanacakları süre, uzman kişi veya tanıkların hangi sıra ile dinleneceği, duruşmada kimlerin bulunacağı, uzman kişi ve tanıkların diğer tarafın uzman kişi ve tanıklarını dinleyip dinlemeyeceği, duruşma sırasında kullanılabilir görsel materyaller, duruşmada tercüman bulundurulup bulundurulmayacağı, duruşma zaptının anlık mı yoksa ses kaydına alınmak suretiyle sonradan mı hazırlanacağı gibi konular görüşülüp karara bağlanmaktadır. Yine taraflara veya tanıklara topluca zaman tanınması durumunda (örneğin davacı uzman ve tanıklarının dinlenmesi ve çapraz sorgusu için on altı saat, davalı uzman ve tanıklarının dinlenmesi ve çapraz sorgusu için on iki saat gibi) hakemlerden biri veya varsa hakem sekreteri süreleri kayıt altına alır ve bunları taraflara günlük olarak sunulduğu ifade edilmektedir³¹¹.

Hakem heyeti taraflar arasında kısmen veya tamamen sulh olması amacıyla tarafları müzakere ve arabuluculuk gibi diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvuru konusunda bilgilendirebilir ve destekleyebilir. Yine yargılama sonunda verilecek kararın tenfiz edilebilmesinde hukuki bir engel çıkmaması ve uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırmak amacıyla hakem heyeti her türlü çabayı gösterir (m.1- h).

MTO Tahkim Kuralları'nın IV. Ek'inde yer alan dava yönetim tekniklerinin daha fazlası ve detaylısı "Tahkimde Süre ve Masrafların Kontrolü için Teknikler" konulu Komisyon Raporunda yer almaktadır. Bu raporlarda taraflar ile hakem veya hakem heyetine tavsiye niteliğinde bazı ilave teknikler yer almaktadır. Böylece tahkim yargılamasının daha kısa sürede ve daha az masrafla sonuçlanması hedeflenmektedir. Tahkimde Zaman ve Masrafların Kontrolü Komisyon Raporunun ilki 2007 yılının Ağustos ayında yayınlanmıştır³¹². Bu rapor 2012 MTO Tahkim Kuralları göz önünde bulundurularak 2018 mart ayında güncellenmiştir. Rapor 5 bölüm ve 88 maddeden oluşmaktadır.

³¹¹ Erdem, 625.

³¹² Detaylı bilgi için bkz.: Turgut Kalpsüz ve Faik Çalışan, *Tahkimde Sürenin ve Masrafların Kontrolü İçin Teknikler* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2008).

2.3.1. Tahkim Sözleşmesi Hazırlama Aşaması

Raporun ilk bölümü tahkim sözleşmesinin hazırlanması aşamasında dikkat edilmesi gereken tavsiyelere ilişkindir. Raporun öncelikli tavsiyesi basit tahkim şartının sözleşmeye konmasıdır (m.1). Örnek olarak MTO örnek tahkim şartının sözleşmeye konulması tavsiye edilmiştir³¹³ (m.2). Standart tahkim şartlarının sözleşmeye konulması yeterli olup, sözleşmede hakem seçimi ve atamasının yapılmaması yerinde olacaktır (m.3). Zira uyuşmazlığın niteliği ve uyuşmazlık miktarına göre tek veya üç hakem atanmasının gerektiği belirlenebilir. Ayrıca raporda tahkim sözleşmesinde hızlandırılmış usullere yer verilmesine dikkat çekilmiştir. Hızlandırılmış usule örnek olarak sürelerin kısaltılması ifade edilmiştir (m.4). Ancak gerçekçi ve net olmayan nihai karar verme süresi tahkim yargılamasında ve kararın icrasında sorunlara yol açabilir (m.5). Tahkim sözleşmesinin detaylarının uyuşmazlık çıktıktan sonra uyuşmazlığın niteliğine göre düzenlenmesi süre ve masraf kontrolü ile daha uygun olacaktır (m.6).

2.3.2. Tahkim Yargılamasının Başlangıcı Aşaması

Raporun ikinci bölümü yargılamanın başlangıcında dikkat edilmesi gereken önerilerdir. Uyuşmazlık ortaya çıktıktan sonra tarafın ilk dikkat etmesi gereken zaman ve maliyet hassasiyeti olan, deneyimli ve yeteri kadar zamanı olan bir hukuk danışmanının seçilmesidir (m.7-8). Danışmanın seçiminden sonra dikkat edilmesi gereken husus hakemlerin seçilmesidir. Uyuşmazlık çıktıktan sonra eğer uyuşmazlığın niteliğine uygunsa üç hakem yerine tek hakemin seçilmesi yerinde olacaktır. Zira tek hakem üç hakem nazaran daha ucuzdur (m.9). Hakem sayısı ne olursa olsun taraflarca seçilen hakemlerin yeterli zamanının olup olmadığının araştırılması raporda tavsiye edilmiştir. Sürecin hızlı ilerletilmesine ihtiyaç duyulduğunda bu durum MTO'ya

³¹³ Farklı bir tahkim merkezine başvurulması veya başka merkezin kurallarının benimsenmesi durumunda ilgili tahkim merkezinin internet sitesinde veya tahkim kurallarında örnek tahkim şartından faydalanılması ve sözleşmeye konulabilmesi mümkündür.

açıkça bildirilmelidir (m.10). Hakem seçimini hızlandıracak bir usul ise hakem heyetinin (tek veya üç hakem) MTO tarafından belirlenmesidir. Böyle bir durumda hakemlerin uzman ve yetenekli kişilerden seçilmesi sağlanarak risk azaltılacaktır (m.11). Hakem seçilirken itiraz gelebilecek kişilerin seçiminden uzak durulmalıdır (m.12). Ayrıca hakem seçiminde dava yönetiminde yetenekli kişilerin seçilmesine özen gösterilmelidir (m.13).

Davacı tahkim talebinde bulunurken tahkim talebi dilekçesinin MTO Tahkim Kuralları m.4'e uygunluğunu teyit etmelidir. Aksi takdirde eksikliğin giderilmesi için harcanan zaman tahkim süresini olumsuz etkileyecektir. Aynı şekilde davalının da tahkim talebine cevap dilekçesinde de MTO Tahkim Kuralları m.5'e uygun cevap vermesi gerekir (m.14). Kurallar uyarınca tahkim talebi ile dava dilekçesinin verilmesi veya tahkim talebine cevap dilekçesi ile davaya cevap dilekçesinin beraber verilmesi gerekli değildir. Ancak taraflar tahkim talebinde iddianın ayrıntılı olarak anlatıldığı, aynı şekilde tahkim talebine cevap dilekçesinde cevabın ayrıntılarıyla anlatıldığı durumlarda usuli önlemler ve dava yönetim teknikleri ile ilgili bilinçli kararlar alınabilecektir. Bu sayede dava yönetim toplantısı daha verimli olacaktır (m.15). Uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayacak bilgi ve belgeler tahkim talebi veya tahkim talebine cevap ile birlikte verilebilir. Zira Kurallar buna izin vermektedir (m.16)³¹⁴.

Tarafların tahkimin dili konusunda anlaşmamış olmamaları durumunda hakem veya hakem heyeti tahkim dilini belirleyecektir (m.17). Birden fazla tahkim dilinin belirlenmesi tahkimde zamanı ve masrafları arttıracaktır. Ancak tahkim dilinin tek belirlenmesine rağmen tahkimde zaman ve masrafları azaltacak durumlarda (örneğin bazı belge ve tanık ifadelerinin tahkim diline çevrilmesine gerek olmaması gibi) ek dilin kullanılması düşünülebilir (m.18). Tahkim dili olarak tarafların ve hakemlerin ortak dilinin belirlenmesi tercüman ihtiyacını ortadan kaldıracak ya da azaltacaktır. Böylece süreden ve tercüman giderlerinden tasarruf elde edilmiş olacaktır.

³¹⁴ MTO Tahkim Kuralları m.4/3,5/1.

2.3.3. Tahkim Yargılamasının Çerçevesinin Oluşturulması

Raporun üçüncü bölümü ise tahkim yargılamasının çerçevesinin hazırlanmasına ilişkin tavsiyeleri içermektedir. Tahkim yargılamasının çerçevesinin oluşturulması üç adımda gerçekleştirilebilecektir. Bu adımlar görev belgesinin hazırlanması, dava yönetim toplantısının yapılması ve usuli zaman çizelgesinin hazırlanmasıdır. Raporda bu üç adıma ilişkin açıklamalar zaman ve masrafi verimli kullanmaya yönelik olarak yapılmıştır³¹⁵.

Görev belgesinde (term of reference)³¹⁶ iddia ve taleplerin özetlerine yer verilmelidir. Hakem heyeti iddia ve taleplerin özetinin belirli sayıda sayfa ile sınırlandırılmasını kararlaştırabilir (m.19). Üç hakemin yer aldığı tahkim yargılamalarında usuli konularda karar verebilmesi için başkana yetki verilmesi ve bunun görev belgesinde yer alması düşünülmelidir (m.20). Taraflar hakem sekreteri atamanın zaman ve maliyetleri düşüreceği kanaatine varırlarsa hakem sekreteri atayabilir. Hakem sekreteri atamaya karar verilmesi durumunda MTO Tahkim Kuralları Uyarınca Yürütülen Tahkimlerde Taraflara ve Hakem Heyetine Not³¹⁷ isimli tavsiye niteliğindeki notlara tarafların ve hakemlerin bakılması yerinde olacaktır (m.21). Görev belgesi hazırlanırken toplantıya fiziken katılımın zaman ve maliyet yönüyle gerekli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Toplantıya tele-konferans veya video-konferans yöntemi ile katılımın gerekli ve yeterli olup olmadığı değerlendirilmelidir (m.22). Görev belgesinin hazırlanmasında fiziksel bir araya gelinmeyecekse görev belgesinin suretlerinin imzalanması düşünülebilir (m.23). Taraflardan birinin görev belgesine

³¹⁵ “Tahkimde Süre ve Masrafların Kontrolü için Teknikler” konulu Komisyon Raporu s.9.

³¹⁶ Tahkim yargılamasında hakemlerin görev ve yetkilerinin kapsam ve sınırlarının belirlendiği, taraflar ile hakemlerin imzaladığı bir belgedir. Detaylı bilgi için bkz.: Ekin Ömeroğlu, “Millîetlerarası Tahkim Hukukunda Görev Belgesi”, *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi* 16, sayı Özel Sayı 2014 (2015): 1885–1912.

³¹⁷ 01 Ocak 2021 tarihinde yayınlanan MTO Tahkim Kuralları Uyarınca Yürütülen Tahkimlerde Taraflara ve Hakem Heyetine Not başlıklı çalışmanın İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/publication/note-parties-arbitral-tribunals-conduct-arbitration/> (Erişim Tarihi 10/12/2021).

hazırlık toplantısına katılmayı veya görev belgesini imzalamayı reddetmemesi durumunda görev belgesi onay için MTO Divanına sunulur³¹⁸ (m.24).

Tahkim yargılamasının çerçevesinin oluşturulmasında ikinci adım dava yönetim toplantısıdır³¹⁹. Raporun bu kısmında dava yönetim toplantısı için tavsiye edilen hususlar yer almaktadır. Dava yönetim toplantısında dikkat edilmesi gereken ilk husus zamanlamaya ilişkindir. Hakem veya hakem heyeti, MTO Tahkim Kuralları m.24/1 uyarınca yapması gereken dava yönetim toplantısını görev belgesi hazırlanırken veya sonrasında en kısa zamanda gerçekleştirmelidir (m.25). Etkili bir dava yönetim toplantısının gerçekleştirilebilmesi için hakem heyeti taraflardan toplantı öncesi önerilerini sunmasını istemelidir. Toplantıda tarafların ve hakem heyetinin önerileri tartışılmalı ve tarafların anlaşmasına aykırı olmayacak usuli tedbirler alınmalıdır (m.26). Raporda ve Kurallarda³²⁰ geçen teknikler örnek alınarak yargılamaya en uygun teknikler dava yönetim toplantısında kararlaştırılmalıdır (m.27). Hakem heyeti dava yönetimi toplantısı öncesi uyuşmazlık konusu hakkında ne kadar çok bilgi sahibi olursa uyuşmazlığın çözümüne ilişkin usuli tedbirler o kadar iyi olacaktır (m.28). Dava yönetim toplantısındaki usuli tedbirler tüm tahkim sürecini kapsayacak şekilde planlanmalıdır. Ancak bunun yeterli olmayacağı ve/veya karmaşık uyuşmazlıklarda ikinci dava yönetim toplantısı yapılmalıdır (m.29).

Hakem heyeti tarafların veya temsilcilerinin dava yönetim toplantısına katılmasına izin vermelidir. Böylece alınacak usuli kararlar aktif rol oynayabilir ve maliyet analizinde bulunabilirler (m.30). Görev belgesinin hazırlanmasında olduğu gibi dava yönetim toplantısında da toplantıya fiziksel katılıma ihtiyaç olup olmadığı değerlendirilmelidir. Görev belgesinin hazırlanması ile dava yönetim toplantısının aynı toplantıda gerçekleştirilmesi durumunda da toplantının telefon, video-konferans veya diğer iletişim araçlarıyla yapılmasının mümkün olup olmadığını

³¹⁸ Bu hüküm MTO Tahkim Kuralları m.23/3'te de yer almaktadır.

³¹⁹ Uyuşmazlığın nasıl çözümleneceği ve izlenecek usulün belirlendiği toplantıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Mahmut Sait Arslan, "Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Mahkemesi Uygulamasında 'Görev Belgesi'" (Galatasaray Üniversitesi, 2019), 68–73.

³²⁰ MTO Tahkim Kuralları EK IV Dava Yönetim Teknikleri

değerlendirilmelidir (m.31). Hakem heyeti tahkim giderleriyle ilgili kararını verirken tahkimin hızlı ve uygun maliyetli yürütülmesine katkısı da dahil tüm hususları göz önünde bulundurarak kararını vermelidir. Hakem heyeti tahkim giderlerinden sorumluluğu belirlerken tarafların yargılama boyunca kararlaştırılan usullere uymama veya makul olmayan davranışları da göz önünde bulunduracağını dava yönetim toplantısında taraflara bildirmelidir (m.32). Özellikle önemli aşamalardan önce birden fazla dava yönetim toplantısının yapılması düşünülmelidir. Bu dava yönetim toplantıları kısa aralıklarla (mesela ayda bir kez) tele-konferans görüşmesi şeklinde yapılabilir (m.33).

Tahkim yargılamasının çerçevesinin oluşturulmasının üçüncü adımı usuli zaman çizelgesinin³²¹ oluşturulmasıdır. Usuli zaman çizelgesi hazırlandıktan sonra taraflar ve hakem heyeti zaman çizelgesine uymaya azami gayret göstermelidir. Böylece tahkimin hızlı ve uygun maliyetli olarak gerçekleştirilmeli mümkün olmalıdır. Usuli zaman çizelgesindeki değişiklikler sadece haklı gerekçelerle olmalıdır. Böyle bir değişiklik olduğu takdirde bu durum MTO Tahkim Kuralları m.24/2'ye uygun olarak taraflara ve Divan'a bildirilmelidir (m.34). Hakem heyeti yargılamada duruşmaya ihtiyaç olup olmadığı değerlendirmelidir. Uyuşmazlığın dosya üzerinden karara bağlanabilmesinin mümkün olması süreyi ve maliyetleri azaltacaktır (m.35). Duruşma yapılmasının gerekli görüldüğü durumlarda usuli zaman çizelgesinde duruşma tarihi belirlenmelidir. Duruşma gününün dava yönetim toplantısında belirlenmesi daha idealdir. Duruşma gününün belirlenmesi usuli işlemlerin zamanının da belirlenmesine katkı sağlar (m.36). Duruşma yapılmasına karar verilmesi durumunda duruşma düzeni ile alakalı duruşma öncesi tele-konferans yöntemi ile toplantı yapılması yerinde olacaktır. Böylece taraflara ve tanıklara ayrılacak zaman, transkripsiyon, tercüme konuları ve duruşma düzeni ile ilgili konular tartışılıp karara bağlanacaktır (m.37).

³²¹ Tahkim yargılamasında yapılacak işlemlerin zamanının ve süresinin belirlendiği takvimdir. Detaylı bilgi için bkz.: Arslan, "Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Mahkemesi Uygulamasında 'Görev Belgesi'", 73-76.

Duruşma uzunluğu ve duruşmaya göre ayarlanan usuli işlemlerin gerçekleşmesi için gereken zamanlar kısa ve gerçekçi belirlenmelidir. Gerçekçi olmayan süreler işlemlerin yeniden planlanması ve uzamasına neden olacaktır (m.38). Hakem heyeti yargılamayı ikiye ayırmalı ve kısmi kararlar vermelidir. Böylece uyuşmazlığın verimli şekilde çözümlenmesi beklenir (m.39). Usuli zaman çizelgesi hazırlandıktan sonra davaya dahil tüm katılımcılar (taraf, vekilleri, tanıklar, bilirkişiler vs.) usuli zaman çizelgesi hakkında bilgilendirilmelidir. Böylece katılımcıların çizelgedeki zamanlara uyması kolaylaşır (m.40).

Görev belgesinin düzenlenmesi, dava yönetim toplantısının yapılması ve usuli zaman çizelgesinin hazırlanması işlemlerinin olabildiğince tek toplantıda ve teknolojik cihazlar yardımıyla yapılması zaman ve maliyet tasarrufuna yardımcı olacaktır. Toplantıların yüz yüze yapılması tarafların ve hakemlerin seyahat, konaklama ve diğer masraflarına yol açacaktır. İşlemlerin farklı toplantılarda yapılması ise tek toplantı için harcanan masrafların katlanmasına neden olacaktır.

Hakem heyeti taraflara tahkim yargılaması sürecinde müzakere, arabuluculuk ve diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile uzlaşabilecekleri konusunda bilgilendirme yapabilir (m.41)³²². Taraflar arabuluculuk müzakereleri sırasında tahkim sürecinin belirli bir süre askıya alınmasını isteyebilirler. Ayrıca taraflar hakem heyetinin tarafları uzlaştırmak amacıyla başka adımlar atabileceğini kararlaştırabilirler. Ancak hakem heyetinin bu adımları kararın hukuken icra edilebilirliğine engel olmayacak şekilde olmalıdır. Zira Kurallar'da açıkça düzenlenmemiş her hususta, Divan ve hakem kurulu Kurallar'ın ruhuna göre hareket etmeli ve kararın hukuken icra edilebilmesini temin için her türlü gayreti sarf etmelidir (m.42).

³²² Örneğin MTO Arabuluculuk Kuralları uyarınca arabuluculuk sürecini yürütebilecekleri konusunda bilgilendirme yapabilir. 01 Ocak 2014 tarihinden itibaren yürürlükte olan MTO Arabuluculuk Kurallarının İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf>

2.3.4. Tahkim Yargılamasının Devamı Aşaması

Raporun dördüncü bölümü tahkim yargılamasının devamına ilişkin tavsiyeleri içermektedir. Aşağıda bahsedilecek konular taraflar ve hakem heyetinin dava yönetim toplantısında tartışacağı konulara rehberlik edecektir. Bahsedilecek konuların amacı yargılama giderlerini ve süresini azaltmaya yönelik önerilerde bulunmaktır. Bu bölümdeki ilk öneri yazılı işlemler hakkındadır.

Dilekçeler farklı şekil ve adlar altında olabilir. Tahkim talebi ve cevabı, dava ve savunma dilekçesi, bildiri ve diğer yazılı iddialar bu kavrama dahildir. Bu tavsiyeler dilekçelerin genelinde uygulanabilir. Dilekçelere ilişkin ilk tavsiye yargılamanın başlarında davanın tamamen sunulmasıdır. Böylece uyuşmazlığı ilişkin kilit konular önceden anlaşılır ve dava yönetim toplantısını verimli şekilde geçirilebilir. Böylece ilgisiz konulara zaman ve para harcanmamış olur (m.43). Bir diğer tavsiye ise gereksiz beyanların tekrardan kaçınılmasıdır. Taraf iddialarını tam olarak belirttikten sonra ileriki aşamalarda tekrardan kaçınılmalıdır. Hakem heyeti taraflar bu yönde talimat verebilir (m.44). Hakem heyeti dilekçelerin aynı zamanda mı yoksa sırası ile mi sunulacağına karar vermelidir. Dilekçelerin aynı anda sunulması yargılamaya hız kazandırabilir (m.45). Dilekçelerin şekil ve içeriği belirlenmelidir. İlk dilekçelerde tanık beyanları ve/veya bilirkişi raporlarının olup olmayacağı değerlendirilmelidir (m.46). Hakem heyeti dilekçelerin uzunluğunu sınırlandırmayı değerlendirmelidir. Böylece tarafların önemli konulara odaklanması sağlanabilir. Bu da zaman ve maliyet tasarrufunu sağlar (m.47). Hakem heyeti dilekçelerin uzunluğunun yanı sıra dilekçe sayısını da sınırlandırmayı değerlendirmelidir. Böylece önemli konuların ilk dilekçede yer almaları sağlanmış olur (m.48).

Rapordaki bir diğer tavsiye ise yazılı delillere (belgelere) ilişkindir. Taraflar belgelerini sunarken sistemli ve düzenli bir şekilde sunmalıdır. Bu sistem tahkim talebi ve tahkim talebine cevap dilekçesinden itibaren başlamalıdır. Hakem heyeti dava yönetim toplantısı ile tarafların belge teslimi için belirli bir sistem öngörebilir (m.49). Taraflar normalde delil olarak dayandıkları belgeleri kendileri ibraz etmelidir. Geçerli bir sebep olmadıkça taraflar delil olarak dayandıkları belgenin karşı taraftan ibrazını

istemekten kaçınılmalıdır (m.50). Taraflar veya hakem heyeti tarafından belge ibrazı talep edilecek ise bunun için verimli ve açık bir usul düşünülmelidir. Taraflar böyle bir usul için yerleşik kurallara atıf yapabilir. Örneğin, belgelerin ibrazı ile ilgili olarak Milletlerarası Tahkimde Delillerin Toplanması İlişkin Uluslararası Barolar Birliği (IBA) Kuralları'nın³²³ (IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration) üçüncü maddesine³²⁴ atıf yapabilirler. Ayrıca taraflar ve hakem kurulu belge ibrazı için uygun bir zaman belirlemelidir. Çoğu durumda bu uygun zaman iddiaların tam olarak sunulmasından sonraki ilk zaman olabilir. Elektronik belgelerin sunumu ile ilgili sorun yaşanabilecek ise Elektronik Belge İbrazi Yönetimine İlişkin MTO Komisyon Raporu³²⁵ (ICC Commission Report Managing E-Document Production) tavsiyeleri uygulanabilir. Bu raporda elektronik belgelerin verimli ve uygun maliyetli şekilde sunumuna ilişkin tavsiyeler yer almaktadır (m.51).

Zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak için etkin bir belge ibraz yönetimi sağlanabilir. Örneğin, talep sayısının sınırlandırılması, dava ile ilgili ve sonuca etkili belge (ister elektronik olsun ister basılı belge) ibrazı taleplerinin sınırlandırılması, belge ibrazlarının makul bir süre ile sınırlandırılması gibi teknikler zaman ve maliyet tasarrufu sağlayabilir. Ayrıca Alan Redfern tarafından dört sütun olarak tasarlanmış olan Belge İbrazi Tablosu³²⁶ kullanılabilir. Belge İbrazi Tablosunun ilk sütunu istenen belge ve sınıflarının tanımlanması, ikinci sütunu istenen belgelerin sebeplerinin kısaca açıklanması, üçüncü sütun istenen belgeye karşı tarafın itirazlarının özeti ve dördüncü sütunu ise hakemin bu konudaki kararı için bırakılan boşluk oluşturmaktadır (m.52).

Tarafların dilekçe ve yazılı beyanlarına ek yaptıkları belgelerin kopyalarının sunulması yaygındır. Bu kopyaların çoğaltılmasından kaçınmak maliyetleri

³²³ Milletlerarası Tahkimde Delillerin Toplanması İlişkin IBA Kuralları'nın İngilizce metni için bkz.: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b> (Erişim Tarihi 14/12/2021).

³²⁴ İçerisinde 14 fıkra bulunan madde "Belgeler" başlığını taşımaktadır.

³²⁵ Elektronik Belge İbrazi Yönetimine İlişkin MTO Komisyon Raporun İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/publication/icc-arbitration-commission-report-on-managing-e-document-production/> (Erişim Tarihi 16/12/2021).

³²⁶ Uygulamada Redfern Tablosu (Redfern Schedule) olarak bilinmektedir. Örnek Redfern Tablosu için bkz.: <https://pcacases.com/web/sendAttach/12168> (Erişim Tarihi 09/06/2022).

düşürecektir (m.53). Davayı ilgilendirmeyen bilgi ve belgelerin ayrıştırılarak hakem heyetine sunulmaması zaman ve maliyet tasarrufu sağlayacaktır. Tüm belgelerin sunulması maliyeti arttırmakla birlikte hakem heyetinin verimli çalışmasını da zorlaştıracaktır (m.54). Maliyetleri azaltmak için yazılı çıktıları mümkün olduğunca azaltılması yerinde olacaktır. Bununla ilgili Elektronik Belge İbrazı Yönetimine İlişkin MTO Komisyon Raporuna ve Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Teknoloji Kullanımı³²⁷ konulu çalışmadan yararlanılabilir (m.55). Çevirilerin onaylı haline olan ihtiyacın azalması maliyetleri de azaltacaktır. Çevirilerin onaylı haline sadece resmi olmayan çevirilerdeki çelişkiler nedeniyle başvurulması yerinde olacaktır (m.56). Karşı tarafça itiraz edilmedikçe veya itiraz edilene kadar taraflarca sunulan belgelerin geçerli olduğu kabul edilmelidir (m.57).

Taraflar avukatı ile olan yazışmalarını yargılamaya sunmaktan kaçınmalıdır. Hatta hakem heyeti taraflara böyle bir davranışın makul olmadığını ve aksi takdirde yargılama giderlerini takdir ederken bu davranışın da göz önünde bulundurulabileceğini bildirmelidir³²⁸ (m.58). Hakem heyetine sunulan bu tarz yazışmaların da MTO Tahkim Kuralları m.3/1 uyarınca Sekretarya'ya da gönderilmesi zorunludur (m.59).

Her tanık giderleri etkileyecektir. Bu nedenle tanık delilini önemli konularla sınırlandırmak giderleri azaltacaktır. Ayrıca hakemlerin bu konulara odaklanması da sağlanmış olacaktır. Taraflar tanık deliline ihtiyaç olmayan ve ihtilafsız konular üzerinde anlaşabilirlerse süreç daha da kolaylaşacaktır (m.60). Yargılamada tanık beyanlarına yer alacak ise tanık beyanlarının değişim sayısını en aza indirmek için zamanlamanın iyi yönetilmesi gerekir. Örneğin tarafların dayandıkları tüm belgeler sunulduktan sonra tanık beyanlarının değişimi düşünülebilir. Böylece tanıkların beyanı tek sayıya indirilmiş olur (m.61). Hakem heyetini kilit konularda aydınlatmak

³²⁷ 2004 tarihli MTO Komisyon Bülteni ekinde yayınlanan kitapçık için bkz.: https://library.iccwbo.org/content/dr/SUPPLEMENTS/Supp_0013_fwd.htm?l1=Supplements&l2=Using+Technology+to+Resolve+Business+Disputes&AGENT=ICC_CHE&l1=Supplements&l2=Using+Technology+to+Resolve+Business+Disputes&AGENT=ICC_CHE (Erişim Tarihi 16/12/2021).

³²⁸ Benzer tavsiye Komisyon Raporu m.82'de de yer almaktadır.

haricinde bilirkişi deliline başvurulmamalıdır (m.62). Taraflar veya hakem heyeti bilirkişi atanmasına gerekli görürse Tarafsız ve Bağımsız Bilirkişilerin Önerilmesine ilişkin MTO Bilirkişi Kuralları (The ICC Rules 103ort he Proposal of Experts and Neutrals³²⁹) veya Tarafsız ve Bağımsız Bilirkişilerin Atanmasına ilişkin MTO Bilirkişi Kuralları (The ICC Rules 103ort he Appointment of Experts and Neutrals³³⁰) uyarınca MTO Milletlerarası Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Merkezine (ICC International Centre for Alternative Dispute Resolution – ADR) başvurulabilir. Bilirkişi önerisi için Merkezden yardım istenildiği takdirde bu yardım herhangi bir ücrete tabi değildir (m.63). Bilirkişi raporlarının konu ve kapsamının netleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu konudaki netlik olabildiğince erken sağlanmalı hatta tahkim anlaşması sırasında sağlanmalıdır. Raporların konu ve kapsamının netleştirilmesi taraflarca atanacak bilirkişilerin aynı uzmanlığa sahip olmasını ve benzer sorunları ele almasına yardımcı olacaktır (m.64).

İstisnai durumlar dışında belirli bir alanda taraflardan biri birden fazla uzman görüşüne başvurmamalıdır (m.65). Bilirkişi raporları sayısının üst sınırı konusunda tarafların anlaşması sağlanmalıdır. Ayrıca raporların ardışık olarak mı yoksa eş zamanlı mı olarak sunulacağı konusunda karar verilmelidir (m.66). Uzmanlar raporlarını sunacakları duruşmadan önce konuların görüşüp tartışılabileceği bir toplantının düzenlenmesi yerinde olacaktır. Uzmanlar hemfikir oldukları ve fikir ayrılığına düştüğü konuların listesini hazırlamaları zaman ve maliyet tasarrufu sağlayacaktır (m.67). Hakem heyeti veya taraflarca ortaklaşa atanan bir bilirkişinin verimli olup olmayacağı değerlendirilmelidir. Hakem heyetince veya taraflarca atanan bilirkişiye uyuşmazlığın bir özeti verilmeli ve usuli zaman çizelgesine uygun bir tarihe göre raporun teslim edilmesi istenmelidir (m.68).

³²⁹ 01 Şubat 2015'ten itibaren yürürlüğe giren Kurallar'ın İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/experts/proposal-experts-neutrals/rules-for-the-proposal-of-experts-and-neutrals/> (Erişim Tarihi 18/12/2021).

³³⁰ 01 Şubat 2015'ten itibaren yürürlüğe giren Kurallar'ın İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/experts/icc-rules-appointment-experts-neutrals/rules-for-the-appointment-of-experts-and-neutrals/> (Erişim Tarihi 18/12/2021).

Raporun dördüncü bölümündeki tavsiyelerin bir kısmı duruşmalara ilişkindir. Duruşmalar masraflı ve zaman alıcıdır. Bundan dolayı duruşmaların sayısı ve uzunluğu en aza indirilmelidir. Fiziki katılımın olacağı duruşmaların uzunluğunun ve sayısının azaltılması maliyetleri de o oranda azaltacaktır (m.69). Duruşmaların tahkim yerinde icra edilme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle duruşmaların uygun yerlerde icra edilmesi sağlanmalıdır³³¹. Örneğin tanıkların çoğunluğunun bulunduğu yerlerde duruşmaların icra edilmesi maliyetleri azaltacaktır (m.70). Duruşmaların özellikle usule ilişkin duruşmaların tele-konferans veya video-konferans yöntemi ile icra edilip edilemeyeceği değerlendirilmelidir. Yine tanıkların dinleneceği duruşmalarda tanıkların video-konferans yöntemi ile dinlenip dinlenmeyeceği değerlendirilmelidir (m.71).

Hakem heyeti tarafından gerekli bilgi ve belgelerin sunumlarının zamanında sunulması sağlanmalıdır. Böylece hakemlerin duruşmalara tam ve eksiksiz hazırlanabilmesi mümkün olabilecektir (m.72). Delillerin sunulabileceği son tarih belirlenmelidir. Zorunlu nedenler haricinde bu tarihten sonra sunulan delillerin kabul edilmeyeceği taraflara bildirilmelidir (m.73). Taraflar hakem heyetine duruşmaya hazırlık için öncesinde incelenmesi gereken belgelerin listesini hazırlayıp vermelidir. Uygun olduğunda listedeki bu belgeler hakem heyetine sunulmalıdır (m.74). Adilane bir şekilde duruşmalar için gündem ve program için anlaşma sağlanmalıdır. Hatta zamanın eşit bir şekilde kullanımı için satranç saati kullanılabilir (m.75). Duruşmada yazılı beyanların tekrarından kaçınılmalıdır. Bu tekrarlar yazılı beyanların hakemlerce okunmadığı veya anlaşılmadığı endişesi nedeniyle olabilir. Belgeler duruşma öncesinde hazırlanıp hakem heyetine ibraz edilmişse böyle bir tekrara gerek kalmayacaktır (m.76).

Duruşma öncesinde tüm tanıkların dinlenip dinlenmeyeceği değerlendirilmelidir. Hangi tanıkların dinlenip dinlenmeyeceği konusunda taraflar görüşüp anlaşabilir (m.77). Tanıkların hakem heyetince sorgulanması yerine yazılı beyanlarının delil

³³¹ Bu hüküm MTO Tahkim Kuralları m.18/2’de de yer almaktadır.

olarak kullanılması değerlendirilmelidir. Böylece zaman ve maliyetten tasarruf sağlanmış olur (m.78). Taraflarca sunulan bir veya birden fazla tanık veya uzmanın birlikte hakem heyeti ve taraf vekillerince belirli konularda birlikte sorgulanmasının³³² uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gerekir (m.79). Tanıkların taraflarca çapraz sorgulaması yapılacak ise her bir taraf için çapraz sorgu süresi sınırlandırılabilir (m.80). Hakem heyeti duruşma sonrasında beyanların sunulup sunulmayacağına karar vermelidir. Gerekğinde duruşma sonrası beyanların sözlü veya yazılı sunulmasına karar verilebilir. Ancak her iki şekilde beyanların verilmesi zaman ve maliyet kaybına neden olabilir. Beyanların yazılı olarak sunulması durumunda beyanların sunulması için makul bir süre verilmelidir (m.81).

Raporun dördüncü bölümünün son kısımlarından biri giderler hakkındadır. Hakem heyetinin tahkim giderlerinin paylaşılmasındaki takdir yetkisi tahkimin verimli şekilde yürütülebilmesi için etkin bir araçtır. Bu takdir yetkisi usul ekonomisine uygun davranışları desteklemeye ve yargılamayı uzatmaya yönelik davranışları engellemeye yönelik faydalı olacaktır. Aşırı belge talepleri, hukuki iddiaların aşırılığı, abartılı iddialar, usuli zaman çizelgesine uymama, hakem heyetinin verdiği talimatları yerine getirmeme, aşırı çapraz sorgu, haksız ihtiyati tedbir talepleri gibi yargılamayı uzatmaya yönelik taktikler³³³ tahkim yargılamasında makul olmayan nitelikte davranışlardır. Hakem heyeti, Kurallar uyarınca tahkim giderlerinin paylaşılmasında tarafların yargılamanın hızlı ve uygun maliyetli olarak yürütülmesi için gösterdikleri gayreti de dikkate alır³³⁴. Hakem heyeti tahkim yargılamasının başlarında tarafları bu konuda bilgilendirmelidir (m.82).

Hakem heyeti yargılamayı sonlandırmadan önce müzakereler için yeteri kadar zaman ayırdığına emin olmalıdır. Ayrıca hakem heyeti, MTO Tahkim Kuralları m.27 uyarınca karar taslağını MTO Tahkim Divanı'na göndereceği tahmini tarihi Sekreteryaya'ya ve taraflara bildirmelidir (m.83). Hakem heyeti karar taslağını en kısa

³³² Teknik anlamda tanık/uzman yüzleştirilmesi (witness conferencing/confrontation) olarak ifade edilmektedir.

³³³ Gerilla taktikleri olarak da ifade edilmektedir.

³³⁴ Bu hüküm MTO Tahkim Kuralları m.38/5'te de yer almaktadır.

sürede hazırlamalıdır. Hakemler dosya kendilerine tevdi edildikten sonra karar taslağı hazırlamak için tüm hakemlere gönderilen MTO Karar Kontrol Listesi'ndeki³³⁵ hususlara dikkat etmelidir. Hakemler için 2005 yılında MTO Milletlerarası Tahkim Bülteni'nde yayınlanan "MTO Tahkimlerinde Karar Taslağı"³³⁶ makalesi faydalı olacaktır (m.84).

2.3.5. Tahkim Yargılamasında Özel Durumlar

MTO Tahkim Kuralları'nın 7. Maddesi belirli şartlarda tahkim yargılamasına taraf eklemeye izin vermektedir. Kuralların 8. Maddesi birden fazla tarafın olduğu yargılamalara ilişkin şartları barındırmaktadır. Kuralların 9. Maddesi ise birden çok sözleşmeden doğan veya birden çok sözleşme ile bağlantılı uyuşmazlıkların karara bağlandığı tahkim yargılamalarına ilişkin kuralı barındırır. MTO Tahkim Kuralları m.7-9'da yer alan şartlar yerine getirilmeden bu hükümlerin uygulanmasının talep edilmesi zaman ve maliyet kaybına neden olacaktır. Örneğin Kuralların 7. Maddesi uyarınca tahkime dahil edilecek tarafın yargılamaya esas teşkil eden tahkim sözleşmesi ile bağlı olması gerekmektedir. Ayrıca tüm taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, hakem atanmasından sonra davaya dahil edilme mümkün değildir. Yine Kuralların 9. Maddesi uyarınca birden fazla sözleşmeden kaynaklı uyuşmazlıkların tek bir tahkim yargılamasında çözümlenebilmesi için farklı tahkim sözleşmelerinin birbirleriyle bağlantılı olması gerekir. İlgili maddelerdeki şartlar gerçekleşmeksizin veya tahkim yargılamasının dışındaki taleplerin ileri sürülmesi zaman ve maliyet kaybına neden olacaktır (m.85).

Bir veya daha fazla tarafın yargılamaya dahil edilmesi, tarafların birden fazla talebinin bulunması veya uyuşmazlık konusu birden fazla sözleşmenin olması yargılamayı

³³⁵ 1998, 2012 ve 2017 tarihli MTO Tahkim Kuralları uyarınca verilecek kararlarda kontrol edilmesi gereken MTO Karar Kontrol Listesi'nin İngilizce metni için bkz.: <https://iccwbo.org/publication/icc-award-checklist-1998-2012-icc-arbitration-rules/> (22/12/2021).

³³⁶ Humphrey Llyod vd., "Drafting Awards in ICC Arbitrations", *ICC International Court of Arbitration Bulletin* 16, sayı 2 (2005): 19-40. Makalenin metni için bkz.: https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/01_Doutrina_ScolarsTexts/awards/Awards_ICC_Arb.pdf (Erişim Tarihi 22/12/2021).

zorlaştıracaktır. Bundan dolayı bu gibi durumlarda yargılamayı kolaylaştıracak özel usullerin dava yönetim toplantısında kararlaştırılmasına özen gösterilmelidir (m.86). Ayrıca MTO Tahkim Kuralları m.10 belli şartlarda tahkim yargılamalarının birleştirilmesine imkân vermektedir. Tahkim yargılamalarının birleştirmelerinin daha verimli olup olmayacağı değerlendirilmelidir (m.87).

Raporda tarafların acil durum hakemine³³⁷ başvurmadan önce dikkat etmesi gereken bazı hususlar yer almaktadır. Acil durum hakemliği, tarafların acil geçici hukuki koruma tedbirlerine ihtiyaç duyması durumunda başvurabileceği bir yoldur. Taraflar acil durum hakemliğine başvurmadan önce birtakım hususları göz önünde bulundurmalıdır. İlk olarak, geçici hukuki koruma tedbirine başvurmak zaman ve maliyet açısından gerekli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Bazen devlet yargısında geçici hukuki koruma tedbiri talep etmek daha mantıklı olabilir. İkinci olarak, MTO Tahkim Kuralları EK V Acil Durum Hakemi Kuralları uyarınca acil durum hakemliğine başvuru yapılıp yapılamayacağına dikkat edilmelidir. Taraflar başvuru şartlarının gerçekleştiğinden emin olmalıdır. Taraflar hakem heyetinin oluşturulmasını bekleyemeyecek derecede acil tedbire ihtiyacı olduğunu ispat etmelidir. Acil durum hakemi talebi yöneltilecek kişi tahkim sözleşmesi imzalayan veya onun halefi olmalıdır. Tüm şartları karşılamayan acil durum hakemi talepleri gereksiz zaman ve maliyet kaybına neden olacaktır (m.88).

Dava yönetim teknikleri tahkim yargılamalarında süreyi ve maliyeti azaltmaya yönelik tavsiyelerdir. Bu tekniklerin bir kısmı maliyeti azaltmaya yardımcı olurken bir kısmı da süreyi azaltmaya yöneliktir. Tahkim süresini azaltmaya yönelik tedbirlerin doğrudan maliyetleri azaltmaya yönelik etkisi bulunmamaktadır. Ancak doğrudan maliyetlere etkisi olmayan tavsiyelerin dolaylı olarak maliyetleri azaltacak etkisi

³³⁷ Acil durum hakemi hakkında detaylı bilgi için bkz.: Andrea Carlevaris ve Jose Ricardo Feris, “Running in ICC Emergency Arbitrator Rules: The First Ten Cases”, *ICC International Court of Arbitration Bulletin* 25, sayı 1 (2014). Makalenin internet üzerinden erişimi için bkz.: https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/11_Medidas_Cautelares_Provisorias_e_ArbitroEmergencia/Carlevaris_Feris_-_10_ICC_emergency_arb_cases.pdf

olabilir. Zira ‘Vakit nakittir’ prensibince tarafların zamanı verimli kullanılması tarafların fazladan harcamalar yapmasına ve davaların aktüalitesini yitirmesine engel olacaktır. Yine tarafların muhtemel alacaklarına daha kısa sürede kavuşmasını sağlayacaktır. Bu nedenlerle dava yönetim tekniklerinin kullanılması doğrudan veya dolaylı olarak tahkim giderlerini azaltacaktır.

2.4. Seri Tahkim Usulünün Tercih Edilmesinin Tahkim Giderlerine Etkisi

2.4.1. Seri Tahkim Usulü ve Temel Özellikleri

Tahkimin devlet yargısına tercih edilme sebeplerinden biri devlet yargılamalarının daha uzun ve dolayısıyla daha maliyetli olmasıdır. Bir başka deyişle tahkim süre ve maliyet açısından daha avantajlıdır. Ancak zaman içerisinde tahkime yönelik ilgi artmış ve tahkim yargılamalarının uzadığı ve maliyetlerinin arttığı görülmüştür. Bu nedenle tahkim yargılamalarının süresini ve maliyetini azaltacak seri tahkim kavramı ortaya çıkmıştır³³⁸. Seri tahkimde süre ve maliyetten tasarruf amaçlanmakta olup, özellikle uyuşmazlık miktarı çok yüksek olmayan davalarda hızlı, etkin ve daha ucuz olan bir yargılama türüdür³³⁹.

Tahkime konu uyuşmazlığın seri tahkim ile mi yoksa standart tahkim ile mi çözüme kavuşturulacağı öncelikle taraf iradelerine göre belirlenecektir. Taraflar tahkim sözleşmesinde veya daha sonrasında uyuşmazlığa seri tahkim usulünün mü yoksa standart tahkim usulünün mü uygulanacağını serbestçe kararlaştırabilirler³⁴⁰. Tarafların bu belirlemesine göre uyuşmazlık ilgili tahkim usulü uygulanarak çözüme kavuşturulacaktır. Tarafların böyle bir belirleme yapmadığı durumlarda ise hangi usulün uygulanacağı genellikle tarafların atıfta bulunduğu kurumsal tahkim kurallarına istinaden ve uyuşmazlık miktarına göre belirlenmektedir. Tahkim kurallarınca belirlenen miktarı aşan uyuşmazlıklar standart tahkim usulüne tabi

³³⁸ Serbest, “Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?”; Aydoğmuş, “Seri Tahkim Yargılaması ve Güncel Uygulamaları”, 287.

³³⁹ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 618,619.

³⁴⁰ MTK m.8, HMK m.424, ISTAC Seri Tahkim Kuralları m.1, MTO Tahkim Kuralları m.30.

kılınırken, bu miktarı aşmayan uyuşmazlıklar seri tahkim kurallarına göre çözümlenmektedir³⁴¹. Ancak taraflar uyuşmazlığın miktarına bakmaksızın seri tahkim veya standart tahkim kurallarının uygulanmasını öngörebilirler. Bu durumda hakem veya hakem heyeti yargılamayı tarafların iradesi doğrultusunda çözüme kavuşturacaktır. Zira tahkimde irade serbestisi ilkesi gereği öncelikle taraf iradelerine göre yargılama yapılacaktır.

Seri tahkim bazı yönleriyle standart tahkimden farklılık göstermektedir³⁴². Bu yönler kısaca uygulama alanı, hakem sayısı, süreler ve usul sadeliğidir. Usul sadeliğini görev belgesinin hazırlanmaması, sürelerin kısalığı, beyanların sınırlandırılması, duruşma yapılmaması, delillerin sınırlandırılması, karar verme süresinin kısalığı oluşturmaktadır³⁴³.

Kurumsal tahkim kurallarının genel uygulamasında düşük miktartlı uyuşmazlıklarda seri tahkim, yüksek miktartlı uyuşmazlıklarda standart tahkim uygulanmaktadır. Ancak uyuşmazlık miktarı düşük olmasına rağmen uyuşmazlığın karmaşık veya çok taraflı olması durumunda seri tahkimin uygulanması yerinde olmayacağı³⁴⁴ gibi uyuşmazlık miktarı yüksek olmasına rağmen uyuşmazlığın basit ve iki taraflı olması durumunda seri tahkimin uygulanması daha uygun olacaktır.

Kurumsal tahkim kurallarının genel uygulamasında hakem sayısı seri tahkim ve standart tahkimde farklılık göstermektedir. Genellikle seri tahkimde tek hakem yer alırken, standart tahkimde üç hakem yer almaktadır. Ancak hakem sayısının belirlenmesinde öncelik taraf iradeleridir. Taraflar aralarında anlaşarak hakem sayısını serbestçe belirleyebilirler. Taraflar seri tahkim kurallarının uygulanmasını ancak uyuşmazlığın üç hakemle çözümlenmesini kararlaştırabilecekleri gibi standart tahkim kurallarının uygulanmasını ancak tek hakem görevlendirilmesini de

³⁴¹ Seri tahkim barajı ISTAC Tahkim Kurallarında 1.000.000 TL iken, MTO Tahkim Kurallarında bu miktar 3.000.000 ABD Dolarıdır.

³⁴² Serbest, "Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?"

³⁴³ Detaylı bilgi için bkz.: Aydoğan, "Seri Tahkim Yargılaması ve Güncel Uygulamaları" ss.287-327.

³⁴⁴ Yasan, "İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)", 361.

kararlaştırabilirler. Doktrinde de taraflar arasındaki uyuşmazlığın konusunun teknik bir konu olması, bilirkişiye başvurulmasının gerekli olması durumunda tek hakem tayin etmenin daha iyi olduğu ifade edilmiřtir³⁴⁵.

Seri tahkimi standart tahkimden ayıran özelliklerden biri de duruşma yapılmamasıdır³⁴⁶. Özellikle uyuşmazlık miktarı düşük uyuşmazlıklarda tanık, bilirkişi veya uzman sorgulanmayacak ve duruşma taraflar için yazılı beyanların tekrarından ibaret olacak ise duruşma yapılmasının pratik anlamı olmayacaktır³⁴⁷. Genel seri tahkim uygulamasında taraflar aksini kararlaştırmadıkça, duruşma yapılmaması ve dosya üzerinden karara bağlanması öngörölmüştür. Ancak taraflar seri tahkim kurallarının uygulanması ile duruşma yapılmasını veya standart tahkim kurallarının uygulanması ile duruşma yapılmaması kararlaştırabilir.

Seri tahkim usulü öncelikle kurumsal tahkim merkezleri tarafından öngörölmüş bir yargılama usulüdür. Bu nedenle bu yöntemi öngören ve kurallarını düzenleyen ISTAC ve MTO Seri Tahkim Kuralları uyarınca seri tahkim usulünün işleyişi incelenecektir. Sonrasında seri tahkim usulünün bünyesinde barındırdığı birtakım özellikleri tahkim giderlerini az veya çok etkileyebilecek niteliktedir ki bu usulün hangi özelliklerinin tahkim giderlerini etkileyebildiğini son kısımda ele alacağız.

2.4.2. MTO Seri Tahkim Usulü

MTO Tahkim Kuralları 30. Maddesinde ve Ek VI’da seri tahkim usulüne (expedited procedure)³⁴⁸ yer verilmiştir. Buna göre uyuşmazlık miktarı Ek VI’da gösterilen miktarı aşmadığı veya gösterilen miktarı aşmakla beraber tarafların seri tahkim usulünün uygulanması yönünde anlaştığı davalarda MTO Seri Tahkim Kuralları

³⁴⁵ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 49.

³⁴⁶ Serbest, “Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?”

³⁴⁷ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 604; Yasan, “İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)”, 368.

³⁴⁸ MTO Seri Tahkim Kuralları için bkz.: https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_expeditedprocedure1 (Erişim Tarihi 20/03/2022).

uygulanacaktır (m.30/2). Ek VI'da gösterilen seri tahkimin usulünün uygulanacağı uyuşmazlık miktarının azami tutarı 3.000.000 ABD dolarıdır (Ek VI m.1/2).

Seri tahkim kurallarının yürürlüğe girdiği tarihten önceki bir tarihte imzalanan tahkim sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklara seri tahkim usulü uygulanmayacaktır. Bir başka deyişle 1 Mart 2017 tarihinden önce imzalanan tahkim sözleşmelerine MTO Seri Tahkim Kuralları uygulanmayacaktır. Yine tarafların seri tahkim kurallarının uygulanmayacağını kararlaştırdığı durumlarda da seri tahkim kuralları uygulanmayacaktır. Hakem heyeti oluşmadan önce taraflardan birinin talebi veya resen Divan'ın uyuşmazlığa seri tahkim kurallarının uygulanmayacağını karar verdiği durumlarda seri tahkim hükümleri uygulanmayacaktır (m.30/3). Yine Divan yargılama sırasında da hakem ve taraflara danışmak şartıyla uyuşmazlığa seri tahkimin uygulanmamasına karar verebilir (Ek VI m.1/4).

Seri tahkim usulünde Divan, taraflar aksini kararlaştırmış olsa bile uyuşmazlığın çözümü için üç hakem yerine tek hakem atayabilir (Ek VI m.2/1). Tek hakemle çözümü mümkün olan uyuşmazlıklar bakımından tarafların üç veya daha fazla hakem öngörmüş olmaları nedeniyle ortaya çıkacak giderlerin (özellikle hakem ücretinin) daha az olmasına yol açması nedeniyle Divan böyle bir yetkiyi elinde bulundurmuş olabilir. Seri tahkim hükümlerinin uygulandığı uyuşmazlıklarda görev belgesinin hazırlanmayacağı açıkça hüküm altına alınmıştır (Ek VI m.3/1). Hakem veya hakem heyeti seçildikten sonra her iki taraf da yeni bir talepte bulunamayacaktır. Ancak yeni talebin niteliği, yargılamanın bulunduğu aşama ve talebin masraflara etkisi ve diğer ilgili durumlar göz önünde tutularak tarafların yeni talepte bulunmasına hakem veya hakem heyeti izin verebilir (Ek VI m.3/2).

Dosyanın hakeme veya hakem heyetine havale edilmesinden sonra hakem 15 gün içerisinde dava yönetim toplantısını yapmak zorundadır. Ancak Divan hakemin veya hakem heyetinin gerekçeli talebi üzerine veya kendiliğinden bu sürenin uzatılmasına karar verebilir (Ek VI m.3/3). Hakem veya hakem heyeti seri tahkim yargılamasına uygulanacak usuli konularda takdir yetkisine sahiptir. Hakem veya hakem heyeti, taraflara danışmak şartıyla, belge ibrazını, dilekçe ve yazılı olarak sunulan tanık,

bilirkişi beyanlarının sayısını, genişliğini ve kapsamını sınırlandırabilir. Yine hakem veya hakem heyeti, taraflara danışmak şartıyla, tanık ve bilirkişi dinlemeksizin ve sorguya çekmeksizin, duruşma yapmaksızın dosya üzerinden karar verebilir. Hakem duruşma yapılmasına karar verdiği takdirde duruşma video-konferans, telefon veya diğer iletişim araçları ile yapılmasına da karar verebilir (Ek VI m.3/4-5).

Hakem veya hakem heyeti duruşma yapılmasına karar veriyse duruşmaları taraflara danıştıktan sonra uygun gördüğü herhangi bir yerde yapabilir (m.18/2). Bu açıdan hakemin duruşmalarını tahkim yeri dışında yapabilmesi mümkündür. Tahkim yeri dışındaki bir yerin daha uygun veya daha az masraflı olması gibi gerekçelerle bu yerde yapılmasını hakem kararlaştırabilir. Örneğin tanıkların tamamının veya çoğunluğunun belli bir yerde olması durumunda duruşmaların o yerde yapılması tercih edilebilir³⁴⁹. Ulaşım ve iletişim kolaylığı gibi gerekçelerle duruşmaların tahkim yeri dışında yapılması tahkim yerinde herhangi bir değişiklik sonucu doğurmayacaktır³⁵⁰.

Hakem veya hakem heyeti dava yönetim toplantısını gerçekleştirdiği tarihten itibaren 6 ay içerisinde karar vermek zorundadır. Ancak Divan hakemin gerekçeli talebine üzerine veya kendiliğinden bu sürenin uzatılmasına karar verebilir (Ek VI m.4/1). Hakem ücreti seri tahkimde ayrı olarak düzenlenmiş olup, standart tahkimdeki hakem ücretine göre daha düşük seviyededir (Ek VI m.4/2). Örneğin tek hakemle 1.000.000 ABD Doları değerindeki uyuşmazlığın standart tahkimle çözümlendiği durumda hakem ücreti ortalaması 39.379 ABD Doları iken, seri tahkimle çözümlendiği durumda hakem ücreti 31.503 ABD Doları'dır.

Tahkim yargılamasının MTO'da çözümlenmesini isteyen taraflar standart tahkim veya seri tahkim kurallarının uygulanması noktasında MTO'nun sitesindeki ücret-masraf hesaplama aracını kullanmalıdır³⁵¹. Böylece taraflar seri tahkim ve standart tahkim yargılamalarındaki yargılama giderini ve aralarındaki farkı görebilirler. Taraflar

³⁴⁹ Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 628.

³⁵⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1168.

³⁵¹ MTO'nun sitesindeki ücret-masraf hesaplama aracı için bkz.: <https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/costs-and-payments/cost-calculator/> (Erişim Tarihi 25/07/2022).

uyuřmazlıđın niteliđi uygun dűřtűđű takdirde seri tahkim usulűnű tercih ederek yargılama giderlerini azaltmıř olacaktadırlar.

2.4.3. ISTAC Seri Tahkim Usulű

İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim ve Arabuluculuk Kuralları'nın yanı sıra Seri Tahkim Kurallarını da belirlemiştir. Buna gűre tahkimde davanın ačíldıđı tarihte iddia ve varsa karşı dava iddiasının toplam miktarı 1.000.000 TL'yi gečímediđi uyuşmazlıklarda ISTAC Seri Tahkim Kuralları³⁵² uygulanacaktır. Taraflar 1.000.000 TL'yi ařan uyuşmazlıklarda Seri Tahkim Kurallarının uygulanacağını kararlaştırabilecekleri gibi, 1.000.000 TL'yi aşmayan uyuşmazlıklarda Seri Tahkim Kurallarının uygulanmayacağını kararlaştırabilirler (m.1/1). Bűylece ISTAC seri tahkim ile standart tahkimi parasal bir eřik ile ayırmış ve “opt-out” yűntemini benimsemiřtir³⁵³.

Tahkim yargılamasının devamı sırasında talep ve karřı dava taleplerinin 1.000.000 TL'yi ařtıđı hallerde Seri Tahkim Kurallarının uygulanmasına devam edilmekle birlikte tarafların bunun aksini kararlařtırabileceđi űngűrűlműřtir (m.1/2). Ancak taraflardan birinin talebi űzerine Divan, 1.000.000 TL'yi ařmayan uyuřmazlıklarda seri tahkim kurallarının uygulanmamasına yani standart tahkim kurallarının uygulanmasına karar verebilir (m.1/3). Yargılamanın seri tahkim kuralları uyarınca yűrűtűlmesine taraflardan biri kararın tebliđi tarihinden itibaren 5 gűn içinde itiraz edebilir. İtiraz deđerlendirilmesi ise ISTAC Tahkim Divanı tarafından yapılır (m.2/3).

ISTAC seri tahkim yargılaması davacının dava dilekçesi ve varsa eklerinin Sekreteryaya sunulması ile başlar. Seri tahkimde normal tahkim kurallarının aksine tahkim talebi yer almamaktadır (m.2/1). Tahkim talebi uyuşmazlığın konusu ve űzelliklerinin űzet olarak açıklandığı, tahkim yargılamasını başlatan dilekedir (m.3/1-

³⁵² ISTAC Seri Tahkim Kuralları için bkz.: <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/seri-tahkim/seri-tahkim-kurallari/> (Erişim Tarihi 20/03/2022).

³⁵³ Seri tahkimin tarafların açık anlaşması ile uygulanacağı yűntemin adı “opt-in” olarak ifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Yasan, “İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)”, 360; Fatih Serbest, “Fast-Track Arbitration - Should it be Encouraged in International Commercial Disputes?”, içinde *İpek Yolu Canlanıyor: Tűrk - Çin Hukuk Zirvesi*, ed. Caner Yenidűnya, Mustafa Erkan, ve Rayhan Asat (İstanbul: Adalet Yayınevi, 2012), 325–27.

d, m.7/2-b). Bundan dolayı davacının iddiasının temelini oluşturan olaylar ve hukuki açıklamaları ile olayların ispatına yarayan tüm belge ve delillerin dava dilekçesi ile sunulması gerekecektir³⁵⁴.

ISTAC yargılamalarında cevap dilekçesi sunma ve karşı dava açma süresi standart tahkim kurallarında 30 gün iken seri tahkim kurallarında bu süre 15 güne indirilmiştir (m.2/2). Seri tahkim yargılamasındaki 15 günlük sürenin Türk mahkemelerindeki cevap süresi ile uyumlu ve tarafları süre açısından zorlamayacak bir süre olduğu ifade edilmektedir³⁵⁵. Davalı tarafın tahkim yoluna, seri tahkim kurallarının uygulanmasına itiraz etmemesi, cevap dilekçesi sunmaması veya tahkim yargılamasına katılmaması hallerinde bile tahkim yargılaması seri tahkim kuralları uyarınca devam edecektir (m.2/4).

ISTAC standart tahkim yargılamalarında hakem sayısı tek veya 3 iken, seri tahkim kurallarının uygulandığı yargılamalarda hakem sayısı tektir (m.3/1). Doğal olarak taraflar hakem sayısını serbestçe kararlaştırabilecektir.

ISTAC standart ve seri tahkim kuralları uyarınca usuli zaman çizelgesi hazırlanır. Standart tahkim kurallarında usuli zaman çizelgesinin hazırlanmasına ilişkin herhangi bir süre öngörülmemişken, seri tahkimde bu süre 7 gün olarak belirlenmiştir (m.4/1). Usuli zaman çizelgesinde hakem duruşma yapılıp yapılmayacağını, başka dilekçe sunulup sunulmayacağını ve yargılamada yapılması gereken usuli işlemler hakkında verdiği kararları taraflara ve Sekreteryaya bildirir (m.4). Seri tahkim kurallarına göre tek hakem gerekli görmedikçe duruşma yapmaksızın, kararını dosya üzerinden verecektir (m.5/2). Ancak tek hakem gerekli gördüğü takdirde 15 gün öncesinde duruşmanın gün, saat ve yerini taraflara bildirecektir (m.6/1).

ISTAC standart tahkim kuralları uyarınca tahkim süresi 6 ay iken, seri tahkim kurallarına göre tahkim süresi 3 aydır. Tek hakem dosyanın kendisine havale edilmesinden itibaren 3 ay içinde uyuşmazlığın esası hakkında karar vermek

³⁵⁴ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 620.

³⁵⁵ a.yer; "Bu süre, HMK m.127'deki cevap süresi ile paraleldir." Yasan, "İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)", s. 364.

zorundadır (m.7/1). Yine tek hakem son dilekçenin sunulmasından veya duruşma yapıldıysa duruşma tarihinden sonra 1 ay içerisinde karar vermek zorundadır (m.8/1). Uyuşmazlığın bu kadar kısa bir sürede çözülmesi iş dünyası ve hukukçular için ciddi bir avantaj sağlamaktadır³⁵⁶. Seri tahkime tabi bazı uyuşmazlıklarda uyuşmazlığın 3 ay içerisinde çözülmesinin mümkün olmadığına anlaşılmaması halinde taraflar aralarında anlaşarak veya taraflardan birinin veya hakemin başvurusu üzerine Divan tahkim süresini uzatabilir (m.7/2). Tahkim süresinin ne kadar uzatılabileceği Kurallar'da düzenlenmemiş olup, tarafların veya hakemin talebi ve mevcut dosya durumuna göre Divan tarafından ilave süre takdir edilecektir.

2.4.4. Seri Tahkim Usulünün Tahkim Giderlerine Etkisi

Seri tahkim usulü zaman ve maliyet artışına neden olan bazı usul işlemlerinin yapılmaması veya yapılan işlemlerin standart tahkim usulüne nazaran daha az yapıldığı tahkim usulüdür³⁵⁷. Seri tahkim usulünün standart tahkim usulünden farklı olduğu yönlerden ilki uyuşmazlığı karara bağlayan hakem sayısında kendisini göstermektedir. Seri tahkim usulünün standart tahkim usulünden farkı uyuşmazlığı üç hakem veya daha fazla hakem yerine tek hakemin çözümünün öngörülmesi olmasıdır. Bu durum doğal olarak tarafların ödeyeceği hakem ücretinde etkisini göstermektedir. Düşük meblağlı bir uyuşmazlığın üç hakemle çözüleceğini öngörmek, tek hakemin yapacağı bir yargısal faaliyeti üç hakem gördürmek anlamına gelecektir. Tek hakemin karara bağlayacağı bir uyuşmazlığı üç hakemin çözümlemesi durumunda tek hakeme ödenecek olan ücretten daha fazlası üç hakeme ödenmek durumunda kalınacaktır. Başka bir deyişle tahkim sözleşmesine konu edilen uyuşmazlığın taraflarca seri tahkim usulüne istinaden çözümleneceğini öngörmek veya böyle bir usule istinaden tek hakemin kararlaştırılması hakemlere ödenecek ücrette, dolayısıyla tahkim giderlerinde önemli bir azalma olacaktır.

³⁵⁶ Akıncı, Milletlerarası Tahkim, 2020, s. 622; Yasan, "İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)", s. 369.

³⁵⁷ Serbest, "Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?"

Tek hakemin harcayacağı mesai ile üç hakemin harcayacağı mesai aynı olmayacağı ve bundan dolayı hakemlere ödenecek ücrette ciddi fark oluşmayacağı düşünülebilir. Her ne kadar yargılamanın tek hakemle yürütüldüğü durumlarda tek hakemin harcayacağı mesai ile yargılamanın üç hakemle yürütüldüğü durumlarda hakem bazlı harcanan mesai aynı olmasa da harcanan mesai anlamında aralarında ciddi bir farkın bulunmaması gerekir. Zira her hakem dosyanın tamamına yeteri kadar çalışmak zorundadır. Ayrıca tanık ve bilirkişi dinlenmesi gibi durumlarda tek hakem ile hakem heyetinin harcayacağı mesai aynı olup bölünmeyecektir. Bundan dolayı harcanan mesai yönünden üç hakeme toplam ödenen ücret, tek hakeme ödenecek ücretten fazla olacaktır.

Seri tahkim usulünün esasen tek hakemin yürüttüğü bir yargılama olmasının sonucu olarak tarafların üç hakem yerine tek hakemin yargılama sürecinde yapacağı masraflara katlanacak olması itibariyle de tahkim giderlerinin daha az olması sağlanacaktır. Hakem sayısının tek olması sadece ücret yönünden değil hakemlerin masrafları yönünden de azalma sonucunu doğuracaktır. Özellikle duruşma yapılması gereken durumlarda hakemlerin ikametinin duruşmanın yapılacağı yer dışında olması durumunda hakemlerin konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer masraflarını da önemli ölçüde azaltacaktır. Doktrinde uyuşmazlığın üç hakem yerine tek hakemle çözümlenmesi tahkim yargılama giderlerini %50 oranında azaltacağı ifade edilmiştir³⁵⁸.

Seri tahkim usulünde hakem veya hakem heyetinin duruşma yapmaksızın dosya üzerinden karar verebilmelerini öngören bir usul olarak dizayn edildiği ISTAC ve MTO'nun seri tahkim kurallarından anlaşılmaktadır. Tarafların sunduğu belgelere göre taraflardan biri lehine karar vermenin mümkün olduğu durumlarda hakem veya hakem heyeti dosya üzerinden de karar verebilir³⁵⁹. Tarafların tanık, bilirkişi gibi üçüncü kişilerin dinlenmesini, dolayısıyla duruşma, toplantı vs. yapılmasını ve keşif

³⁵⁸ Serbest, "Fast-Track Arbitration - Should it be Encouraged in International Commercial Disputes?", 320.

³⁵⁹ Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 623.

yapılmasını gerektirmeyen, tarafların iddia ve savunmaları ile delillerini belgelere dayandırdığı hallerde hakem veya hakem heyetinin dosya üzerinden karar verebilmesi mümkündür. Uyuşmazlıkların duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden karar verilmesi durumunda tarafların, temsilcilerinin, hakemin, tanık, bilirkişi ve diğer kişilerin konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer masrafları söz konusu olmayacaktır. Yine duruşma ortamının ayarlanması, salon kirası gibi giderler de gündeme gelmeyecektir. Uyuşmazlığın dosya üzerinden karara bağlanması tahkim giderlerinden ciddi oranda tasarruf sağlayacağı gibi kararın kısa sürede verilmesini de sağlar³⁶⁰.

Tanıkların ulaşım, konaklama ve diğer ihtiyaçları taraflarca karşılanmaktadır. Tanık beyanlarına ihtiyaç duyulması durumunda beyanların sözlü yerine yazılı alınması da yüksek giderlerden kaçınmanın bir yöntemi olabilecektir³⁶¹. Duruşma yapmaksızın, belgeler üzerinden karar verilmesi uyuşmazlık miktarının nispeten düşük olduğu ve dünyanın farklı yerlerinden gelen taraflar arasındaki yargılamalara uygundur. Uygulamada hakemin taraflara soru sorma ihtiyacını yazılı olarak giderdiği ifade edilmektedir³⁶².

Taraflar tahkim yargılamalarında uyuşmazlığın niteliği uygun düştüğü ölçüde seri tahkim usulünü tercih ederek yargılama giderlerini azaltabilirler. Uyuşmazlığın niteliğinin seri tahkime uygun olmadığı durumlarda ise seri tahkim usul işlemlerinden (tek hakem veya duruşma yapılmaması gibi) birini tercih ederek yargılama giderlerini azaltmaları mümkündür.

³⁶⁰ Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 1167.

³⁶¹ Keser Berber, *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*, 113.

³⁶² Erdem, *Milletlerarası Ticaret Hukuku*, 624,625.

2.5. Elektronik³⁶³ (Çevrimiçi) Tahkim ve Tahkim Giderleri Arasındaki İlişki

2.5.1. Genel Olarak

Teknoloji ve internet her geçen gün gelişmekte ve hayatımızın önemli bir parçası haline gelmiştir. Tahkim de bu gelişmelerden etkilenmiştir³⁶⁴. Özellikle duruşma yapılmayan, dosya üzerinden karar verilen uyuşmazlıklarda hakem heyeti fiziki olarak bir araya gelmeksizin elektronik posta, video-konferans gibi iletişim araçlarıyla müzakere edebilmekte, tanık ve bilirkişileri dinleyebilmekte hatta karar dahi verebilmektedirler. İnternet ve iletişim teknolojilerindeki bu gelişmeler “Elektronik tahkim” olarak adlandırılan kavramın ortaya çıkmasına yol açmıştır³⁶⁵. Tahkim yargılamasının elektronik ortamda yürütülmesini öngören elektronik tahkim yönteminin yaygınlaşması ve gelişmesi, beraberinde uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü için taraflarca katılan tahkim giderlerini de etkileyecektir.

Elektronik alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından³⁶⁶ biri olan elektronik tahkim, yargılamanın yüz yüze gerçekleştirilmediği tahkim türüdür³⁶⁷. Elektronik tahkim yargılaması internet ortamında gerçekleşmektedir³⁶⁸. Yargılama fiziksel olarak bir araya gelmeksizin elektronik posta, video-konferans, telefon gibi iletişim araçları ile yürütülmektedir³⁶⁹. Genel olarak elektronik tahkimde dava elektronik ortamda açılacak ve harç ile masraflar banka-kredi kartıyla ödenecektir. Dava ve cevap dilekçesi ile bunlara ilişkin bilgi ve belgeler internet ortamında elektronik posta yoluyla iletilecektir. Duruşmalar video-konferans yoluyla yapılacak ve tanık ile bilirkişiler bu yolla dinlenecektir. Uyuşmazlığı birden fazla hakem çözecek ise

³⁶³ Mevzuatımızda (Elektronik Haberleşme Kanunu, Elektronik İmza Kanunu, Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun vb.) ‘Elektronik’ kavramının kullanılmasından dolayı çalışmamızda ‘Elektronik Tahkim’ kavramının kullanması tercih edilmiştir.

³⁶⁴ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “Online International Arbitration”, *Ankara Law Review* 4, sayı 1 (2007): 83.

³⁶⁵ Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 241.

³⁶⁶ Elektronik alternatif uyuşmazlık çözüm (Online Dispute Resolution - ODR) yollarından olan elektronik müzakere ve elektronik arabuluculuk için bkz.: Ebru Bozkurt Yüksel, “Elektronik Ticarette Elektronik Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”, *Mevzuat Dergisi* 11, sayı 123 (2008).

³⁶⁷ Yüksel, 5.

³⁶⁸ Murat Atalı, “İnternet Ortamında Tahkim ve Usul Hukuku Sorunları”, *E - Akademi*, sayı 60 (2007).

³⁶⁹ Balkar, “Online Tahkim”, 469.

müzakereler sanal ortamda video-konferans yoluyla yapılacaktır. Son aşamada karar ise hakem veya hakemler tarafından ıslak imza ile değil, elektronik imza ile imzalanacaktır³⁷⁰.

Dünya'nın çeşitli ülkelerinde uygulanan elektronik tahkimin popülaritesinin özellikle 2020 başlarında ortaya çıkan Covid-19³⁷¹ salgınının etkisiyle daha da arttığı ve giderek yaygınlaştığı görülmektedir. O kadar ki Dünya üzerindeki kimi kurumsal tahkim merkezlerinin uyuşmazlıkların elektronik ortamda çözümünü öngören tahkim kuralları düzenledikleri görülmektedir. Türkiye'de de Covid-19 salgının etkisiyle klasik tahkim yargılamalarının elektronik tahkime doğru evrilerek yeni bir görünüm kazandığı görülmektedir³⁷². Tahkimin günümüz iletişim teknolojilerinin geldiği noktayı yansıtan bu yeni haline uyumu kolaylaştırmak ve sorunları azaltmak için bazı tahkim kuruluşları taraflara ve hakemlere yardımcı olmak amacıyla tavsiye niteliğinde bazı kurallar yayınlamışlardır. Bu kurallar salgının olumsuz etkilerini azaltmakla birlikte elektronik tahkime ilişkin uygulamaları da içermektedir.

Bunlardan ilki MTO tarafından hazırlanan "COVID-19 Salgınının Etkilerini Azaltmak İçin Alınabilecek Olası Önlemlere İlişkin MTO Kılavuz Notu"³⁷³ (ICC Guidance Note on Possible Measures Aimed at Mitigating the Effects of the COVID-19 Pandemic)³⁷⁴ adlı kurallardır. Salgın döneminde hazırlanan kurallardan bir diğeri ise Birleşik

³⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Enez Ortacalar, "Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler" (Uludağ Üniversitesi, 2020), 25,26.

³⁷¹ İlk defa 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde görülen şiddetli akut sendromu koronavirüsünün neden olduğu Dünya genelindeki bulaşıcı hastalıktır. Bkz.: https://tr.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemisi (Erişim Tarihi 27/02/2021).

³⁷² Özümucu, "Dünyada ve Ülkemizde Online Uyuşmazlık Çözümleri Bağlamında Online Tahkim ve Uygulamaları", 434,435.

³⁷³ Kuralların İngilizcesi için bkz.: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/guidance-note-possible-measures-mitigating-effects-covid-19-english.pdf> (Erişim Tarihi 20/11/2021).

³⁷⁴ Kuralların tercümesi için bkz. Ömer Faruk Kafalı, "Milletlerarası Tahkim ve COVID-19 Salgının Etkilerinin Azaltılması Amacıyla Olası Önlemlere İlişkin ICC Rehberi", içinde *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu: Bildiri Tam Metin Kitabı 29-30 Mayıs 2020*, ed. Yusuf Çalışkan vd. (İstanbul: İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020), 83–113. MTO Türkiye Komitesi tarafından yapılan "COVID-19 Küresel Salgınının Etkilerini Azaltmaya Yönelik Alınabilecek Önlemlere ilişkin MTO Kılavuz Notu" başlıklı çalışmanın tercümesi için bkz.: <https://icc.tobb.org.tr/docs/2020/COVID-19%20K%C3%BCresel%20Salg%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n%20Etkilerini%20Azaltmaya%20Y%C3%B6nelik%20Al%C4%B1nabilecek%20%C3%96n....pdf> (Erişim Tarihi 18/12/2021).

Hakem Kurumu (CIArb) tarafından hazırlanan “Uzaktan Uyuşmazlık Çözüm Süreçlerine İlişkin Rehber³⁷⁵ (Guidance Note on Remote Dispute Resolution Proceedings)” adlı kurallardır.

Elektronik tahkimin usul işlemlerinden biri duruşmaların çevrimiçi³⁷⁶ olarak yapılmasıdır³⁷⁷. Bazı tahkim merkezleri çevrimiçi duruşmalarda dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin kurallar yayınlamıştır³⁷⁸. Bunlardan ilki Kore Ticari Tahkim Kurulu tarafından “Seoul Protocol on Video Conferencing in International Arbitration³⁷⁹” (kısaca Seoul Protokolü) adıyla tanıtılan kurallardır. Çevrimiçi duruşmalara ilişkin yayınlanan bir diğer kurallar ise İstanbul Tahkim Merkezi tarafından yayınlanan “ISTAC Çevrimiçi Duruşma Usul ve Esasları” adlı kurallardır. Çevrimiçi duruşmalar icra edilirken bazı teknik sorunların ortaya çıkabilmesi muhtemeldir. Hakem heyeti teknik sorunların çıkmaması veya asgari düzeyde sorun yaşamak için taraflar ile (siber) protokol hazırlamalı³⁸⁰ ve teknolojik araçları test etmelidir³⁸¹.

³⁷⁵ Rehber’in İngilizcesi için bkz.: <https://www.ciarb.org/news/ciarb-releases-new-remote-procedures-guideline-for-dispute-resolution-during-covid-19-restrictions/> (Erişim Tarihi 20/11/2021).

³⁷⁶ Doktrinde çevrimiçi duruşma ile video-konferans yöntemi ile yapılan duruşmanın farklı kavramlar olduğu ifade edilmiştir. Buna göre çevrimiçi duruşmada fiziki duruşma salonu yoktur, katılımcılar bulunduğu yerden katılım sağlar. Video-konferans yöntemi ile duruşmada ise fiziki bir duruşma salonu olup, bazı katılımcılar duruşmaya video-konferans yöntemi ile uzaktan katılım sağlar. Bkz. : Ahmet Dülger, “Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi”, içinde *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu: Bildiri Tam Metin Kitabı* (İstanbul: İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020), 120.

³⁷⁷ ICSID’in 2019 yılı tahkim yargılamalarındaki 200 duruşmanın %60’ının video-konferans yöntemi ile icra edildiği ifade edilmiştir. <https://icsid.worldbank.org/news-and-events/news-releases/brief-guide-online-hearings-icsid> (Erişim Tarihi 22/11/2021); Türkiye’de elektronik duruşma hizmetinin 09 Kasım 2021 itibarıyla 81 ilde aktif hale getirildiği ifade edilmektedir. https://edurusmabilgi.adalet.gov.tr/e-durusma-81-ilde-uygulanmaya-basladi_53517 (Erişim Tarihi 21/11/2021).

³⁷⁸ Türkiye’de mahkemelerde elektronik duruşmaların icrasıyla ilgili olarak 30/06/2021 tarihinde 31527 Sayılı Resmi Gazete’de “Hukuk Mahkemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır.

³⁷⁹ http://www.kcabinternational.or.kr/user/Board/comm_notice_view.do (Erişim Tarihi 21/11/2020)

³⁸⁰ Kafalı, “Milletlerarası Tahkim ve COVID-19 Salgının Etkilerinin Azaltılması Amacıyla Olası Önlemlere İlişkin ICC Rehberi”, 89.

³⁸¹ Brianna Kostecka - Jessica Sabbath “Best Practices for Conducting Arbitration Hearings Remotely” <https://kslawemail.com/77/6506/pages/article6.asp> (Erişim Tarihi 23/11/2021)

Yukarıda açıklanan kuralların yanı sıra dünya üzerinde tahkim hizmeti sunan kurumsal tahkim merkezlerinde bünyelerinde yürütülen tahkim yargılamalarının elektronik ortamda yürütülmesini sağlamak üzere düzenlemelere gittikleri ve elektronik tahkime yönelik kurallar oluşturdukları görülmektedir. Türkiye’de de ISTAC tarafından çevrimiçi duruşma prosedürünün nasıl yürütüleceğine dair kuralların düzenlendiği görülmektedir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), Amerikan Tahkim Birliği (AAA), Çin Uluslararası İktisadi ve Ticari Tahkim Komisyonu (CIETAC) gibi dünyada birçok tahkim merkezi elektronik tahkim hizmeti vermektedir³⁸². Hatta bazı tahkim merkezlerinde ise tahkim sürecinin tamamen elektronik ortamda yürütüldüğü ifade edilmektedir³⁸³. Çalışmamızın bundan sonraki kısmında dünyada ve Türkiye’de düzenlenen elektronik tahkim usul işlemleri incelenecektir.

2.5.2. Çeşitli Kurumsal Tahkim Merkezleri Kurallarının Işığında Elektronik Tahkim Usulünün İşleyişi

2.5.2.1. Amerikan Tahkim Birliği (American Arbitration Association – AAA) Uyarınca Elektronik Tahkim

Amerikan Tahkim Birliği (AAA) 1926 yılında Federal Tahkim Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle uyuşmazlıkların mahkeme dışı yöntemlerde çözülmesi amacıyla kurulmuştur. 1951 yılında uluslararası ticari uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmuş ve 1996 yılında Uluslararası Uyuşmazlık Çözüm Merkezi (International Centre for Dispute Resolution – ICDR) resmi olarak kurulmuştur³⁸⁴.

AAA uyuşmazlıkların elektronik ortamda çözülmesine imkân sağlamaktadır. Bu çerçevede elektronik ortamda çözülmesini istenen uyuşmazlığa özgü “vakıa sitesi (case site)” kurulur. Bu siteye sadece taraflar ve hakemler erişim sağlayabilmektedir.

³⁸² Dünya’daki elektronik tahkim uygulamaları için bkz.: Ortacalar, “Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler” ss. 42-56; Özümucu, “Dünyada ve Ülkemizde Online Uyuşmazlık Çözümleri Bağlamında Online Tahkim ve Uygulamaları” ss. 431-454.

³⁸³ Nuray Ekşi, *Türkiye’de Kurumsal Tahkim* (İstanbul: Beta Yayınevi, 2020), 129.

³⁸⁴ <https://www.adr.org/mission> (Erişim Tarihi 13/04/2022).

Taraflar e-posta adreslerini AAA'ya bildirir. AAA da taraflar e-posta aracılığıyla ulaşmaktadır. Taraflara e-posta ile ulaşamaması durumunda yargılama süreci klasik tahkim usulünce devam ettirilir. Bazı durumlarda ise AAA yargılamanın klasik tahkim yerine elektronik tahkim usulü ile yürütülmesine karar verebilir. Yargılamanın elektronik tahkim ile yürütüldüğü durumlarda iddia ve savunma ile delillerini e-posta aracılığıyla vakıa sitesine gönderilmektedir. Yine taraflar ödemelerini elektronik ortamda yapmaktadır. AAA elektronik tahkim usulünde uyuşmazlıklar kural olarak dosya üzerinden çözülür. Ancak taraflardan birinin talebi üzerine hakem veya hakem heyeti duruşma yapılmasına karar verebilir. Hakemlerin duruşma yapılmasına karar verdiği durumlarda duruşma tele-konferans veya video-konferans gibi elektronik iletişim araçları ile gerçekleştirilir. Hakemler yargılama sonunda verdikleri kararı vakıa sitesine yüklerler ve bu durum taraflara e-posta ile bildirilir³⁸⁵.

2.5.2.2. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization – WIPO) Uyarınca Elektronik Tahkim

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) fikri mülkiyet haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla 1967 yılında kurulmuştur. Birleşmiş Milletler üyelerinin tamamı tarafından 1974 yılında tanınan WIPO'nun 193 üye ülkesi bulunmaktadır³⁸⁶. WIPO bünyesinde uyuşmazlıkların çözümü amacıyla 1994 yılında Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi kurulmuştur. Merkez bünyesinde arabuluculuk, tahkim, seri tahkim ve hakem-bilirkişi hizmetleri vermektedir. Ayrıca Merkez fikri mülkiyet hakları ile özellikle alan adı uyuşmazlıklarında uzmanlaşmıştır³⁸⁷. WIPO uyarınca yürütülen alan adı uyuşmazlıklarının çözümü elektronik tahkim yoluyla gerçekleşmektedir.

³⁸⁵ Vurgun, “Elektronik Tahkim”, 810; Özümücü, “Dünyada ve Ülkemizde Online Uyuşmazlık Çözümleri Bağlamında Online Tahkim ve Uygulamaları”, 437–39.

³⁸⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Fikr%C3%AE_M%C3%BClkiyet_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC (Erişim Tarihi 14/04/2022).

³⁸⁷ <https://www.wipo.int/amc/en/> (Erişim Tarihi 14/04/2022).

WIPO Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi alan adı uyuşmazlıklarını “Alan Adı Uyuşmazlıklarının Çözümünde Yeknesak Politika (The Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy – UDRP)” Kuralları³⁸⁸ uyarınca çözümlemektedir. Kurallar uyarınca başvuru şikâyetini elektronik ortamda iletir (m.3). Kurum şikâyeti davalıya elektronik ortamda iletacaktır (m.4/c). Şikâyet bildirimi alan davalı ise başvuruya karşı yanıtlarını 20 gün içerisinde elektronik ortamda sunacaktır (m.5). Uyuşmazlık kural olarak dosya üzerinden karara bağlanacaktır. Ancak hakem veya hakem heyeti duruşma yapılmasına karar verdiği takdirde duruşma tele-konferans, video-konferans veya web-konferans yöntemi ile gerçekleştirilebilecektir (m.13). Hakemler kararlarını 14 gün içinde verir ve Kuruma iletir (m.15). Kurum da hakem kararını 3 iş günü içerisinde taraflara iletir (m.16).

2.5.2.3. İstanbul Tahkim Merkezi Uyarınca Elektronik Tahkim

ISTAC Tahkim Kuralları’nda elektronik tahkime ilişkin bazı usul işlemleri mevcuttur. Bunlardan ilki tahkim yargılamasının elektronik ortamda başlatılabilmesidir. İstanbul Tahkim Merkezi bu anlamda davacıya iki farklı alternatif sunmaktadır. Davacı isterse özet halindeki tahkim talebini veya dava dilekçesi ve eklerini ISTAC’ın arbitration@istac.org.tr adlı elektronik posta adresine yollayabilir. Bu takdirde davacının Merkezin internet sitesinde yer alan banka hesabına başvuru ücretini yatırması gerekmektedir³⁸⁹. Ya da davacı ISTAC’ın internet sitesinde yer alan “ISTAC Tahkim Talebi” başlıklı formu doldurarak başvuru yapabilir. Tahkim talebi formu davacı tarafından doldurulduktan sonra ekranda yönlendirilen sayfada 500,00 TL olan ISTAC Başvuru ücretinin elektronik olarak ödenmesi gerekmektedir. Başvurunun tamamlanması için son olarak doldurulan başvuru formunun çıktısı imzalanıp, başvuru ücretinin ödendiğine ilişkin dekont ile birlikte ISTAC’ın adresine gönderilmesi gerekmektedir³⁹⁰.

³⁸⁸ 31/07/2015 tarihinde yürürlüğe giren Kuralların İngilizce metni için bkz.: <https://www.icann.org/resources/pages/udrp-rules-2015-03-11-en> (Erişim Tarihi 16/04/2022).

³⁸⁹ <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/kilavuz/> (Erişim Tarihi 28/02/2021).

³⁹⁰ <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/istac-tahkim-talebi/> (Erişim Tarihi 28/02/2021).

ISTAC'ın elektronik tahkime ilişkin usul işlemlerinden davacıya tanınan bu imkân davalıya da tanınmıştır. Davalı, davacının tahkim talebi veya dava dilekçesine ilişkin cevapları ile varsa delillerini ISTAC'ın arbitration@istac.org.tr elektronik posta adresine yollayabilir³⁹¹. ISTAC Tahkim Kuralları'nda tebligatların birçok farklı şekilde yapılabileceği öngörülmüştür. Klasik tahkim usulünde öngörülen usul işlemlerinden bazıları elektronik tahkim yargılamaları bakımından da uygulanabilir niteliktedir. ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında tebligatların elektronik posta veya gönderildiğine ilişkin kayıt verebilen diğer iletişim araçları ile de yapılabileceği öngören m.5/2 hükmü elektronik tahkimde de uygulanacaktır.

Elektronik tahkimde duruşmaların nasıl yapılacağı ve kayıt altına alınacağı, tarafların hukuki dinlenilme hakkından tam anlamıyla yararlanıp yararlanmadıklarını test edebilmek özel bir önem arz etmektedir. Duruşmaların nasıl yapılacağı konusu ISTAC tarafından özel olarak ele alınmıştır. ISTAC, elektronik tahkim usul işlemlerinden biri olan çevrimiçi duruşma³⁹² yöntemine ilişkin Nisan 2020 tarihinde on maddeden oluşan "ISTAC Çevrimiçi Duruşma Usul ve Esasları'nı yayınlamıştır³⁹³. Bu kurallar elektronik tahkim prosedürünün nasıl yürütüleceğine ilişkin olmayıp, sadece duruşmaların elektronik ortamda nasıl yürütülmesi gerektiğini düzenlemektedir³⁹⁴. Bu kuralların amacı tarafları fiziksel olarak bir araya getirmeden telekonferans veya video-konferans yöntemi ile yapılan çevrimiçi duruşmalara uygulanacak esas ve

³⁹¹ <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/kilavuz/> (Erişim Tarihi 01/03/2021)

³⁹² Doktrinde çevrimiçi duruşma ile duruşmaya çevrimiçi katılımın farklı şeyler olduğu ifade edilmiştir. Buna göre çevrimiçi duruşma katılımcıların hiçbirinin fiziksel birlikteliğinin olmaması durumunda söz konusudur. Katılımcıların bazılarının katılımının sağlanıp, diğerlerinin video-konferans yöntemi ile katılımının sağlanması durumunda ise duruşmaya çevrimiçi katılım söz konusu olacaktır. Ancak aralarındaki sıkı ilişkinin gereği olarak taraf ile vekillerinin veya tanıklarının bir arada bulunarak çevrimiçi duruşmaya katılımı duruşmaya çevrimiçi katılım olarak değerlendirilmeyecektir. Dülger, "Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi", 127.

³⁹³ <https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/istac-cevrimici-durusma-usul-ve-esaslari/> (Erişim Tarihi 01/03/2021).

³⁹⁴ Ekşi, Türkiye'de Kurumsal Tahkim, s. 130; " Zira, online (elektronik) tahkim yargılaması da online (elektronik) duruşmadan ayrı bir usul olup yargılamanın tamamının online ortamda gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. " Dülger, "Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi", s. 120.

usulleri belirlemektir. Bu usul ve esaslardan farklı kurallar belirlenebilmesi hukuki dinlenilme hakkını zedelememek şartıyla mümkündür (m.1).

Duruşma ve toplantıların çevrimiçi olarak yapılabilmesi taraflardan birinin talebi veya hakemin uygun görmesi durumunda mümkündür (m.2). Diğer yandan bu maddenin tarafların eşitliği, usuli konularda tarafların anlaşması ve taraflarca kararlaştırılan usule hakemlerin riayet etmesi gerektiği ilkeleri ile bağdaşmayabileceği ileri sürülebilir³⁹⁵. Duruşmanın teknik altyapısını oluşturmakla hakem yükümlüdür. Bu yükümlülüğün içinde çevrimiçi duruşmanın hangi program üzerinden yapılacağı, duruşmanın gizliliğine ve güvenliğine ilişkin tedbirlerin alınması, tarafların duruşmaya katılımını sağlayacağı kullanıcı adı, şifre, telefon numarası, link gibi hususların duruşmadan önce belirlenmesi yer almaktadır (m.3/1). Duruşmaya katılımın sağlanabilmesi için gerekli teknik donanım ve yazılım ile duruşma esnasında bulunulan mekânın güvenli ve elverişli olmasını duruşmaya katılacak kişi sağlayacaktır (m.3/2). Duruşma için teknik konularda taraflar ve hakemler Sekretarya'dan yardım isteyebilirler. Sekretarya da imkanları ölçüsünde hakemlere ve taraflara teknik konularda yardımcı olacaktır (m.3/3).

Taraflar duruşmaya katılım sağlayacak kişileri hakeme önceden bildirmekle yükümlüdür. Duruşmaya hakemlere bildirilen ve izin verilen kişiler dışındaki kimselerin katılımına gizlilik ilkesi gereği müsaade edilmeyecektir (m.4). Duruşma esnasında tek kişi konuşabilecek ve diğer katılımcılar mikrofonlarını sessize alacaktır. Konuşmak isteyen katılımcı hakemin kendisine müsaade etmesi üzerine konuşabilecektir. Buradaki amaç duruşmadaki görüntü ve ses kalitesinin olumsuz etkilenmemesidir (m.5). Duruşma sırasında tarafların elektronik olarak belge ibrazı sadece hakemlerin iznine bağlı olarak mümkün olabilecektir (m.6). Çevrimiçi duruşmada hakemlerin özellikle dikkat etmesi gereken husus tarafların hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmemesidir. Bunun için hakemler ilgililerin duruşmaya katılım imkanına sahip olduğundan emin olmalıdır. Eğer hakemler hukuki dinlenilme

³⁹⁵ Ekşi, *Türkiye'de Kurumsal Tahkim*, 130.

hakkının tam olarak temin edilemediğine kanaat getirirse duruşmayı sonlandırabilir. Ancak bu durumda hakemlerin duruşmayı sonlandırma gerekçesini belirtmesi gerekir (m.7).

Çevrimiçi duruşmalarda tanık ve bilirkişi dinletilebilmesi mümkündür. Her ne kadar madde metninde geçmese de görüşünden faydalanan uzmanın da dinletilebilmesi mümkündür. Çevrimiçi duruşmada tanık ve bilirkişiler kameranın karşısında ve yüzü açıkça görülebilir şekilde olacaktır³⁹⁶. Hakem, tanık veya bilirkişinin yanında belge bulundurup bulundurmayaacağına karar verecektir. Hakem tanığa fiziken veya elektronik ortamda belge gösterilmesini uygun bulup izin verebilir. Bu şekilde tanığa soru sorulabilmesi de mümkündür (m.8). Önceden hakeme bildirilmek şartıyla gerek duyulması halinde çevrimiçi duruşmada tercüman yardımından faydalanılabilir. Tercüman temin etme yükümlülüğü tercümana ihtiyaç duyan tarafa aittir. Diğer tarafın veya hakemin böyle bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Tercüman duruşmaya uzaktan katılabileceği gibi tercüme yapacağı kişinin yanında da bulunabilir (m.9).

Hakem taraflara bilgi vermek kaydıyla duruşmanın sesli ve görüntülü olarak kaydedilmesine karar verebileceği gibi taraflar da hakemin onayını alarak duruşmayı sesli veya görüntülü olarak kaydedebilir. Hakem kaydedilen duruşmanın yazılı hale getirilmesine karar verebilir. Ancak kaydın yazılı hale getirilmesi masrafı taraflara ait olacaktır (m.10).

ISTAC Çevrimiçi Duruşma Usul ve Esasları, ISTAC Tahkim Kuralları'nın eki mahiyetinde değildir. Yine Esaslar'da Kurallar'a ilişkin bir atıf bulunmamaktadır. Bundan dolayı Kurallar'ın uygulandığı tahkim yargılamasında Esaslar'ın uygulanması için tarafların anlaşması veya hakem heyetinin bu yönde bir karar alması gerekmektedir. Yoksa tek tarafın irade beyanıyla bu Esaslar'ın uygulanması doğru olmayacaktır³⁹⁷.

³⁹⁶ “Tanığın veya bilirkişinin yalnızca ses ile online duruşmaya katılamayacağı bu şekilde belirlenmiş olmaktadır.” Dülger, “Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi”, 129.

³⁹⁷ Dülger, 125.

2.5.3. Elektronik Tahkim Usulünün Tahkim Giderlerine Etkisi

Yukarıda elektronik tahkim yargılamasının genel olarak özellikleri ve özellikle ISTAC Tahkim Kuralları uyarınca elektronik tahkim yargılamalarında da kullanılan usul ele alınmıştır. Bu kısımda ise tahkim yargılamalarının elektronik ortamda yürütülmesinin tarafların katlanmak zorunda olduğu giderlere olumlu yönde mi olumsuz yönde mi etkisinin olacağı üzerinde duracağız.

Tahkim yargılamalarının yüz yüze yapıldığı hallerden farklı olarak elektronik tahkimde her türlü tebligatın elektronik ortamda yapılması esastır. Bu bakımdan elektronik tahkim yargılamalarında tarafların ödemekle yükümlü olduğu tebligata ilişkin giderlerin klasik tahkime nazaran daha az olacağını veya hiç olmayacağını söyleyebiliriz.

Tahkim giderleri açısından elektronik tahkimin klasik (geleneksel) tahkimden ilk farkı kendisini tebligatta göstermektedir. Uyuşmazlığa konu dava dilekçesi, cevap dilekçesi ve diğer evrakların normal/fiziki postalama yöntemi yerine elektronik ortamda iletilmesi durumunda tahkim giderlerinde azalma olacaktır. Somutlaştırmak gerekirse Türkiye’de normal tebligat gönderim ücreti 19,00 TL iken³⁹⁸, elektronik tebligat ücreti 5,50 TL’dir³⁹⁹. Bildirimlerin ücretsiz hizmet veren elektronik posta servisleri üzerinden gerçekleştirilmesi durumunda masraflar daha da minimize edilmiş olacaktır. Ancak tahkim yargılamalarında tebligatların elektronik ortamda gönderilmesi yerine fiziki olarak gönderilmesi (kargo, kurye vb.) tercih edildiğinde maliyet artacaktır. Hatta evrak sayısının doğal olarak ağırlığının artması durumunda gönderim ücreti daha da artacaktır. Bu nedenle tahkim yargılamalarında fiziki posta yerine elektronik posta tercih edilmesi yargılama giderlerini azaltmaya yardımcı olacaktır.

Elektronik tahkimin en temel özelliği duruşmaların yüz yüze değil, elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir. Duruşmaların elektronik ortamda icra edildiği durumlarda tarafların, vekillerin, hakemlerin, hakem sekreterinin, tanık, bilirkişi ve diğer ilgili

³⁹⁸ <https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Gonderi/Gonderi.aspx#> (Erişim Tarihi 05/03/2021).

³⁹⁹ <https://www.ctb.org.tr/ulusal-elektronik-tebligat-sistemi-ucret-tarifesi-hk/> (Erişim Tarihi 05/03/2021).

kişilerin konaklama, seyahat, yeme-içme ve diğer masrafları söz konusu olmayacaktır. Yine salon kirası gibi duruşma ortamının ayarlanmasına ilişkin giderler de gündeme gelmeyecektir.

Çevrimiçi duruşma⁴⁰⁰ gibi elektronik tahkim usul işlemlerinin uygulanması için teknik altyapının oluşturulması gerekebilir. Teknik altyapının oluşturulması bazı maliyetlere yol açabilir. Ancak bu maliyetler seyahat giderleri gibi yüksek tahkim giderlerinin yanında oldukça düşük olacaktır⁴⁰¹. Ücretsiz video-konferans hizmeti veren programların kullanılması durumunda ise maliyetler daha da minimal hale gelecektir. Zoom, Microsoft Teams, Skype, Teamlink, BlueJeans gibi platformlar ücretsiz video-konferans hizmeti vermektedir. Ancak bu programların bazı özelliklerinin aktif edilmesi için üyelik veya ücret talep edilebilir. Bu durumda bazı maliyetler ortaya çıkacaktır. Ancak duruşmaların yüz yüze yapılacağı durumlardaki giderler kadar fazla olmayacaktır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere elektronik tahkim, klasik tahkimdeki birçok tahkim giderini azaltan veya kaldıran bir yöntemdir. Uyuşmazlığın çözümünde klasik tahkim yerine elektronik tahkimin tercih edilmesi hem maliyet hem de zaman açısından tasarrufa neden olacaktır. Ancak her durumda elektronik tahkimin uygulanması mümkün olmayabilir veya tercih edilmeyebilir. Bu durumda elektronik tahkim usul işlemlerinden bir veya birkaçının tercih edilmesi klasik tahkimdeki gider dezavantajını azaltmaya yardımcı olacaktır.

⁴⁰⁰ Seyahat kısıtlamaları veya sağlık sebepleriyle katılımcıların duruşmaya katılamaması gibi sebeplerle çevrimiçi duruşma usulünün uygulanabilmesi mümkündür. Dülger, “Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi”, 131.

⁴⁰¹ Kafalı, “Milletlerarası Tahkim ve COVID-19 Salgının Etkilerinin Azaltılması Amacıyla Olası Önlemlere İlişkin ICC Rehberi”, s. 88; Janet Walker, “Virtual Hearings: An Arbitrator’s Perspective”, 2020, s. 3, <https://a.storyblok.com/f/46533/x/f51aefc9b6/virtual-hearings-an-arbitrator-s-perspective.pdf> (Erişim Tarihi 06/12/2021).

2.6. Tahkimde Üçüncü Kişinin Finansmanı

2.6.1. Genel Olarak Üçüncü Kişi Finansmanı ve Özellikleri

Tahkim yargılamalarında, devlet mahkemelerindeki yargılamalarda ekonomik olarak güçsüz konumda olan tarafın yararlanabileceği bir adli yardım müessesesi bulunmamaktadır. Yine tarafların tahkim yargılamasının başlatılması ve yürütülmesi amacıyla yapacakları giderlerin yargılama sonunda doğrudan davayı kaybeden taraftan tahsilini öngören bir mekanizma bulunmamaktadır. Özellikle tahkim yargılamasını başlatmak isteyen tarafın bunun için belli bir miktar ödeme yapması gerekmektedir. Bu miktar uyuşmazlık konusunun değerine ve başvuru kurumsal tahkim merkezinin öngördüğü başvuru ücretlerine bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla ticari uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü daha yargılama cereyan etmeden taraflara maddi külfetler getirebilmektedir.

Diğer yandan tahkim sözleşmesinin tarafını teşkil eden bir tacirin veya şirketin ekonomik sıkıntılar nedeniyle tahkim yargılamasını başlatabilmesi için gerekli olan giderleri dahi karşılayacak maddi imkânı olmayabilir veya çeşitli nedenlerle karşılamak istemeyebilir. Bu tür durumlarda bir tarafın ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmesi, örneğin dava sonucunda elde ettiği alacağını borçlu olduğu üçüncü kişilere ödemek suretiyle ticari faaliyetlerini yürütebilmesi, tahkim yargılamasının açılmasına ve yürütülmesine bağlı olabilir. Uluslararası ticari tahkim uygulamasında tahkim yargılamasını başlatmak isteyen ancak yeterli ekonomik güce sahip olmayan tahkim sözleşmesinin tarafları ile üçüncü kişiler arasında, üçüncü kişinin tahkim giderlerini karşılamayı üstlendiği, ilgili tarafın da davayı kazanması halinde üçüncü kişiye alacağın belirli bir oranını vermeyi taahhüt ettiği sözleşmeler yapılmaktadır. Bu tür sözleşmeler tahkim literatüründe/uygulamasında üçüncü kişi finansmanı adlı kurumun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kriz dönemlerinden sonra yatırımcıların

piyasalarla doğrudan bağlantısı bulunmayan yatırımlara yönelmesi ile iflasın eşiğinde olan şirketlerin dış kaynak ihtiyacı üçüncü kişi finansmanına olan talebi arttırmıştır⁴⁰².

Üçüncü kişi finansmanı kavramı hakkında doktrinde tanım birliği bulunmamakla birlikte dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda üçüncü kişi finansmanı uyuşmazlığın tarafı olmayan bir kişinin yargılama sonunda taraf lehine verilecek karara konu alacak üzerinden belirli bir oranda pay almak suretiyle ilgili tarafın kısmen veya tamamen yargılama giderlerini üstlenmesidir⁴⁰³. Dar anlamıyla üçüncü kişi finansmanında finansör davaya yatırım yapmaktadır. Finanse ettiği tarafın yargılama sonucunda haklı çıkması durumunda tarafın kazandığı miktardan önemli oranda pay alacaktır. Finanse edilen tarafın böyle bir anlaşma yapma amacı ise yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeyemeyecek olmasıdır⁴⁰⁴.

Geniş anlamda üçüncü kişi finansmanı ise finanse edilen taraftan herhangi bir menfaat temin edilsin veya edilmesin o tarafın yargılama giderlerinin kısmen veya tamamen üstlenilmesidir. Geniş anlamda üçüncü kişi finansmanının dar anlamdaki üçüncü kişi finansmanından farkı finanse etme faaliyetinden kar elde etme amacının olmamasıdır⁴⁰⁵. Örneğin doğrudan yapılan bağışlar, ücretsiz veya davanın sonucuna bağlı ücret ödemeli avukatlık hizmetleri, hukuki uyuşmazlık riskinin sigorta ettirildiği sigorta sözleşmeleri geniş anlamda üçüncü kişi finansman faaliyeti kapsamındadır⁴⁰⁶.

Finansörlerin uygulamada yargılama sonundaki kazanımdan yüzde 20 ile 40 arasında talep ettiği ifade edilmektedir. Risk arttıkça finansörün talep ettiği oran da artmaktadır. Riski ise yargılamanın olumlu sonuçlanma ihtimali, hakem kararının icra edilebilirliği, karşı tarafın mali gücü, yargılama süresi gibi etkenler belirlemektedir. Risk yargılamanın olumsuz sonuçlanması durumunda hiçbir şey elde etmemeyi de

⁴⁰² Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 90.

⁴⁰³ Kayalı, 86,87.

⁴⁰⁴ Baver Mazlum Mert, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı” (İstanbul Üniversitesi, 2019), 7,8.

⁴⁰⁵ Mert, 10.

⁴⁰⁶ Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 87.

içermektedir. Bu yönüyle üçüncü kişi finansmanı kredi veren bankadan farklıdır. Finansörler hiçbir şey elde edememe riskine karşılık anlaşma öncesi ciddi bir hazırlık yaparlar. Uyuşmazlık miktarı, uyuşmazlık konusu ve karmaşıklığı, kararın icra edilebilirliği, yargılamayı yürütecek hukukçuların niteliği ve daha da önemlisi davanın kazanılabilir olup olmadığı gibi konular finansörün araştırdığı hususlardır. Finansörlerin bu aşamada yaptığı hazırlık hukukçu ve denetçilerin görüşlerini de içerdiğinden dolayı masraflı ve zaman alan bir süreç olabilir. Bu masrafların paylaşımı ise taraf ile finansör arasındaki sözleşmeye göre belirlenecektir. Üçüncü kişi finansmanı finansörlük anlaşmasına göre hakemlerin seçimi, yargılamayı yürütecek avukatların belirlenmesi veya hangi şartlarda sulhün gerçekleşebileceği gibi konularda söz sahibi olabilir⁴⁰⁷. Üçüncü kişi finansmanının karşı taraf masraflarından sorumlu olup olmayacağı ise tarafların aralarında yapacağı anlaşmaya göre belirlenecektir⁴⁰⁸.

Finansörün dava ile herhangi bir organik bağı yoktur ve davanın tarafı değildir. Üçüncü kişi finansmanında finansör denilen kişi sadece dava açmak isteyen tarafı değil, tahkim sözleşmesinin karşı tarafını yani davalıyı da finanse edebilir⁴⁰⁹. Bir başka deyişle aleyhine tahkim yargılaması başlatılan tarafın da yargılamayı sürdürme imkânı olmayabilir ve bu durumda davalı ile üçüncü kişi arasında da böyle bir sözleşme yapılabilir. Ancak uygulamada daha çok davacı tarafın finanse edildiği görülmektedir⁴¹⁰.

Tahkim sözleşmesinin taraflarının üçüncü kişi finansmanından faydalanmak istemelerinin nedeni tahkim giderlerinin yüksekliği nedeniyle bu giderleri karşılayamayacak olmasıdır. Ancak bir tarafın üçüncü kişi finansmanından ekonomik olarak zor durumda olmadığı hallerde de faydalanabilmesi söz konusu olabilir. Şirketlerin mali gücü tahkim giderlerini karşılamaya yetmesine rağmen şirketler nakdi kaynaklarını bu şekilde kullanmak yerine olası tahkim yargılaması sonucunda elde

⁴⁰⁷ Süral Efeçinar, “Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanının Masraflar İçin Teminat Gösterilmesi Kararının Verilmesine Etkileri”, 36.

⁴⁰⁸ Süral Efeçinar, 43.

⁴⁰⁹ Mert, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 7.

⁴¹⁰ Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 88.

edecekleri muhtemel alacak kalemi üzerinden tahkim giderlerini karşılamayı tercih edebilir ve bu sebeple üçüncü kişilerle bu tür sözleşmeler kurabilir. Zira ticari faaliyetlerin yürütülebilmesi için nakit bulunması önemli olabilmektedir. Bu nedenle tarafların nakitlerini tahkim giderlerinde kullanmamak amacıyla üçüncü kişi finansmanından faydalanabilmeleri de mümkündür⁴¹¹.

2.6.2. Üçüncü Kişi Finansmanının Tahkim Giderlerine Etkisi

Tahkim yargılamalarında üçüncü kişi finansmanından yararlanılmasının bu yöntemden yararlanan tarafın giderlerinin hesaplanmasında ve haksız çıkan tarafa yükletilmesinde doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır⁴¹². Zira üçüncü kişi finansmanı tahkim giderlerini doğrudan etkilememektedir. Burada tahkim yargılaması sona erinceye kadar ki süreçte hatta hakem kararının icrası/tenfizi aşamasında dahi ortaya çıkabilecek giderleri karşılayan kişi değişmektedir. Ekonomik olarak zor durumda olan veya kaynaklarını tahkim giderlerine aktarmak istemeyen tahkim sözleşmesinin tarafı tahkim yargılamasının başlatılması ve yürütülmesi için masraf yapmamaktadır. Bu bakımdan ilk bakışta ve teorik olarak bu kurumun tahkim yargılamasında üçüncü kişi finansmanından faydalanan tarafın başlangıçta yapacağı masrafları önleyen veya azaltan bir mekanizma olduğu söylenebilir.

Üçüncü kişi finansmanından yararlanan tarafın maddi imkanlarının bir finansörden yardım almasından dolayı genişlemiş olması, onun yargılama esnasında daha rahat hareket etmesini sağlayacağı, bu maksatla birden fazla uzman görüşü alınması ya da daha fazla avukat veya hukuk bürosu ile temsil edilmesini sağlayacağı düşünülebilir. Böylece söz konusu taraf, lehine bir karar elde edebilmek amacıyla daha fazla yargılama giderine sebep olabilir. Diğer yandan finansör ile tahkim sözleşmesinin tarafı arasında yapılan sözleşmede ilgili tarafın söz konusu imkanlarının riski üstlenen finansör tarafından sınırlandırılabilceği unutulmamalıdır. Başka bir ifadeyle burada finansörün bir nevi yatırımcı olduğu, kaynaklarını en verimli ve makul seviyede

⁴¹¹ Mert, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 31,32.

⁴¹² Çalışkan, “Uluslararası Yatırım Tahkiminin Üçüncü Kişiler Tarafından Finansmanı”, 658.

kullanmaya çalışacağı veya bunun için önlemler alacağı, bu amaçla ilgili tarafa belirli sınırlamalar getirerek onun usuli işlemlerini denetleme yoluna gidebileceği göz ardı edilmemelidir⁴¹³.

Burada tahkim yargılamasında taraflardan birinin üçüncü kişi finansmanından yararlanması durumunda finanse edilen tarafın davayı kazanması durumunda finansörün tahkim yargılaması için yaptığı giderleri kaybeden taraftan talep edip edemeyeceği sorusu akla gelebilir⁴¹⁴. Keza finanse edilen tarafın davayı kaybetmesi durumunda davayı kazanan tarafın tahkim yargılaması için yaptığı ve hakemlerce hakem kararında yer alan giderleri finansörden talep edip edemeyeceği de düşünülebilir⁴¹⁵.

Üçüncü kişi finansmanından faydalanan tarafın davayı kaybetmesi durumunda yargılamayı kazanan tarafın yaptığı giderleri finansörden talep edebilmesi mümkün değildir. Zira finansörlerin tahkime taraf olma iradeleri bulunmamakta ve hakem heyetlerinin de üçüncü kişiler hakkında karar verme yetkisi yoktur⁴¹⁶. Üçüncü kişi finansmanından yararlanan tarafın davayı kazanması durumunda finansörün yaptığı giderler taraf yapmış gibi sayılacağından hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerini kaybeden tarafa yüklemelidir.

Üçüncü kişi finansmanından faydalanan tarafın davayı kaybetme ihtimaline karşı diğer tarafın yapacağı yargılama giderlerinin karşılanabilmesi için üçüncü kişi finansmanından yararlanan kişinin teminat göstermesinin gerekip gerekmeyeceği ise diğer değerlendirilmesi gereken bir husustur. Tarafın üçüncü kişi finansmanından

⁴¹³ Süral Efeçinar, “Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanının Masraflar İçin Teminat Gösterilmesi Kararının Verilmesine Etkileri”, 53.

⁴¹⁴ Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 102; “Report Of The ICCA-Quenn Mary Task Force On Third-Party Funding In International Arbitration” (The Hague, 2018), 155.

⁴¹⁵ Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 102; “Report Of The ICCA-Quenn Mary Task Force On Third-Party Funding In International Arbitration”, 160.

⁴¹⁶ Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 103; “Report Of The ICCA-Quenn Mary Task Force On Third-Party Funding In International Arbitration”, 161.

yararlanması ödeme güçlüğüne ilişkin bir işaret olabilir ancak bu durum tek başına yargılama giderleri için teminat gösterilmesini gerektirmez⁴¹⁷.

Üçüncü kişi finansmanın doğrudan tahkim giderlerini azaltan veya giderlerden sorumluluğa etki eden bir yanı bulunmamaktadır. Üçüncü kişi finansmanı tarafın sadece başlangıçta harcama yapmasını engelleyen bir sistemdir. Taraflardan birinin karşılıksız olarak finanse edildiği yani geniş anlamda üçüncü kişi finansmanından yararlanması durumunda ise yargılama giderlerinden tamamen veya kısmen tasarruf sağlanacaktır.

Taraflardan birinin dar anlamda üçüncü kişi finansmanından yararlanması durumunda bu taraf, yargılama giderlerinden kısmen veya tamamen tasarruf etmiş olacaktır. Ancak davanın sonucuna göre elde edeceği miktarda da azalma olacaktır. Haliyle taraf haklı çıkacağı neredeyse kesin olan bir davada bir nevi tahkim giderlerinden kurtulmak adına elde edeceği alacağın bir kısmından feragat etmiş olacaktır. Yargılama giderlerinden tasarruf ile dava sonucunda kazanılan miktardan kayıp arasındaki fark finansör ile olan anlaşmaya ve davanın sonucuna göre netleşecektir.

⁴¹⁷ Süral Efeçinar, “Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanının Masraflar İçin Teminat Gösterilmesi Kararının Verilmesine Etkileri”, 58; Kayalı, “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”, 103.

SONUÇ

Mahkeme yargılamasında olduğu gibi tahkim yargılamasının da başlatılıp devam ettirilebilmesi için birtakım masrafların yapılması gerekmektedir. Hatta tahkim yargılamasında adli yardım müessesesi olmadığı için tahkim yargılamasının ödeme yapmaksızın başlatılabilmesi ve devam ettirilebilmesi mümkün değildir. Tahkim yargılamasının başlangıcından sona ermesine kadar olan süreçte yapılan tüm ödemelere tahkim giderleri denilmektedir.

Çalışmamızda tahkim giderleri ‘yargılama giderlerini’ ve ‘taraf masraflarını’ kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanılmıştır. Yargılama giderleri tahkim yargılamasında kaybeden tarafın sorumlu tutulabildiği giderler iken; taraf masrafları ise yargılama sonucuna bakılmaksızın yapan tarafın üzerine bırakılan tahkim giderlerini ifade etmektedir.

Tahkim yargılamasında taraflar kendilerini profesyonel bir şekilde savunmak için avukat tutabilir ya da yargılamadaki bazı iddialarını ispatlamak için uzman görüşüne veya tanık deliline başvurabilir. Bu durumlarda bu kişilerin ücret ve masraflarının taraflarca karşılanması gerekmektedir. Aksi takdirde iddialarını ispat edemeyebilir ve davayı kaybedebilirler. Tahkim yargılamasında giderler bu açıdan silahların eşitliği ilkesi, adil yargılanma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı ile bağlantılıdır.

Tahkimde yargılama giderleri tahkim kanunlarında ve kurumsal tahkim kurallarında düzenlenmektedir. Yargılama giderlerinin ilkinin ve en önemlisinin hakem ücreti oluşturmaktadır. Zira hakemlerin hakimler gibi sabit bir maaşı bulunmamaktadır. Hakemler uyuşmazlığın çözümü amacıyla harcadıkları emek ve mesainin karşılığı olarak ücrete hak kazanmaktadır. Hakem ücreti kanunlarda ve kurallarda açıkça düzenlendiği için hakemler ücrete hak kazanmaktadır.

Sözleşme serbestisi ilkesi gereği hakemler ücretini taraflarla anlaşarak serbestçe belirleyebilir. Hatta taraflar ve hakemler aralarında hakemlik görevinin ücretsiz olarak yerine getirileceğini de kararlaştırabilirler. Taraflar ile hakemler ücretin miktarı konusunda herhangi bir anlaşma yapmaması durumunda hakem ücreti kanunun veya

kuralların yönlendirdiği tarifeler uyarınca belirlenecektir. Kanunlarda ve kurumsal tahkim kurallarında hakem ücret tarifesi farklı yöntemlerle belirlenmektedir. Bu tarifelerden bazıları uyuşmazlık değerine göre belirlenirken, bazıları da hakemlerin harcadığı zamana göre belirlenmektedir. Bazı kurumsal tahkim kurallarında ise hakem ücreti uyuşmazlık değeri ve zaman bazlı olarak karma şekilde belirlenmektedir.

Tahkim yargılamaların mahkeme yargılamalarındaki gibi katiplik müessesesi bulunmamaktadır. Mahkemelerde katiplerin yaptığı işleri tahkimde hakem sekreteri yerine getirmektedir. Hakem sekreteri de hakemler gibi yaptıkların işin karşılığı bir ücret almaktadır. Hakem sekreterliği ücreti bazı kanun ve kurumsal kurallarda yargılama gideri olarak açıkça düzenlenirken bazılarında düzenlenmemiştir. Örneğin hakem sekreterliği ücreti yargılama gideri olarak HMK m.441'de açıkça düzenlenmiştir. MTK'da ise hakem sekreterliği ücretinin yargılama gideri olup olmadığı ile ilgili açık hüküm bulunmamaktadır. Ancak bu durum MTK uyarınca yürütülen yargılamalarda hakem sekreterliği ücretinin yargılama gideri olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira hakem sekreteri ücretinin MTK m.16/B-3 uyarınca “yardımına başvuru alan diğer kişilere ödenen ücret” kapsamında değerlendirilebilmesi mümkündür.

Tahkim yargılamasını yürüten hakemler uyuşmazlığın çözümü için duruşma ve/veya keşif yapılmasını gerekli görebilir. Duruşmaların ve keşfin hakemlerin ikametinin dışında bir yerde yapılabilmesi mümkündür. Bu gibi durumlarda hakemlerin duruşma ve keşif için seyahat etmesi ve ilgili yerde konaklaması gerekecektir. Hakemlerin tahkim yargılaması için yapacağı seyahat, konaklama ve diğer masrafları yargılama giderleri arasında olup, taraflarca karşılanacaktır. Karşılanan masraflar yargılama sonunda kaybeden tarafa yükletilecektir.

Tahkim yargılamasında hakem ve avukatların dışında bilirkişi, tercüman gibi üçüncü kişilerin de yer alması mümkündür. Bu kişiler uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayan kişilerdir. Tahkim yargılamasında yer alan üçüncü kişilerin ücretleri de yargılama giderleri arasında yer almakta olup, bu giderler yargılama sonunda kaybeden tarafa yükletilecektir.

Tahkim yargılamasında iddiaların ispatında kullanılan araçlardan biri de tanık delilidir. Tahkim yargılamasında hakemler tanık beyanlarını yazılı olarak sunulmasını isteyebileceği gibi duruşmada dinlenilmesine de karar verebilir. Hakemlerin tanıkları duruşmada dinlemesine karar verdiği hallerde tanıkların ikameti dışındaki duruşma yerine gitmesi gerekecektir. Bu gibi durumlarda doğal olarak tanıkların seyahat, konaklama ve diğer masrafları gündeme gelecektir. Bu giderler öncelikle tanığı dinletecek tarafça karşılanacaktır. Tarafça karşılanan tanık masrafları hakemlerin onayladığı veya makullüğü ölçüsünde yargılama gideri olarak kaybeden tarafa yükletilecektir.

Tahkim yargılamasının önemli süjelerinden biri de avukatlardır. Tahkim yargılamasını profesyonel şekilde yürütmek isteyen taraflar tahkimi temsilcisi/avukatı aracılığıyla yürütürler. Doğal olarak avukatlar da hakem ve bilirkişiler gibi bunun karşılığını/ücretini alırlar. Avukatların işinin karşılığı olarak aldıkları bu ücrete akdi vekalet ücreti denilmektedir. Akdi vekalet ücreti taraf (müvekkil) tarafından avukata (vekile) ödenen ücrettir.

MTK m.16/B-5, HMK 441/1-d hükümleri gereğince vekalet ücreti yargılama giderleri arasındadır. Ancak burada kastedilen vekalet ücreti akdi vekalet ücreti değil, karşı vekalet ücretidir. Karşı vekalet ücreti davayı kazanan tarafın kendini vekille temsil etmesi durumunda davayı kaybeden tarafın Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi uyarınca davayı kazanan tarafa ödediği vekalet ücretidir. Akdi vekalet ücreti sözleşme hükümlerine göre belirlenirken, karşı vekalet ücreti Tarife hükümlerine göre belirlenecektir. Ayrıca karşı vekalet ücreti Avukatlık Kanunu m.164 hükmü gereğince tarafa değil, avukata aittir. Tahkim giderleri arasındaki karşı vekalet ücreti yargılama gideri olarak kaybeden tarafa yükletilirken, akdi vekalet ücreti kaybeden tarafa yükletilmediği için taraf masrafları arasında yer almaktadır.

Tahkim mahkeme yargısına ikame bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi ise de bazı durumlarda mahkemelerin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Her mahkemeye başvuruda olduğu gibi tahkimde mahkemenin yardımına ihtiyaç duyulan durumlarda da harç

yatırılması gerekmektedir. Tahkim yargılamasında mahkemenin yardımına ihtiyaç duyulan hallerde yatırılan harçlar da tahkim yargılama giderleri arasındadır.

HMK uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında tebligat taraflar aksini kararlaştırmadıkça Tebligat Kanunu'na göre yapılır. MTK uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında ise herhangi bir yazılı bildirim, taraflar aksini kararlaştırmadıkça bizzat gönderilene veya gönderilenin yerleşim yeri, olağan oturma yeri, işyeri veya posta adresine teslim edildiği takdirde alınmış sayılır. Ancak taraflar tahkimde irade serbestisi ilkesi gereği tebligatın posta, özel ulak, elden, faks, teleks, telgraf, elektronik posta veya telefonla yapılacağını kararlaştırabilir ve bu şekilde yapılan tebligata ilişkin giderler tahkim yargılama giderleri arasındadır.

Bu giderler yargılama giderleri olup, yargılama sonunda kaybeden tarafa yükletilebilen giderlerdir. Bir başka deyişle tahkim yargılamasında kaybeden taraf kazanan tarafın yapmış olduğu yargılama giderlerini ödemekle yükümlüdür. Tahkim yargılamasında davayı kazansa dahi karşı taraftan alınamayacak giderler mevcuttur. Bu giderler çalışmamızda taraf masrafları olarak ifade edilmiştir. Kısaca taraf masrafları avukatlık ve hukuki danışmanlık ücreti ile uzman ücretlerinden oluşmaktadır.

HMK ve MTK'ya tabi tahkim yargılamalarında tarafların avukatlarından almış oldukları hizmetin karşılığı ödenen ücret (akdi vekalet ücreti) yargılama giderleri arasında yer almayıp, davanın kazanılması durumunda kaybeden taraftan alınamayacaktır. Zira bu ücret sözleşme ile belirlenmiş olup, müvekkil tarafından vekile ödenecektir. Tahkim yargılamalarında kaybeden tarafa yükletilen vekalet ücreti (karşı vekalet ücreti) ise Avukatlık Asgari Ücret Tarifesine göre belirlenip, davayı kaybeden tarafça davayı kazanan tarafın avukatına ödenmektedir.

Taraf masraflarının bir diğeri ise uzman ücretleridir. Uzman kişiler tahkim yargılamasına konu özel ve teknik konularda görüşüne başvurulmuş kişilerdir. Her ne kadar bilirkişiler de özel ve teknik konularda görüş bildirir de bilirkişiler hakem veya hakem heyeti tarafından, uzman kişiler ise yargılamanın taraflarınca seçilir. Bilirkişi

cretleri yargılama giderleri arasında iken, uzman ücretleri taraf masrafları arasında olup, davayı kaybeden tarafa ykletilemezler. Zira HMK ve MTK’da hakem veya hakem heyetince atanan bilirkişilerin ücretleri açıkça yargılama giderleri içerisinde yer alırken, tarafça seçilen bilirkişilerin yani uzmanların ücretleri bu kapsamda değildir.

HMK, MTK ve kurumsal tahkim merkezleri kuralları uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında hakemler yargılamayı başlatmak ve ilerletmek, delil toplamak veya gerekli harcamaları yapmak amacıyla taraflardan avans adı altında belirli miktar paranın ödenmesini isteyebilir. Bu miktar taraflardan biri veya ikisi tarafından ödendiğinde yargılama devam edecektir. Avans yatırılmadığı takdirde hakem veya hakem heyeti yargılamayı durduracaktır. Durdurma kararına rağmen avans yatırılmazsa tahkim yargılaması sona erecektir.

Tahkim yargılamasının başlatılması ve yürütülmesi amacıyla yapılan bu harcama ve giderlerden kimin hangi oranda sorumlu olacağı nihai kararda gösterilir. Tahkim giderlerinden sorumlu olan taraf, sorumlu olduğu miktarı karşı tarafa ödemekle yükümlüdür. Tahkim giderlerinden sorumlulukta benimsenen iki tür paylaşım usulü bulunmaktadır. Bunlardan ilki giderlerin yapanın üzerine bırakıldığı usul, diğeri ise sonuca bağlı paylaşım usulüdür.

Amerikan prensibi olarak da adlandırılan giderlerin yapanın üzerine bırakıldığı paylaşım usulünde yapılan bazı giderler eşit olarak paylaşılırken diğer giderler ise yapan tarafın üzerine bırakılmaktadır. Kurum creti, hakemlerin ücret ve harcamaları taraflarca eşit olarak paylaştırılmakta iken avukatlık ve hukuki danışmanlık creti ile tanık masrafları gibi iddiasını ispata yönelik harcamalar ise yapan tarafın üzerine bırakılmaktadır.

Diğer bir paylaşım usulü olan sonuca bağlı yargılama gideri paylaşımında ise davayı kaybeden taraf yargılama giderlerini ödemekle yükümlüdür. Buradaki amaç haklı olan kişinin zarara uğramaması düşüncesidir. Ancak uyuşmazlıklarda her zaman taraflardan birinin haklı ve haksız çıkması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sonuca bağlı paylaşımın alt prensibi diyebileceğimiz orantılı paylaşım prensibi kabul

edilmiştir. Bu prensibe göre tarafların haklılık oranlarına göre yargılama giderlerinden sorumluluğu gündeme gelecektir. Türk tahkim mevzuatında da belirlenen orantılı paylaşım prensibidir (HMK m. 442, MTK m. 16).

Tahkim kanunlarında ve kurumsal tahkim kurallarında nihai kararda yargılama giderleri ve bu giderlerden sorumluluğun gösterilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Tahkim giderlerinden sorumluluk irade serbestisi ilkesi gereği öncelikle taraf iradelerine göre belirlenecektir. Bu çerçevede tarafların arasında yaptığı anlaşma veya atıf yaptığı kurallar var ise hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerinden sorumluluğu anlaşma veya kurallara göre belirleyecektir. Yargılama giderlerinde sorumluluk ile ilgili taraflar arasında herhangi bir anlaşmanın olmaması ve herhangi bir kurala atıf yapmaması durumunda yargılama giderlerinden sorumluluğu hakem veya hakem heyeti takdir edecektir.

HMK ve MTK uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında yargılama giderleri haksız çıkan yani kaybeden tarafa yükletilecektir. Yargılama sonucunda her iki tarafın da kısmen haklı çıkması durumunda yargılama giderleri haklılık oranına göre paylaşılacaktır.

Tahkim yargılaması hakemlerin nihai kararıyla sona erebileceği gibi taraf işlemleri ile de sona erebilir. Bir başka deyişle tahkim yargılamaları nihai kararla sona ereceği gibi davadan feragat ve davanın kabulü halinde de sona erecektir. Zira medeni yargılama hukuku ilkelerinden olan tasarruf ilkesi tahkim yargılamalarında da geçerlidir. Doğal olarak nihai kararda gösterilen yargılama giderleri ve giderlerden sorumluluk davadan feragat ve davanın kabulü halinde de gösterilecektir.

Davacının davadan feragat etmesi durumunda ise davacı, davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerinin tamamından sorumlu olmalı ve davalının yaptığı yargılama giderlerini ödemelidir. Benzer şekilde davanın kabulü halinde de davalı davayı kaybetmiş gibi yargılama giderlerinin tamamından sorumlu olmalı ve davacının yaptığı yargılama giderlerini ödemelidir. Taraflar tahkim yargılamasını feragat ve

kabul gibi tek taraflı irade beyanı ile sona erdirebileceği taraflar kendi aralarında anlaşarak tahkim yargılamasını sulh ile de sona erdirebilirler.

Tarafların sulh olması halinde hakem veya hakem heyeti sulhü tespit eden kararında yargılama giderlerini de gösterir (MTK m.16/D-2, HMK m.442/5). Taraflar sulh anlaşmasında yargılama giderlerinin nasıl paylaştırılacağına ilişkin anlaşabilirler. Bu takdirde hakem veya hakem heyeti bu anlaşmaya göre yargılama giderlerini paylaştırır. Taraflar sulh anlaşmasında yargılama giderlerinin paylaşılmasına ilişkin herhangi bir hüküm bulunmaması durumunda hakemin yargılama giderlerinde de sulh yapması gerektiğini hatırlatması gerekir. Buna rağmen tarafların yargılama giderleri konusunda anlaşamaması durumunda hakem veya hakem heyeti yargılama giderlerini uygun gördüğü şekilde paylaştırır.

Tahkim yargılamasının feragat, kabul ve sulh haricinde sona ermesi de mümkündür. Örneğin tahkim yargılamasının konusuz kalması durumunda da tahkim yargılaması sona erecektir. Davanın konusuz kalması durumunda hakem veya hakem heyeti uyuşmazlık hakkında hüküm vermemekle birlikte yargılama giderlerinin paylaştırılması ile ilgili karar vermelidir. Bu durumda davanın açılmasında haksız olan ya da yargılama devam etseydi dava kimin aleyhine sonuçlanacak idiyse o kimsenin yargılama giderlerinden sorumlu olması gerekir. Ancak hakem veya hakem heyetinin böyle bir sonuca varması mümkün değilse tahkim yargılama giderlerinin taraflar arasında eşit olarak paylaştırılması yerinde olacaktır.

Tahkim yargılamasını sona erdiren bir başka sebep ise tahkim yargılamasının süresinde tamamlanmamasıdır. Mahkeme tarafından tahkim süresinin uzatılmasına ilişkin talebin reddi halinde hakem veya hakem heyeti tahkim sürecindeki hususları göz önünde bulundurarak yargılama giderlerine hükmeder. Bu hususlar taraflardan birinin tahkim yargılamasının gecikmesine sebep olup olmadığı veya hakemlerin taraflardan birinin haklı olduğuna ilişkin kanaat edinmesi olabilir. Hakem veya hakem heyetinin yargılama giderlerine kimin katlanacağına ilişkin bir kanaati veya dikkat edilecek başka bir unsur yoksa yargılama giderlerinin taraflar arasında eşit olarak paylaştırılması gerekecektir.

HMK ve MTK hükümleri uyarınca yürütülen tahkim yargılamalarında yargılama giderleri kaybeden tarafa yükletilirken, taraf masrafları ile ilgili hüküm kurulmaz. Doğal olarak taraf masrafları masrafi yapan tarafına bırakılmış olur. Bu çerçevede taraf masrafları genel olarak taraflarca atanan uzman kişilerin ücretleri, akdi avukatlık ücreti ve üçüncü kişi finansmanı giderleridir. Kural olarak bu masraflar davanın kazanılıp kaybedilmesine bakılmaksızın masrafi yapan taraf üzerine bırakılacaktır. Ancak tahkimde irade serbestîsi ilkesi gereği taraflar bu masrafların da yargılama giderleri olarak sayılmasını ve davanın kaybedilmesi durumunda kaybeden tarafın da bu masraflardan sorumlu olduğunu kararlaştırabilir. Böyle bir anlaşmanın varlığı halinde hakem veya hakem heyeti bu masrafları yargılama gideri olarak kabul edecek ve kaybeden tarafa yükletecektir.

Devlet yargılamasında olduğu gibi tahkim yargılamasında birtakım giderler söz konusu olmaktadır. Ancak giderler açısından tahkim yargılamasının mı yoksa devlet yargılamasının mı daha avantajlı olduğuna doğrudan cevap verebilmek mümkün değildir. Zira uyuşmazlığın miktarına ve tahkimin ad hoc tahkim mi yoksa kurumsal tahkim mi olduğuna göre tahkim giderleri değişebilmektedir. Yine hangi kurumsal tahkim merkezinin tercih edildiği olgusu da tahkim giderlerinde farklılık meydana getirecektir.

Tahkimin devlet yargısına göre avantajlarından birinin uygun maliyetli olması düşünülse de çalışmamızın ikinci bölümünün ilk kısmında bahsettiğimiz araştırmalardan da anlaşılacağı üzere bu her zaman mümkün olmamaktadır. Tahkimin devlet yargısına nazaran daha az maliyetli olduğu durumlarda dahi taraflar tahkim giderlerinden muzdarip/şikayetçi olabilirler. Bu gibi durumlarda taraflar tahkim giderlerini azaltmaya yönelik arayışlarda bulunduğu, işlemler yaptığı gibi; kurumsal tahkim merkezleri de tahkim taraflarını giderler konusunda memnun etmek amacıyla sistemler geliştirmiş, geliştirmeye de devam etmektedirler.

Taraflar uyuşmazlık çıkmaması amacıyla çaba göstermelidir. Bu çerçevede ana sözleşmelerine uyuşmazlık çıkmasını önleyici hükümler koymalı ve sözleşmede boşluk bırakılmamalıdır. Ancak taraflar uyuşmazlık çıkmaması için sözleşmeyi en iyi

şekilde hazırlasa da uyuşmazlığın çıkmaması tamamen önlenemez. Bu nedenle uyuşmazlığın etkin, kolay ve ucuz çözümler sözleşmede yer almalıdır. Bir başka deyişle sözleşmeye sadece tahkim şartının konulması ile yetinilmemelidir. Zira tahkime başvurmak her zaman hızlı ve ucuz olmamaktadır. Özellikle milletlerarası tahkim yargılamalarında giderler oldukça yüksek olabilmektedir. Bu nedenle yüksek olan tahkim giderlerini azaltmak amacıyla diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurmak, dava yönetim tekniklerini kullanmak, tahkim türünde seri tahkim ve/veya elektronik tahkimi tercih etmek ya da üçüncü kişi finansmanına başvurmak gibi yollar denenebilir.

Herhangi bir uyuşmazlık çıktığında tarafların tahkim yoluna başvurmadan önce diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurması tarafların ilişkilerinin sekteye uğramaması ile uyuşmazlığın tahkime nazaran daha az masrafla ve daha kısa sürede çözümlenmesini sağlar. Yoksa çıkan her uyuşmazlıkta doğrudan tahkime başvurulması taraflar arasındaki uzun süreli ticari ilişkilere zarar verecek ve aynı zamanda tarafların zaman ve para kaybına neden olacaktır.

Tahkim giderlerini azaltmak için taraflar girişimlerde bulunabileceği gibi kurumsal tahkim merkezleri de tahkim giderleri azaltmak için teknik ve yöntemler geliştirmişlerdir. Bu tekniklerin en önemlilerinden biri de MTO Tahkim Komisyonu tarafından hazırlanan ve tahkim yargılamalarında süre ve masrafların kontrolüne ilişkin hakem veya taraflara yönelik tavsiye niteliğinde tekniklerdir. Bu tekniklerin bir kısmı Tahkim Kuralları'nın IV. Ek'inde yer alırken diğer bir kısmı ve daha detaylısı rapor olarak yayınlanmıştır. Bahse konu tekniklerin MTO tahkim yargılamalarında kullanılmaları zorunlu olmadığı gibi MTO dışı tahkim yargılamalarında da kullanılmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Taraflar tahkim yargılamalarında bu tekniklerin kullanılmasını tahkim sözleşmesinde veya yargılama esnasında kararlaştırabilir. Tarafların böyle bir anlaşma yapmaması durumunda usul kurallarını belirlemekle yükümlü olan hakem veya hakem heyeti bu teknikleri uyuşmazlığa uygun düştüğü ölçüde benimseyebilir. MTO Tahkim Kuralları'nın IV. Eki'nin ilk paragrafında süre ve masrafların uyuşmazlık konusu ile orantılı olmasının

uyuşmazlık miktarı ve karmaşıklığı az olan yargılamalarda özellikle önemli olduğu ifade edilmiştir. Tahkim giderlerini ve süresini azaltmak isteyen taraflar bahse konu tekniklerden yararlanabilirler.

Kurumsal tahkim merkezleri tarafından tahkim süresinin ve giderlerinin azaltılması için geliştirilen yöntemlerden biri de seri tahkim usulüdür. Seri tahkim usulü standart tahkim usulünden ayrı bir sistem değildir. Ancak bazı usul işlemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Bir başka deyişle seri tahkim usulü zaman ve maliyet artışına neden olan bazı usul işlemlerinin yapılmaması veya yapılan işlemlerin standart tahkim usulüne nazaran daha az yapıldığı tahkim usulüdür.

Seri tahkim usulünün standart tahkim usulünden farklı olduğu yönlerden ilki uyuşmazlığı karara bağlayan hakem sayısında kendisini göstermektedir. Seri tahkim usulünün standart tahkim usulünden farkı uyuşmazlığı üç hakem veya daha fazla hakem yerine tek hakemin çözümünün öngörölmüş olmasıdır. Bu durum doğal olarak tarafların ödeyeceğı hakem ücretinde etkisini göstermektedir. Tek hakemin karara bağlayacağı bir uyuşmazlığı üç hakemin çözümlemesi durumunda tek hakeme ödenecek olan ücretten daha fazlası üç hakeme ödenmek durumunda kalınacaktır. Başka bir deyişle tahkim sözleşmesine konu edilen uyuşmazlığın taraflarca seri tahkim usulüne istinaden çözümleneceğini öngörmek veya böyle bir usule istinaden tek hakemin kararlaştırılması hakemlere ödenecek ücrette, dolayısıyla tahkim giderlerinde önemli bir azalma olacaktır.

Seri tahkim usulünün esasen tek hakemin yürüttüğü bir yargılama olmasının sonucu olarak tarafların üç hakem yerine tek hakemin yargılama sürecinde yapacağı masraflara katlanacak olması itibariyle de tahkim giderlerinin daha az olması sağlanacaktır. Hakem sayısının tek olması sadece ücret yönünden değil hakemlerin masrafları yönünden de azalma sonucunu doğuracaktır. Özellikle duruşma yapılması gereken durumlarda hakemlerin ikametinin duruşmanın yapılacağı yer dışında olması durumunda hakemlerin konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer masraflarını da önemli ölçüde azaltacaktır.

Seri tahkim usulünde hakem veya hakem heyetinin duruşma yapmaksızın dosya üzerinden karar verebilmelerini öngören bir usul olarak şekillendirildiği ISTAC ve MTO örneklerinden anlaşılmaktadır. Tarafların sunduğu belgeler taraflardan biri lehine karar vermenin mümkün olduğu durumlarda hakem veya hakem heyeti dosya üzerinden de karar verebilir. Tarafların tanık, bilirkişi gibi üçüncü kişilerin dinlenmesini, dolayısıyla duruşma, toplantı vs. yapılmasını ve keşif yapılmasını gerektirmeyen, tarafların iddia ve savunmaları ile delillerini belgelere dayandırdığı hallerde hakem veya hakem heyetinin dosya üzerinden karar verebilmesi mümkündür. Uyuşmazlıkların duruşma yapmaksızın dosya üzerinden karar verilmesi durumunda tarafların, temsilcilerinin, hakemin, tanık, bilirkişi ve diğer kişilerin konaklama, ulaşım, yeme-içme ve diğer masrafları söz konusu olmayacaktır. Yine duruşma ortamının ayarlanması, salon kirası gibi giderler de gündeme gelmeyecektir. Uyuşmazlığın dosya üzerinden karara bağlanması tahkim giderlerinde ciddi oranda tasarruf sağlayacağı gibi kararın kısa sürede verilmesini de sağlar.

Tahkimde yargılama giderlerinin azaltılması amacıyla başvurulabilecek yöntemlerden biri de elektronik tahkimdir. Elektronik tahkim elektronik ortamda teknolojik cihazlarla gerçekleştirilen tahkim türüdür. Elektronik tahkim yargılama süresini kısalttığı gibi yargılama giderlerini de azaltmaktadır.

Elektronik tahkim ile klasik (geleneksel) tahkim arasındaki ilk fark tebligatın yapılış şeklindedir. Elektronik tahkimde uyuşmazlığa konu evraklar normal/fiziki postalama yöntemi yerine elektronik ortamda iletilmektedir. Elektronik tahkimin klasik tahkimden farklı özelliklerinden biri de duruşmaların yüz yüze değil, elektronik ortamda gerçekleştirilmesidir. Duruşmaların elektronik ortamda icra edildiği durumlarda tahkimle ilgili kişilerin konaklama, seyahat, yeme-içme ve diğer masrafları söz konusu olmayacaktır. Bu şekilde tahkim giderleri oldukça azalacaktır. Çevrimiçi duruşma gibi elektronik tahkim usul işlemlerinin uygulanması için teknik altyapının oluşturulması gerekebilir. Teknik altyapının oluşturulması bazı maliyetlere yol açabilir. Ancak bu maliyetler seyahat giderleri gibi yüksek tahkim giderlerinin yanında oldukça düşük olacaktır.

Uyuşmazlığın çözümünde klasik tahkim yerine elektronik tahkimin tercih edilmesi hem maliyet hem de zaman açısından tasarruf sağlayacaktır. Ancak her durumda elektronik tahkimin uygulanması mümkün olmayabilir veya tercih edilmeyebilir. Bu durumda elektronik tahkim usul işlemlerinden bir veya birkaçının tercih edilmesi klasik tahkimdeki maliyet dezavantajını azaltmaya yardımcı olacaktır.

Tahkim yargılaması başlatılıp devam ettirilmesi için birtakım giderler gündeme gelmektedir. Taraflar tahkim giderlerini karşılayamadığı ve karşılamak istemediği durumlarda bu giderlerin üçüncü kişiler tarafından ödenmesine yönelik anlaşmalar yapabilmektedir. Bu gibi durumlarda üçüncü kişiler yargılama sonundaki edimden belirli bir pay alabilecekleri gibi bu sözleşmeyi ivazsız şekilde de gerçekleştirebilir. Tahkim giderlerinin üçüncü kişilerce karşılanması üçüncü kişi finansmanı kavramı ile ifade edilmektedir.

Üçüncü kişi finansmanı doğrudan tahkim giderlerini azaltan veya giderlerden sorumluluğa etki eden bir yanı bulunmamaktadır. Üçüncü kişi finansmanı tarafın sadece başlangıçta harcama yapmasını engelleyen bir sistemdir. Üçüncü kişi finansmanından geniş anlamda yani ivazsız yararlanılması durumunda taraf tahkim giderlerinden kısmen veya tamamen tasarruf elde etmiş olacaktır.

Taraflardan birinin ivazlı yani dar anlamda üçüncü kişi finansmanından yararlanması durumunda tahkim giderlerinden kısmen veya tamamen tasarruf etmiş olacaktır. Ancak davanın sonucuna göre elde edeceği miktarda da azalma olacaktır. Haliyle taraf haklı çıkacağı neredeyse kesin olan bir davada bir nevi tahkim giderlerinden kurtulmak adına elde edeceği alacağın bir kısmından feragat etmiş olacaktır. Tahkim giderlerinden tasarruf ile dava sonucunda kazanılan miktardan kayıp arasındaki fark finansör ile olan anlaşmaya ve davanın sonucuna göre netleşecektir.

KAYNAKLAR

Akıncı, Ziya. “Elektronik Tahkim”. İçinde *Uluslararası İnternet Hukuku Sempozyumu*, 429–37. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 2001.

Akıncı, Ziya. *Milletlerarası Tahkim*. 5.Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020.

Akıncı, Ziya. “Milletlerarası Tahkimde Bilirkişi”. İçinde *Milletlerarası Tahkim Semineri*. Ankara, 2010.

Akıncı, Ziya. “Milletlerarası Ticari Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları”. *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi* 18, sayı 4 (1996): 93-109.

Arslan, Mahmut Sait. “Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Mahkemesi Uygulamasında ‘Görev Belgesi’”. Galatasaray Üniversitesi, 2019.

Atalı, Murat. “İnternet Ortamında Tahkim ve Usul Hukuku Sorunları”. *E - Akademi*, sayı 60 (2007): 1-53.

Aydoğmuş, Ayşe Yasemin. “Seri Tahkim Yargılaması ve Güncel Uygulamaları”. *Public and Private Intenational Law Bulletin* 41, sayı 1 (2021): 287–327.

Aydoğmuş, Ayşe Yasemin. “Tahkimde Yargılama Giderleri ve Masraflar”. İçinde *Tahkim Yargılaması Birinci Bölüm Tahkim Okulu Paneller Serisi Cilt 2*, editör Mustafa Erkan ve Candan Yasan Tepetaş, 457–84. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Balcı, Muharrem. *İhtilafların Çözüm Yolları ve Tahkim*. İstanbul: Danışman Yayınları, 1999.

Balkar, Süheyla. “Online Tahkim”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2004): 463–497.

Belbez, Hikmet. “Hakemlerin Mesuliyeti”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 7, sayı 3 (1950).

Bilge, Necip. *Medeni Yargılama Hukuku Dersleri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1967.

Çalışkan, Yusuf. “Uluslararası Yatırım Tahkiminin Üçüncü Kişiler Tarafından Finansmanı”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, sayı 3 (2016): 645-658.

Carlevaris, Andrea, ve Jose Ricardo Feris. “Running in tICC Emergency Arbitrator Rules: The First Ten Cases”. *ICC International Court of Arbitration Bulltein* 25, sayı 1 (2014): 1-31.

Dayınlarlı, Kemal. *HUMK'da Düzenlenen İç Tahkim*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları, 1997.

Doğan, Vahit. *Milletlerarası Ticaret Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2020.

Dülger, Ahmet. “Tahkim Duruşmalarının Online Yapılması: ISTAC ve Abu Dabi Tahkim Merkezi Kuralları İncelemesi”. İçinde *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu: Bildiri Tam Metin Kitabı*, 115–43. İstanbul: İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020.

Ekşi, Nuray. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Tahkim (6100 Sayılı HMK md. 407-444)*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2019.

Ekşi, Nuray. *Milletlerarası Ticaret Hukuku*. 4. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2020.

Ekşi, Nuray. *Tahkim Öncesi Uyuşmazlık Çözüm Usulleri ve Bu Usuller Tüketilmeden Tahkime Başvurulmasının Sonuçları*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2015.

Ekşi, Nuray. *Türkiye’de Kurumsal Tahkim*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2020.

Elçin, Doğa. *Milletlerarası Ticari Tahkim Hukukunda Sulh*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.

Erdem, Ercüment. *Milletlerarası Ticaret Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.

Ertürk, Begüm Hande. “Milletlerarası Tahkimde Yeni Gelişmeler: Tahkim Yargılaması Süreci ve Masraflarının Azaltılması”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 19, sayı 2 (2013): 1595-1619.

Ildır, Gülgün. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü Medeni Yargıya Alternatif Yöntemler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

Kafalı, Ömer Faruk. “Milletlerarası Tahkim ve COVID-19 Salgının Etkilerinin Azaltılması Amacıyla Olası Önlemlere İlişkin ICC Rehberi”. İçinde *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu: Bildiri Tam Metin Kitabı* 29-30 Mayıs 2020, editör Yusuf Çalışkan, Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, Ömer Faruk Erol, Ahmet Dülger, Gülnihal Ahter Yakacak, ve Ömer Faruk Kafalı, 83–113. İstanbul: İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, 2020.

Kalpsüz, Turgut. “Milletlerarası Tahkim Kanununun Hakem Ücretine İlişkin Hükümleri ile Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Yönetmeliği ve Milletlerarası Tahkim Ücret Tarifesi Hakkında Bazı Mülahazalar”. *Yargıtay Dergisi* 28, sayı 3 (2002): 451-459.

Kalpsüz, Turgut. *Türkiye’de Milletlerarası Tahkim*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2007.

Kalpsüz, Turgut, ve Faik Çalışan. *Tahkimde Sürenin ve Masrafların Kontrolü İçin Teknikler*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2008.

Karadaş, İzzet. *6100 Sayılı HMK’nda Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.

Karataş, İzzet. *Uygulamada İhtiyari Tahkim*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1999.

Karslı, Abdurrahim. *Medeni Muhakeme Hukuku*. İstanbul: Alternatif Yayıncılık, 2012.

Kayalı, Didem. “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”. *Uluslararası Ticaret ve Tahkim Hukuku Dergisi* 8, sayı 1 (2019): 83-116.

Keser Berber, Leyla. *Uluslararası Ticaret Odası (ICC) Tahkim Tüzüğü Uygulaması*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.

Kılıçoğlu, Mustafa. *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Şerhi*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012.

Konuralp, Cengiz Serhat. “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”. İstanbul Üniversitesi, 2011.

Kuru, Baki. *Hukuk Muhakemeleri Usulü*. 4. Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası, 1984.

Kuru, Baki. *İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: Legal Yayınevi, 2016.

Llyod, Humphrey, Marco Darmon, Jean-Pierre Ancel, Lord Dervaird, Christoph Liebscher, ve Herman Verbist. “Drafting Awards in ICC Arbitrations”. *ICC International Court of Arbitration Bulltein* 16, sayı 2 (2005): 19–40.

Mert, Baver Mazlum. “Milletlerarası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanı”. İstanbul Üniversitesi, 2019.

“Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi? II”. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1999.

Nomer, Ergin. *Devletler Hususi Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.

Nomer, Ergin, Nuray Ekşi, ve Günseli Öztekin Gelgel. *Milletlerarası Tahkim Hukuku*. 3. baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.

Ömeroğlu, Ekin. “Milletlerarası Tahkim Hukukunda Görev Belgesi”. *Dokuz Eylül*

Hukuk Fakültesi Dergisi 16, sayı Özel Sayı 2014 (2015): 1885–1912.

Ortacılar, Enez. “Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler”. Uludağ Üniversitesi, 2020.

Özbek, Mustafa. “Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları* 51, sayı 2 (2002): 121–62.

Özbek, Mustafa Serdar. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2009.

Özdemir Kocasakal, Hatice. *Elektronik Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Çözümünde Uygulanacak Hukukun ve Yetkili Mahkemenin Tespiti*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2003.

Özmumcu, Seda. “Dünyada ve Ülkemizde Online Uyuşmazlık Çözümleri Bağlamında Online Tahkim ve Uygulamaları”. *İstanbul Hukuk Mecmuası* 78, sayı 2 (2020): 431–54.

Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay, ve Muhammet Özekes. *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2010.

Pekcanitez, Hakan, Oğuz Atalay, ve Muhammet Özekes. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*. 4. Bası. Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

Pekcanitez, Hakan, Muhammet Özekes, Mine Akkan, ve Hülya Taş Korkmaz. *Medeni Usul Hukuku Cilt III*. 15. Bası. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.

“Report Of The ICCA-Quenn Mary Task Force On Third-Party Funding In International Arbitration”. The Hague, 2018.

Salomon, Claudia, Shreya Ramesh, ve Latham & Watkins. “A Primer on International Arbitration Costs”. Bloomberg Law, 2019. <https://www.lw.com/thoughtLeadership/byline-primer-international-arbitration-costs>.

Şanlı, Cemal. *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*. 6. Bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2016.

Serbest, Fatih. “Fast-Track Arbitration - Should it be Encouraged in International Commercial Disputes?” İçinde *İpek Yolu Canlanıyor: Türk - Çin Hukuk Zirvesi*, editör Caner Yenidünya, Mustafa Erkan, ve Rayhan Asat, 321–46. İstanbul: Adalet Yayınevi, 2012.

Serbest, Fatih. “Investment Treaty of the Organisation of the Islamic Conference as a Multilateral Investment Protection Agreement: A Little Known but Promising

Instrument”. İçinde *Uluslararası Yatırım ve Ticaret Anlaşmaları: Güncel Gelişmeler ve Problemler (International Investment and Trade Agreements: Recent Developments and Problems)*, editör Çiğdem Nas ve Mustafa Erkan. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Serbest, Fatih. “Is There Scope for the Wider Application of Fast-Track Arbitrations in the Resolution of International Commercial Disputes?” King’s College London, 2013.

Süral Efeçinar, Ceyda. “Uluslararası Tahkimde Üçüncü Kişi Finansmanının Masraflar İçin Teminat Gösterilmesi Kararının Verilmesine Etkileri”. *Dokuz Eylül Hukuk Fakültesi Dergisi* 20, sayı 2 (2018): 33-62.

Tanrıver, Süha. “Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 64 (2006): 151–78.

Taşkın, Alim. *Hakem Sözleşmesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Üstündağ, Saim. *Medeni Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Tahkim*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1968.

Vurgun, Ceren. “Elektronik Tahkim”. İçinde *15. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 808–12. Antalya, 2013.

Walker, Janet. “Virtual Hearings: An Arbitrator’s Perspective”, 2020. <https://a.storyblok.com/f/46533/x/f51aefc9b6/virtual-hearings-an-arbitrator-s-perspective.pdf>.

Yasan, Candan. “İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC) Tahkim Kuralları Uyarınca Seri Tahkim Yargılaması (Fast Track Arbitration)”. İçinde *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Konular Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri ve Tartışmalar*, editör Bilgin Tiryakioğlu, Mesut Aygün, Ali Önal, Kübra Altıparmak, ve Cansu Kaya, 355–73. Eskişehir: Yetkin Yayınları, 2016.

Yeğengil, Rasih. *Tahkim (L’arbitrage)*. İstanbul: Cezaevi Matbaası, 1974.

Yıldırım, Nevhis Deren. “Tahkimin Olumlu ve Olumsuz Yönleri”. *Ankara Barosu Dergisi* 2002/4 (2002): 37–44.

Yüksel, Armağan Ebru Bozkurt. “Online International Arbitration”. *Ankara Law Review* 4, sayı 1 (2007): 83–93.

Yüksel, Ebru Bozkurt. “Elektronik Ticarete Elektronik Alternatif Uyuşmazlık Çözümü”. *Mevzuat Dergisi* 11, sayı 123 (2008): 1-11.

Elektronik Kaynaklar

<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/reasonable>

<https://sozluk.gov.tr/>

<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2018/>

<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2015/>

<http://www.arbitration.qmul.ac.uk/research/2006/>

[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-508-6210?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/1-508-6210?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)

https://www.goksusafiisik.av.tr/Articletter/2016_Winter/GSI_Articletter_2016_Winter_Article6.pdf

https://tr.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemisi

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/kilavuz/>

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/tahkim-kurallari/>

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/tahkim/istac-cevrimici-durusma-usul-ve-esaslari/>

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/masraflar-ve-ucretler/masraflar-ve-ucretler-hakkinda-kurallar/>

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/seri-tahkim/seri-tahkim-kurallari/>

<https://istac.org.tr/uyusmazlik-cozumu/acil-durum-hakemi/acil-durum-hakemi-kurallari/>

<https://www.ptt.gov.tr/Sayfalar/Gonderi/Gonderi.aspx#>

<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#casemngtech>

<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/12/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-english-version.pdf>

<https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2020/04/guidance-note-possible-measures-mitigating-effects-covid-19-english.pdf>

<https://www.ciarb.org/news/ciarb-releases-new-remote-procedures-guideline-for-dispute-resolution-during-covid-19-restrictions/>

<https://iccwbo.org/publication/icc-arbitration-commission-report-on-techniques-for-controlling-time-and-costs-in-arbitration/>

<https://iccwbo.org/publication/note-parties-arbitral-tribunals-conduct-arbitration/>

http://www.kcabinternational.or.kr/user/Board/comm_notice_view.do

https://edurusmabilgi.adalet.gov.tr/e-durusma-81-ilde-uygulanmaya-basladi_53517

<https://icsid.worldbank.org/news-and-events/news-releases/brief-guide-online-hearings-icsid>

<https://a.storyblok.com/f/46533/x/f51aefc9b6/virtual-hearings-an-arbitrator-s-perspective.pdf>

<https://kslawemail.com/77/6506/pages/article6.asp>

https://www.aiac.world/wp-content/ftrack-arbitration/rules_arb_en/PDF-Flip/PDF.pdf

https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/lcia-arbitration-rules-2020.aspx

https://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/schedule-of-costs-lcia-arbitration-2020.aspx

<https://www.lcia.org/LCIA/reports.aspx>

<https://www.tas-cas.org/en/arbitration/arbitration-costs.html>

<https://icsid.worldbank.org/resources/rules-and-regulations/convention/arbitration-rules>

<https://icsid.worldbank.org/services/content/memorandum-fees-expenses>

<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/rules/>

<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/expedited-rules/>

<https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/fees/>

<https://www.lw.com/thoughtLeadership/byline-primer-international-arbitration-costs>

<https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b>

<https://iccwbo.org/publication/icc-arbitration-commission-report-on-managing-e-document-production/>

https://library.iccwbo.org/content/dr/SUPPLEMENTS/Supp_0013_fwd.htm?l1=Supplements&l2=Using+Technology+to+Resolve+Business+Disputes&AGENT=ICC_CHE&l1=Supplements&l2=Using+Technology+to+Resolve+Business+Disputes&AGENT=ICC_CHE

<https://icc.tobb.org.tr/docs/2020/COVID-19%20K%C3%BCresel%20Salg%C4%B1n%C4%B1n%20Etkilerini%20Azaltmaya%20Y%C3%B6nelik%20Al%C4%B1nabilecek%20%C3%96n....pdf>

<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/experts/proposal-experts-neutrals/rules-for-the-proposal-of-experts-and-neutrals/>

<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/experts/icc-rules-appointment-experts-neutrals/rules-for-the-appointment-of-experts-and-neutrals/>

<https://iccwbo.org/publication/icc-award-checklist-1998-2012-icc-arbitration-rules/>

<https://iccwbo.org/publication/arbitration-rules-and-mediation-rules/>

https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/rules-of-arbitration/#article_expeditedprocedure1

<https://iccwbo.org/dispute-resolution-services/arbitration/costs-and-payments/cost-calculator/>

https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/01_Doutrina_ScolarsTexts/awards/Awards_ICC_Arb.pdf

https://www.josemigueljudice-arbitration.com/xms/files/02_TEXTOS_ARBITRAGEM/11_Medidas_Cautelares_Provisorias_e_ArbitrodeEmergencia/Carlevaris_Feris_-_10_ICC_emergency_arb_cases.pdf

https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf

<https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/contractualtexts/arbitration>

<https://www.adr.org/mission>

https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Fikr%C3%AE_M%C3%BClkiet_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC

<https://www.wipo.int/amc/en/>

<https://www.icann.org/resources/pages/udrp-rules-2015-03-11-en>

<https://pcacases.com/web/sendAttach/12168>

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini Tekirdağ'da tamamladı. 2011 yılında girdiği Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2015 yılında mezun oldu. 2015-2016 yılı arasında avukatlık stajını Tekirdağ Barosu'na bağlı olarak tamamladı. Staj sonrasında başladığı Uludağ Üniversitesi Uluslararası Ticaret Tezli Yüksek Lisans Programını “*Uluslararası Ticari Uyuşmazlıklarda Uygulanan Elektronik Tahkim: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler*” konulu tezini yazarak tamamladı. 2017-2018 yılı içerisinde askerlik hizmetini Polatlı Topçu ve Füze Okulu Komutanlığı'nda Askeri Ceza, Disiplin ve İdare Hukuku alanlarında ilgilenererek tamamladı. 2017 yılında ruhsatını alarak başladığı avukatlık mesleğini Tekirdağ/Çorlu'da devam ettirmektedir.

